

Popotnikove povesti.

Spisal Josip Knaflič.

1. Gogo — izdajalec.

Dom Petra Volova je prvi v neveliki podbalkanski vasi, ki je oddaljena štiri ure hoda od mesta Gabro-vega in ima prijazno in za kmetijstvo precej ugodno lego, zakaj kroginkrog je toliko planjave, da je vsa vas zadostno preskrbljena z njivami in pašami, in od vseh strani jo obdajajo hribi in hoste ter varujejo kraj prehude suše.

Peter Volov ima edini han¹ v tej vasi, in tako smo gostovali pod njegovo streho.

Bilo je v zadnjih dneh velikega srpana, najmučnejša poletna vročina je bila ponehala, semtertja je padlo celo nekaj dežja, in potovanje po deželi je bilo kaj prijetno.

Bili smo zapustili Gabrovo v ranem jutru, ko je še dremal v ulicah vlažni mrak, dočim so se še pasle po dolini bele, tihe meglice, in je samo na sivi, plešasti glavi balkanske gore bliskalo nekaj kakor drobne rožnate iskre; zalezovali smo vse dopoldne divje golobe, ustrelili srečno par teh živalic, jih spekli in jedli opoldne pri starem ovčarju, ki nam je podaril zraven soli in kruha in mi njemu zato tobaka; izteknili smo potem pod samotno skalo hladno podzemsko jamo in v njej mrzel studenec, počivali ondi par uric in hodili nato po solncu in slabih stezah do večera ... Bili smo utrujeni in smo se kmalu po večerji odpravili k počitku, kajti popotniki in lovci vstajajo zgodaj.

Naša spalnica je bila nekaka čumnata na dvorni strani hiše, z edinim zamreženim oknom, in naša postelj enostavna

¹ Bolgarska krčma.

in preprosta, kakršna so vsa taka počivališča bolgarskega kmeta: na dveh nizkih, močnotesanih lesenih kobilah nekaj širokih in debelih hrastovih desk in črez surovo pletena rogožina, ki ni ne mehka, ne trda. Tu ležiš oblečen — le obuvalo si pač sezuješ — in samo pod glavo imaš majhno pernato blazinico.

Dasi sem bil truden in sem si želel spanja — nisem mogel zaspiti.

Motil me je topot komar, ki je dolgočasno-brenčé blodil po sobi; motil me je pes-čuvaj, ki je žalostno lajal nekje v daljavi; motilo mirno, globoko dihanje sospalcev; motil celo jasni lunin svit, ki je risal po stenah razne sence...

Na moji desni strani spal je Rus, ki je hodil po Balkanu, risajoč in slikajoč kraje in ljudi, ki so mu bili povšeči.

Bil je velikan in je imel glavo leva, a v srcu je bil pohleven ko jagnje. Trebalo je samo pogledati v njegovo veliko, sanjavo-vedro oko, pa si takoj vedel, da stoji pred tabo dober človek. Njegov glas je zvenel mehko in nežno, a kadar je pel — in to se je zgodilo često — je bobnelo liki grom nad goro.

Seznani sem se ž njim, ko sem stikal nekoč ob reki Jantri za povodnimi pticami. On je risal, tam sedeč na skali sredi vode, spodaj stoječi stari mlin. Od takrat sva potovala skupno.

Ime mu je bilo Ciril Vladimirovič.

Levi moj sosed pa je bil gabrovski učitelj z imenom Mihajl Popov.¹

Bil je nizke rasti, pa žilav in pristen Bolgar. Misli je bistro in preudarno, bil resen pa tudi šaljiv človek in prijeten družabnik, ker se je za vsako stvar zanimal. Hodil je z nama iz prijateljstva, a njegova družba je bila i meni i Rusu zelo v prid, ker je bil domačin in zato najin vodnik.

Tovariša sta spala trdno spanje pravičnega, meni pa ni bilo mogoče dobiti miru . . .

Jezen sem naposled nataknil črevlje, vzela klobuk, tiho odpahnil vežna vrata in stopil ven na dvorišče.

Lepa noč, sem upal, da me pomiri.

Bilo je ko po dnevi; v svetli, beli mesečini so izginjale celo zvezde, in vsaka stvar, od mačke, ki je smuknila črez streho hleva, pa do tenke slamice na peščenih tleh, se je kazala natančno in razločno.

¹ Skoro vsa bolgarska osebna imena končujejo na -ov ali -ev. Izgovarjati pa je trdo: „-of“ — „-ef“. Enako je pri Rusih.

Počasi sem stopal med dolgimi hlevi proti koncu dvorišča. Peter Volov ima veliko gospodarstvo, in njegov dom je z vsemi poslopji zelo obširen. Tu so bile nizke staje s pletenimi stenami in odprtimi linami. Pogledal sem noter: sto ovac je ležalo tu složno druga pri drugi. Ovčarnicam nasproti je stal konjski hlev, leseno, trdno poslopje s široko streho; iz njega se je začul votli udar kopita, nakar je s plahim, jokavim glasom zarezgetalo predramljeno žrebe. Potem je bilo zopet vse tiho.

Izza vogla je prišel veliki domači pes. Poznal me je, ker sem mu vrgel pri večerji večkrat kakšno mastno kost. Pogladi sem mu glavo in potem je tiho nadaljeval svojo nočno stražo, obkroževaje ves dvorec.

Prišel sem do visokega plota. Onkraj vodi mimo široka gorska pot in se razteza nekaj trate, potem je takoj gozd in gorovje.

Hotel sem se vrniti, ko zagledam na strani na vitkih kolenh stoječo šupo, h kateri je bila spredaj prislonjena lestva. V misel mi šine, da utegne biti ondi seno, pa da se dá čudovito spati v senu — in v trenutku sem bil gori.

Zares, mnogo suhe, dišeče mrve se je nahajalo tukaj, in poln zadovolja in razkošja sem se zleknil vznak v njeno mehko naročje.

Tukaj je vladala popolna tišina, nobenega glasu — ne iz dvora, ne iz gore, niti doli iz vasi, vse naokoli je bilo poplajeno v gluhi, vesoljni molk polnoči . . . in potem sem imel, ker je bila šupa na oba konca odprta, svoboden razgled na gaj pred sabo, z njegovo srebrni gladini vode podobno trato in lesketajočimi drevesi, ter na temnomodre, polagoma se višajoče balkanske gore, nad katerimi je plul sinji, prozorni blesk luninih žarkov.

Rahla gorska sapica, prepojena s svežim vonjem gozdov, je dihala vame — in ležal sem, z bedječimi očmi in s sanjajočo dušo. Kakor da bi bil že prespal celo noč in se pravkar vzbudil, tako ugodno mi je bilo.

Gledal sem ven v mirno noč. A kaj je to?

Tam na trati pred košatim dobom je molel iz zemlje okrogel štor in na štoru je čepel človek — mož z guglo.¹

Obraza nisem mogel doznati, pa se mi je zdelo, da ga opira na komolca in komolca na kolena in da gleda sem na dvorec . . .

¹ Gugla (šapka) = kučma (čepica).

Kdo je bil? Kaj je počenjal tu sredi noči? Je li bil domačin, da pes ni lajal? Saj ga je moral vohati. Enkrat vsaj se mi je dozdevalo, kakor da je pritekkel k ograji in jezno zarenčal.

Pozorno sem opazoval moža.

Vzdignil se je, storil korak naprej in nepremično obstal. Temno se je črtala njegova nizka in široka postava v beli mesečini.

Zdaj je razprostrl roki, kakor človek, ki hoče kaj objeti, in — padel na zemljo, naravnost na obraz.

V tem trenutku je pes na dvorišču začel besno lajati in skakati ob plot.

Tu je oni tam šinil kvišku kot žoga, zasukal se je in kakor blisk izginil v gozdni temi . . .

Dolgo je še lajal pes. Polagoma pa je utihnil, in sklepal sem, da je tujec odšel.

Mirno in samotno je spaval zdaj tudi log .

„To je bil norec!“ sem si mislil in nisem dosti več ugibal o čudnem ponočnem človeku.

Zatisnil sem oči, misli so se umirile, in sladko sem tam na senu zaspal.

* * *

Ko sem zjutraj stopil v han, sta se moja tovariša že razigrane volje grela z rakijo¹ in šalila z vsakovrstnimi čirečarami, katere je čečkal slikar s kredo po mizi, dočim je čorbadžija,² dobrodušno se jima smehljajoč, v malih pločnatih posodicah kuhal kavo. Usedel sem se k ognjišču in pravil Petru Volovu, kar sem videl ponoči za dvorcem. Vprašal sem ga, kaj da misli on o tem.

Peter Volov je na mojo pripoved samo na kratko pokimal, kakor človek, kateremu je že vse to dobro znano, pogled mu je postal resen in obrnil se je proč.

Temu sem se čudil in v svoji radovednosti vprašal: „Aj, djedo³ Petre! Kaj se to pravi? Tu ti nekaj povem, te vprašam — ti pa mi ne daš odgovora! Kaj si naj mislim? In tvoj gost sem. Reci, kaj gledaš tako hudo?”

Peter Volov se je počasi prestopil na škripajoči leseni stopnici, obdajajoči visoko ognjišče, in previdno nalivaje čašice, je mrmral:

¹ Slivovka.

² Gospodar.

³ Djedo ali djado = oče, star mož, stric.

„Nič me nisi razžalil, ali govoriti o onem — ne maram!“

„Ali je tvoj sovražnik?“

„On je nas vseh sovražnik — ta prokletnik!“

„Pa kdo je vendar?“

Zopet je molčal Peter Volov.

Tedaj pa sta se lotila i onadva ubogega čorbadžije, in s kislim obrazom nam je obljubil naposled, da nam po zakuski (zajtrku) pove kaj več o skrivnostnem ponočnjaku in „prokletniku“.

Peter Volov je bil, kakor sploh vsak Bolgar, vljuden in uslužen, zlasti nam gostom nasproti, in tembolj nas je iznenadilo, da je v tem slučaju tako nerad ustregel naši želji in se vedel celo neprijazno. Poseben vzrok je moral tičati za tem. No, ta vzrok smo kmalu doznali.

Ko je bila „zakuska“ končana — poleg črne kave in rakije nam je postregel naš mehandžija¹ (v bolgarskih krčmah streže gostom vedno le gospodar) še s svežim ovčjim sirom in sočnatim sadjem — in je tudi Peter Volov zapušil svojo cigareto, tedaj se je učitelj zložno naslonil ob steno, prekrižal noge in ozrši se v čorbadžijo, ga pozval:

„No, Petre-be², kdo je bil oni?“

„Gogo — izdajalec!“ je čemerno odgovoril Peter Volov in puhn timer pred se.

„Lepo,“ je dejal Mihajl Popov. „Pa koga je izdal?“

„Koga! Svoje brate je izdal — rod svoj — domovino je izdal!“ je vpil Peter Volov, ki se je jel razburjati.

„Turkom?“

„Turkom! Komu pač drugemu. Ha, kakšno zločinstvo je bilo to! Dvanajst junakov — glejte — kakor orli, kakor mladi levi so bili — najboljši iz naših sel — vsi tako veliki (pri tem je pokazal na Rusa) — pa vsi so padli — vsi naenkrat — tako kakor hrastje pod sekiro — drug na drugega . . . O zločinca! O izdajalca, prokletnika!“

„Ne vzrujaj se, djedo Petre . . .“

„Kaj naj se ne vzrujam! Saj je oni brezbožnik moj brat, rodni brat . . . A, kaj pravim: kakšen brat naj je on meni? Jaz nimam opraviti ž njim ničesar . . . Ali kakšno sramoto je navalil on na našo hišo, naš celi rod! Koliko gorja! In koliko sem jaz moral pretrpeti zaradi njega . . . Osemnajst let že nisem izpregovoril o njem besede . . .“

¹ Krčmar.

² Navadna pritiklina v bolgarskem narečju; nekako kakor naš „No“ a je obenem tudi izraz zaupljivosti in prijaznosti.

Tedaj sem jaz vstal s klopi, rekoč:

„Mi te mučimo, djedo Petre. Odpusti! A ne želimo ničesar več vedeti o tem. Mi razumemo, kako te boli! Daj nam račun in potem se odpravimo.“

Nato pa je dobri djedo Peter hitel zatrjevati:

„Ne, ne! Nič me ne mučite, ali človek se ljuti, kadar se spomni . . . Najhuje: da je oni moje krvi, sem vam povedal — in zdaj vam bom povedal več . . . Prosim, gospodine, sedi.“

In Peter Volov nam je pripovedoval o Gogovem grdem izdajstvu.

To se je dogodilo v pomladi leta 1877.

Tam od mrzlih ruskih poljan je zasvitala tužnemu Balkanu zarja svobode. Po vsi Bolgariji je vstajal sužni narod, in hrabre čete junakov so se zbirale. Skrivaj še — liki zarotniki. Zakaj še je bil Turek gospod v deželi, in do zadnjega trenutka je vladal njegov meč. Tudi tukaj v visoki gori se je shajala hajduška četica. Bili so to, kakor je rekel Peter Volov, najboljši iz okoličnih vasi — izvoljeni od sobratov, da pripravijo in vodijo ustajo . . . Ali v temni majnikovi noči, dež je lil iz oblakov in vihar je tulil črez goro — vsi so bili zbrani v votlini in stali okrog svetlega ognja, glasno se posvetujoč — je zunaj na skali zdajci zagrmelo — iz petdeset turških pušk naenkrat! — in mrtvih je ležalo tam vseh dvanajst junakov, nihče ni niti vzdihnil več! Gogo, sin Nikole Volova, je pripeljal sovražnika na skalo . . .

Gogo, Bolgar, kristjan, brat — je izdal brate, bojnike za svobodo sužne domovine!

Za denar je izdajal, za zlato?

Ne! Turek ne plača z zlatom; da mu niso vzeli glave, to je bilo njegovo plačilo!

Zakaj torej, zakaj?

Ah, kdor bi pojmlil to! Zakaj ubija tolovaj? Ker je tolovaj! In izdajalec izdaja, ker je izdajalec.

Žalostna mu majka, izdajalcu!

„Žalostna mu majka,“ je rekel tudi Peter Volov. „Plakala je, da je oslepela . . . Glejte jo tam, siroto.“

K vodnjaku pred hišo je lezla sključena mamica, opirajoča se ob zorno deklico, Petrovo hčerko. Starka se je usedla na kamen in mladenka ji je umivala iz vedra rdeče, ugasle oči in lica in roke, potem pa je pričela spletati njene dolge, bele kite.

Jutranje solnce je oblivalo obe.

„Ah, bil je strašen čas!“ je vzdihnil Peter Volov. „Tisto jutro — stari Nikola, naš oče, je ležal težko bolan na odru¹ in jaz sem bil pri njem — je stopil v izbo Ilija Železkov, naš sosed. „Milujem te, Nikola-be, a Gogo, sin tvoj, je prokletnik!“ je rekel z žalostnim glasom, dočim so njegove oči švigale kot strele . . . Tedaj je bolni starec — še ga vidim, kako grozen je bil — zgrabil handžar in planil k durim: „Meni izdajalca!“ je kričal in vihtel orožje. „Meni psa, da ga ubijem!“ Toda na pragu se je zgrudil in ni se vzdignil več . . . Blagor mu, da je bil mrtev! Da vsaj ni čul, kako so prihajali pred hišo razljučeni seljaki in psovali in preklinjali njegov rod . . . Mi pa smo se nemi skrivali po kotih in nihče se ni upal iz hiše od sramú! Ah, gorje nam je bilo . . .“

Peter Volov je povetil glavo in molče zrl na tla.

„Pa je čudno, da nihče ni ubil izdajalca,“ sem povzel jaz govor.

„Nihče!“ je odvrnil Peter Volov. „Čeprav je on sam prosil smrti. Takoj po zločinu je hodil od sela do sela, tam na sredi vsakega je pokleknil v prah in klical celi občini: „Tukaj je izdajalec! Kamnajte ga, kamnajte ga! . . .“ Ali nihče ni usmrtil izdajalca! Smrt bi zanj ne bila kazen, otela bi ga zle vesti, ki žge kakor peklo . . . Izdajalec mora živeti! — Potem je bil na Šipki². Kakor junak se je boril! A domovina ni marala njegove krvi.“

Peter Volov je bil vstal, slovesno dvignil desnico, in temno in strogo je gledalo njegovo oko. Ta njegova pri- kazen in njegove besede so napravile na nas globok vtis.

Pred hanom se je ustavil jezdec, siromašen seljak na oguljenem kljusetu, in s hripavim glasom zahteval za eno rubče³ rakije.

Dočim je mehandžija postregel novemu gostu, smo se mi prepuščali občutkom, ki nam jih je bila vzbudila Petrova pripoved.

„To je v resnici trda kazen — hujša nego smrt!“ je menil po daljšem molku slikar in pomilovalno stresel svojo gosto grivo, dočim so se dozdevale njegove modre oči rosne . . .

¹ Postelj.

² Šipka se zove balkanski prelaz nad Gabrovem. Njega so bili v vojski l. 1878. zasedli Turki, a po ljutem boju so ga vzele združene slovanske čete.

³ Rubče je pet vinarjev.

„Pa pravična in zaslužena,“ je odvrnil Mihajl Popov, „ter polna dobrega učinka. Ž njo se vsesa spomin njegovega prokletstva v ljudsko kri in živi od roda do roda — svarilen zgled vsakomur! In stavim, da preide tisoč let, preden se bo zopet rodil izdajalec.“

Peter Volov je zopet prisedel, in jaz sem ga vprašal:

„Od česa pak se hrani on, izgnanec?“

„Hm, od česa se hrani žival? Od gozda pač . . . Živeža se mu tam ne manjka.“

„Bo menda že tako! Da ga še niso požrli volkovi!“ je vzkliknil vmes učitelj.

„Sicer pa je lovec, — velik lovec!“ je povedal zdaj Peter Volov. „Tako — z rokama gre nad medveda . . . Brez puške — samo z nožem v pesti se ga loti.“

„Aj, kaj nam praviš, djedo Petre!“

„Dà, istina!“ je zatrjeval Peter Volov. „Pastirji na planini so ga videli nekoč — bilo je po dnevi — ko je velik medved udrl v njih čredo, ugrabil ovna in bežal ž njim v šumo . . . Tu skoči predenj izza drevesa — Gogo, izdajalec. Takoj je spustil medved plen na tla, se vzpel na zadnji šapi in jezno renčé je stopal proti Gogu, pa tudi Gogo je stopal proti medvedu, skrčen in nož v pesti. Ena, dve . . . tako sta stopala. Še prav malo, toliko morda kakor je dolga ta-le miza, sta bila vsaksebi — kar šine Gogo ko strela pod zver in zopet ko strela nazaj in za drevo . . . Glej, že je medved omahnil naprej, se opotekel, zopet se vzravnal, pa hkratu strašno zarjul in se zvrnil tja po tleh . . . Proč je bil, zaboden sredi v srce!“

Petra je zdaj poklical eden njegovih sinov.

Šel je ven, mi pa smo pričeli živahen razgovor.

„Ali vidva verjameta to — o Gogu in medvedih?“ sem vprašal jaz tovariša in se naslonil na mizo.

„Jaz zase verujem,“ je odvrnil učitelj. „Naš čorbadžija si tega gotovo ni izmislil. In v resnici se spominjam, da sem nekoč, v našem mestu, že čul o tem čudnem možu, ki z nožem napada medveda.“

„Potem je pa vsekakor vredno, da si ga pogledamo,“ sem dejal in tej misli je pritegnil takoj z vso vnemo tudi Rus.

„Harašó!“¹ je vzkliknil. „Jaz ga bom slikal! Krasen plen za mojo zbirko! Pol človek, pol medved . . . Ah, prekrasno! Takoj pojdim . . .“

¹ Ruski: Lepo, krasno.

Jaz sem se obrnil k Mihajlu:

„Ti greš vendar z nama?“

„Saj moram. Brez mene itak ne izhajata.“

„Prav. In vesta, na kaj jaz upam? Da nas popelje mož nad medveda! Lov na medveda — to bi rad doživel! Vidva gotovo tudi?“

Strasten lovec sem in v resnici sem ves drhtel od želje, da bi poizkusil svojo lovsko srečo.

Slikar je navdušeno ploskal mojim besedam, učitelj pak je hudomušno pomežiknil in je že odprl ustne, da me podraži, ko je čorbadžija zopet prišel noter, in smo mu brž naznanili, kaj nameravamo.

Mirno nas je poslušal in potem je rekel:

„Le pojdite, ali Goga ne boste videli.“

„Zakaj ne?“

„Ker ga ne boste našli, in ker bi on bežal pred vami.“

„Da ne bo bežal, hočemo skrbeti mi; in da ga najdemo, za to pa boš skrbel ti, djedo Petre!“ se je glasil moj odgovor. „Ti nam boš povedal, kako ga dobimo. — Nekje pač mora imeti nekak dom, brlog, zavetje ali karsibodi že . . . Le pokaži nam pot, potem ga že zasledimo.“

„To je težko,“ je menil Peter Volov in sedel na klop. „On je zdaj v tej, zdaj v oni gori, kakor žival. Najsigurneje še ga dobodete v »jami izdajalnikovi« — to je tam, kjer so bili ustreljeni hajduki. Ondi se baje večinoma nahaja, kajti izdajalca žene neprestano na kraj njegovega zločina — da je tem večja njegova muka . . . Ako ga ni ondi, ga sploh ne boste našli.“

Nato nam je natanko opisal in označil pot do jame, čeprav pravega pota do tja ni bilo.

„Da ni pri domu toliko dela, bi vas popeljal tja kateri mojih sinov; pa upam, da ne boste hodili napak,“ je pripomnil hkoncu Peter Volov. „Sicer boste tudi tik pod goro, ki vodi do jame, prišli do treh kolib, pa pojde kateri kočarjev z vami . . . in povrh lahko povprašujete pri pastirjih. Hoda pa je odtod pet ur,“ je izjavil na dotično vprašanje.

„Dovolj imamo časa,“ sem opazil jaz, zajedno pa se spomnil naših pušk! Naše puške niso bile za medvedji lov. Vprašal sem torej čorbadžijo:

„Imaš li puške za kroglo, Petre?“

„Imam,“ je bil odgovor.

„In nam jih posodiš? Naše niso porabne.“

„Zapovejte. Mi je v veselje, zer¹.“ Peter Volov je hitel v hram po puške.

Med bolgarskimi kmeti in zlasti po hanih je dobiti polno starih (enostrelnih) vojaških pušk iz poslednje vojske. Deloma so jih pobrali domačini sami po bojiščih, deloma so jim jih prodajali kot vojni plen, za denar, za kos kruha ali jih celo podarjali zastonj ruski vojaki. Vlada je menda pozneje kmetom te puške večidel zaplenila, ali hani, oziroma dogéni², jih imajo na prodaj kakor drugo orožje, in moreš kupiti tako puško za pet levov³ — dobra kupčija tudi za kupca, ker so te puške zelo dobre.

Tudi Peter Volov je imel več takih pušk v zalogi, od katerih smo odbrali tri najboljše, in nas je preskrbel tudi s strelivom. Na njegov nasvet je vzel še vsak bodalo (bajonet) — gorje torej medvedu!

Pretekla je cela ura z raznim pripravljanjem za naš izlet v gore, preden smo odrinili. Slednjič pa je bilo vse gotovo — orožje osnaženo, slikarjev nahrbtnik nabasan z vsakovrstnim živežem. Pred hanom smo segli našemu vrlemu djedu Petru v grčavo desnico in . . .

„Na dobro srečo!“ je dejal za nami.

„Na svidenje, djedo Petre!“

* * *

Pot nas je vodila s početka ob vznožju gorá, preko zmernega hribovja, kjer je še povsodi po goličavah, raztresenih med nizkim hrastičjem, rumenel oves ali v jutranjih žarkih rdeče se zlatila turščica v lazih, ali celo kje po solnčnem obronku se razgrinjal vinograd z zelenimi trtami in polnimi, skoro dozorelimi grozdi . . . Čimbolj pa smo se bližali osrednjemu gorovju, se je jel odmikati obdelani svet, dozdej vsaj napol izhojene, tuintam s kolesnicami začrtane steze so se razgubljale v premnoge zmedene kozje in ovčje stezice brez smeri in cilja. Hosta se je zgoščavala v vseobsežen gozd; ena sama zapuščena ovčja staja s podrto ograjo in razpadajočo pastirsko kočjo nas je še pozdravila na vrhu oddaljenega klanca. Samujoča sliva, ki je nagibala prepolne veje na njeno trohljivo, iz prekel zloženo streho, nam je mimogrede osvežila suha grla s svojimi sočnimi,

¹ Je nekaka pritrjevalna členica gabrovskega narečja.

² Skoro vsaka bolgarska kréma (han) ima obenem tudi prodajalnico vsakovrstnega blaga (dogén).

³ 1 lev = 1 krona.

prezrelimi sadovi — in končno, po štiriurnem čvrstem korakanju nas je zajela od vseh strani temna, visoka šuma in divje, strmo skalovje.

Po djeda Petra opisu smo se morali nahajati zdaj tik pod goro, v katere skalovju smo upali najti Goga. Kroginkrog gora in pragozd, a pod nami globok kotel, v katerem sta se stekali dve globoki, tesni in v tem času prazni, oziroma usehli (zakaj na dnu ene je curljala tenka vodica) strugi hudournikov, prihajajoči od desne in leve iz gorovja in od tukaj združeno vodeči proti severu — kakor pritok reke Rušice, ki teče mimo Sevlijevega in se pozneje nekaj ur nad carskim mestom Trnovem posestri z Jantro; resnično, vse to je bilo tu, ali — ali tistih treh kolib, katere je omenil djedo Peter, ni bilo videti nikjer

Bili smo v dvomu.

„Ah, kaj!“ je vzkliknil učitelj, ko sva se jaz in Rus gledala nemo in v zadregi. „Kraj je pravi, saj vidimo. Kaj nas brigajo kolibe. Taka reč ni kakšen kažipot; danes je, jutri ni. Lahko je vse tri odnesla voda, ali pa so pogorele. In Peter je rekel, da je zadnjič bil tukaj pred petnajstimi leti. Kje so že lahko tačas kolibe! Na pravem tiru smo — in hajdi doli!“

Rekši je zajahal dolgo močno palico, kakršne smo si bili urezali koj v prvem klancu, potisnil slamnik na čelo in zdrsnil po strmi stezi navzdol.

Drugi sem se posankal jaz, in zadnji je bušil v kotel slikar med velikanskim ropotom in celo ploho kamenja, za njim pa se je valil njegov črni laški klobuk, podoben ogromnemu zvonu — počasi in destojanstveno, kakor se spodobi za takega velikega gospoda.

„Tako,“ je zadovoljno pokimal zdaj Mihajl Popov in pokazal na nizko in široko skalnato ploščo sredi kotla. „Tukaj je naša miza, in zdaj hočemo jesti. Jaz sem lačen. Daj sem bisago, Cirile Vladimirovič.“

Postavili smo puške po vojaško v piramido, Ciril Vladimirovič mu je z najnežnejšo previdnostjo izročil naš dragoceni zaklad, in dočim sva si midva izvolila „pri mizi“ zložen in udoben sedež na velikih kamenih, ki so bili raztreseni po celem kotlu, je Mihajl Popov, potem, ko si je skrbno umil roke v potočičevi vodici, pripravil kosilo: razvil papirje, in razprostrl široka zeljnata peresa, v katera so bile odete „žlahtne“ jedi, zrezal koštrunovo pečenko, nalomil črnega kruha, nadrobil belega sira, nasul soli v okroglo

skledico, ki jo je bila vdolbla narava — nam na ljubo menda — v našo kamenito mizo, olupil čebulo itd. — vse ročno in urno, kakor razume samo Bolgar pripraviti jed, pri čemer moram opomniti, da prekašajo v tem moški ženske, in da je v bolgarskem narodu sploh vsak moški tudi izurjen kuhar.

Smeje se sva ga gledala z Rusom.

„Ha,“ se je zasmel in segel v vrečo. „Tu sedita in odpirata kljuna kakor dve lačni vrani, jaz pa se naj mučim. Hajdi, Cirile Vladimirovič, razgrebi tam-le s svojima lopatama nekoliko pesek, da se nateče kaj vode, cel tolmun izkoplji, da je bo dosti za kuho in pijačo. Vina samega vendar ne bomo pili, potem nam ga ne ostane nič.

Jaz sem v resnici le nerad pil bolgarske vode, to pa zaradi tega, ker niso posebno zdrave, zlasti one v nižavah ne. Mihajl Popov pa je to mojo previdnost krivo tolmačil in nas Slovence sumil kot vinopivce.

„Tako zdravo gorsko studenčnico, kakor je videti ta tukaj, bom že pil,“ sem odvrnil smeje se.

„Zdravo! Ahm... že dobro,“ se je potuhnil Mihajl Popov. „Ná, le zarij zdaj steklenico tja v mokri pesek, da se ohladi. Čisto gorka je.“

Storil sem tako, dočim je slikar z največjo marljivostjo kopal v strugi, da je škropil pesek na vse strani. Tako ubogljive in poslušne duše, kakor je bil ta Ciril Vladimirovič, žive dni nisem in menda tudi ne bom več našel.

„Že dobro, že dobro, Cirile Vladimirovič,“ ga je pozval zdaj učitelj. „Le pridi in jej.“

Medtem je moj pogled iskal po kotlu okoli mesto, kje naj bi stale kolibe. Gledal sem in ugibal, ter bil prepričan, da so se nahajale tod, in sicer prav tam na gornjem koncu obsežnega kotla, med izustjem obeh rovov.

Orjaški in začrnel, pač tisočleten hrast je stal ondi, visoko in kakor grozeče iztegujoč svoje silne, brazgotinaste roke — sam Bog vedi, kako se je mogel razviti med tem skalovjem v tako rast — in temnorjav mah je prepregal tla, ali nikjer sledu o kaki kolibi, niti kolec ni ležal v razriti nasipini. Le pesek in kamenje, kakor po celem kotlu, suha, blatna trava, trohneče veje, zverženo robidovje ter tupatam golo, nagnito deblo neznanega drevesa, vrženo tja kakor utopljenec na prod reke. Vse odpadki in izvržki gore in šume, ki so jih naplavili in pustili tod v teku dolgih dob hudourniki.

To pa me je motilo in dražilo: kje so bile kolibe? Kaj se je zgodilo ž njimi, in kakšna usoda jih je zadela? Hotel sem to vedeti in nisem mogel izvedeti.

„Hvala Bogu, ta mi pride ravno prav!“ sem zadovoljno vzkliknil zdaj sam pri sebi in se okrenil na kamnu.

Po ozki, prazni strugi, ki je na desni zevala v kotel, navzdol je prijahal namreč na marogastem oslu, otovorjenem obestran z lahkimi butarami tenkih, kratkih drv, starec s spredaj razgaljeno umazano srajco, kažočo njegove suhe, črnozagorele prsi, z rdečeobrobljenimi očmi brez trepalnic in majhnim, ostrozakrivljenim nosom, kar je podelilo njegovemu koščenemu obrazu podobnost čuka. Med vpalimi, raskavimi ustnicami je tiščal leseno pipico s ped dolgo cevjo, a dvakrat manjšo glavico nego jo ima naš vivček, in v eni roki je držal konopno, neštetokrat zvozlano uzdo, v drugi pa svojo šapko, tako da so frfrali njegovi tanki in dolgi beli lasje v zraku.

Resno in počasi sta se gugala družna sivčka skozi kotel in ko sta se prigugala do naše družbe, je sivček zmigal z dolgimi ušesi in sivček s pipico je puhnil dim, pa sta se gugala mirno, resno in počasi naprej.

„Na dobra srešta¹, djedo-be!“ sem tedaj zaklical jaz. „Povej, je li tod pravi pot do jame izdajalnikove?“

Lepi pozdrav ni dobil nikakega „blagodarenja“, zahvale po naše, na moje vprašanje pak je starec okrenil nekoliko glavo, ne da bi se ustavil.

„Kaj?“ je dejal z rezkim glasom.

„Če je tod pravi pot do jame izdajalnikove, vprašamo.“

„Morate že vedeti, da vprašate zanj . . .“ je bil presenetljivi odgovor.

„Pa povej, dobri djedo-be,“ sem vpil in tekel za njim, „ali niso bile tu nekdanj kolibe, tri kolibe?“

Molčé je jahal naprej, in osel in mož sta izginila doli v jarku . . .

Osupel sem gledal za njim, pa že mi udari na uho glasni smeh učiteljev.

„Ha, to je bilo dobro, izvrstno!“ je vzklikal Mihajl Popov, dočim se je Ciril Vladimirovič le smehljaj in me sočutno pogledaval.

„Kakšen pustež!“ sem mrmral malce v zadregi in se zopet usedel na svoj kamen.

¹ Na dobro srečanje! — Bolgarski narodni pozdrav.

„No, nikar se ne ozlovolji,“ je dejal učitelj in njegov obraz je postal zopet resen. „To je bil zgolj kisel čemernež, ki ne veruje več nobeni prijazni besedi. Najbrže je mislil, da ga hočeš, kakor se reče, malo potegniti. Stari to vedno mislijo o mladih, zapomni si. Ali tvojih kolib si zdaj menda ozdravljen? Prosim te: kaj pa naj počno kolibarji v tem kraju? Ali naj jedo drva in kamenje?“

Bil sem v resnici „ozdravljen“ in nisem mislil več na kolibe, niti na starca in osla.

Zleknjen v mehki, hladni pesek, za vzglavje gladek kamen, v ustih vonjavo cigareto, kroginkrog sveži, senčnati zrak, nad sabo kipeče pečine in skalovja ostre čeri, lesketajoče in žareče v svetlobeli vročini opoldanskega solnca in visoko gori daljnje, sinje nebo, nisem mislil na nič, pozabil sem tudi izdajnika.

Tako sem lenaril, dočim sta imela tovariša svoj opravek.

Slikar je sedel na „mizi“, kjer so še ležali ostanki kosila; imel je poleg sebe usnjeno torbo, na kolenih pa širok zvezek z močnimi platnicami za trdno podlago, v katerega je risal zdaj ta skaloviti gorski kotel, ki je bil zares „divjeromantičen“, kakor se reče v lepšem jeziku, in je podajal čudovito sliko, polno mogočnega vtiska, zlasti v onem delu, kjer sta se odpirali srepi žreli obeh rovov, kjer je dvigal svojo temno glavo hrast-orjak, in kjer so štrleli iz razruvanih tal liki mrličji iz grobov, črni, mršavi konci davno zasutih dreves.

Na strani je pri ognjišču učitelj kuhal kavo, za katero smo imeli potrebne posodice s seboj, in tu je v slikarjevem bakrenem samovarčku, ki se je dal pripravno zložiti v škatlico in nositi v žepu, vrela tudi voda za čaj, katerega je pil on, Ciril Vladimirovič, kadar in koder ga je mogel, kajti Rus ne more prebiti brez čaja in Bolgar ne brez kave.

Mihajl Popov torej je kuhal, priložil zdajpazdaj kako suho brst ali pihnil v plamen. Pri tem pa se je venomer tiho smehljal predse.

To njegovo smehljanje je bilo tem čudneje, ker se je le malokdaj smejal in bil je njegov obraz često še takrat resen, kadar se je šalil.

Vprašal sem ga zatorej radoveden:

„Kaj ti pa vendar deje tako dobro, Mihajle Popov?“

„Ko vidim tebe . . .“ je rekel in se smehljal dalje.

Položil sem obe roki pod glavo.

„Morda ker tukaj tako ležim?“

„Tej, tej¹“ je pokimal.

„Saj je počitek zdaj. To tudi ti lahko storiš. Živ krst ti tega ne brani. Kaj pa kuhaš tisto lužo!“

„A jaz si mislim nekaj pri tem, ljubček,“ odvrnil je Mihajl in mešal gosto črnino z lesenim klinčkom.

„Pri tvoji kavi, srček?“ sem predel dalje najin modri pogovor.

„Ne, ampak pri tem, ko te vidim tako ležati,“ je odvrnil mirno.

„In kaj si misliš pri tem, ko me vidiš tako ležati, dragi Mihajle Popov?“ Rekši sem zazdehal, ker sem se pričeval dolgočasiti.

„Da bi ti tukaj zdajle najbrž ne ležal v taki blaženi zadovoljnosti, ko bi storili mi po tvojem, dragi brate slovenski.“

Rekši je kihnil, ker mu je prišlo v nos nekaj pepela.

„Po mojem — kaj?“ sem odpiral oči.

„Aj, vendar nisi pozabil, kako si hotel, da vzamemo s seboj samo nekaj kruha in vina, češ, saj bo dovolj divjačine. Zdaj bi bili lačni vsi trije — in ti, prijatelj, bi zdajle klel, ne pa počival tako-le v senci in se režal solncu v obraz. Li pojmiš zdaj moj smehljaj, he?“

„No já . . . Človek ne more vselej vedeti vnaprej, kako bo,“ sem mrmral jaz, naenkrat precej pohlevnejši, in se preložil na drugo stran.

Pa Mihajl Popov se je moral še malce ponorčevati.

„Zato pa, zato pa,“ se je rogal, „ker ničesar ne vemo vnaprej, moramo vse premisliti in sigurno je le sigurno.“

„Nisi zastonj Bolgar, Mihajle.“

„Kaj ne? A ti pa si lahkoživec. Ne vem, če so taki tudi tvoji bratje: ali ti misliš samo napol. Večkrat sem že zapazil to. Če bi rad, da kaj bodi, misliš le: saj bo! Če pa je tvoja volja, da nekaj ne bodi, pa računiš: Ne bo ne! Da pa je obakrat lahko da in ne — ne maraš pomisliti.“

„Govoriš kakor knjiga modrosti, Mihajle Popov.“

„Resnico, rajši reci, če ti že dopade. Saj imava pred sabo primer. Ko smo se odpravljali na ta izlet, si rekel: Zakaj vlačite toliko s seboj in se nadlegujete s težko bisago? Saj gremo v gozde in bomo kaj ustrelili. — Tu si si menda mislil, da kar tako o pravem času stopi iz kakega grma pred te srna, ali se ti celo kje na trati pokloni tolst

¹ Da, da, ali: to, to.

jelen in poreče: „Poldne je, ljubi moj lovec. Tukaj sem, ustrelj me. In želim ti dober tek.“ Zdaj veš, da je kruh v bisagi stokrat boljši nego vse te pečenke po šumi. Pa da ne boš zameril: ná, tukaj kavo.“

Z zahvalo sem sprejel čašico in z največjo slastjo sem srkal sladko, vonjavo „lužo“, dočim je Rus prihitel po svoj čaj, izpil skoro vrelega in se zopet zatopil v risbo.

Pa sem opomnil nato Mihajlu Popovu:

„Ti si mi pravkar očital lahkomiselnost, češ da sem preveč zaupal na našo lovsko srečo. Za predležeci slučaj sicer ne more veljati tvoje očitaje, ker niti nismo šli na lov (šele pojdemo, ako Bog dá), niti nisem resno računil na kak plen. Dobro torej: ti imaš prav. Na to pa pravim jaz: takšen mora biti lovec. Lovec mora verovati v naključje, v srečo — kajti lov je igra na srečo. Spretnost, izkušnost — koliko mu pomagata, ako mu sreča ni mila? Lov je igra in lovec je igralec; vsak igralec pa je lahkoživ, lahkoveren, lahkomišeln, kakor že hočeš imenovati to, in tako tudi lovec. In če je povrh mlad, tem dvakrat bolj. Sploh pa pomisli, Mihajle, da so vaše šume polne divjadi in da sem že mnogokaj ustrelil. Zakaj bi se tedaj malce ne zanašal?“

„Že res,“ je odvrnil učitelj, zivši si cigareto. „Pa kakor vidiš, vsa ta divjad ne skače tako okoli. Ali pa se morda v vaših gozdih dogaja le-to?“

„Ah, kaj v naših gozdih!“ sem vzkliknil. „Kje je tam jelenov, divjih prašičev ali celo zverin: medvedov, volkov, risov, mačk — kakor tukaj! Tam je kvečjemu kaka srnica in po poljih nekaj zajčkov in jerebic. Na Dolenjskem, kjer sem jaz doma, vsaj je tako. No, povodnih ptic se naposled ne manjka, ker je dosti jezer, rek in močvirja. Na visokih planinah pa so tudi divje koze.“

„Pa tvoji rojaki menda zelo ljubijo lov, kakor sodim po tebi?“

„Da. In to je drugi vzrok, zakaj so revni naši lovi. Skoro vsak, ki živi na deželi, torej zlasti kmet, je lovec — ali vsaj lovski tat.“

„Takšen naš kmet, Bolgar, seveda ni,“ je rekel nato Mihajl Popov. „On je sploh pretrezen, prepreudaren, prepraktičen, da bi se pečal z lovom. On stori le, kar mu daje korist, dobiček — kar mu poplača delo in trud. Lov ni delo, je zabava, ki ničesar ne dá, le vzame; in ako dá, dá desetkrat manj nego je vzela; ki je izguba na času, na

delu, na močeh, in zato on lovu ne služi. In tako je tudi prav. — Naš kmet prime za puško le, ako sta mu medved ali volk napadla čredo, da se brani.“

„Zato je pri vas tako malo lovcev,“ sem pripomnil jaz.

„In dosti divjačine. A zdaj pa pojdimo,“ je sklenil Mihajl Popov in skočil na noge.

Četrť ure pozneje je mrki, sivi gorski kotel ležal prazen in tih, in na njegovem mrzlem dnu je iztlevala poslednja iskra našega ognja.

* * *

Mi pa smo čvrsto plezali navzgor — na jasne, zračne vrhé, ki so nas od vseh strani pozdravljali s solnčno svetlobo in zelenjem.

Bila je zdaj opoldanska vročina; ali ker smo hoteli, da dospemo, ako ne dobimo Goga, še pred nočjo nazaj v dolino, kjer bi prenočevali potem v kaki kolibi ali kje pri pastirjih, smo morali naprej, četudi je curkoma lil znoj raz naših čel.

Izpočetka je še šlo; tu nas je dolga, ozka struga, skoz katero smo šli, s svojimi robovi varovala nekoliko solnčnih žarkov, potem se je delila struga v več rovov, ki so v deževnih časih izlivali svoje vode v skupen tok; in rov, kateremu smo morali slediti mi, je vodil nekaj časa skoz bukov gozd, kateri nam je, četudi nas je mučil s strašno strmino, podaril za to vsaj nekaj sence in hladu.

Ali, ko smo tako približno eno uro se vzpenjali v kreber, ko so struge, rovi in gozdi ležali pod nami, ko se je odmaknil poslednji grmič in štrlelo nad nami le golo pečevje — tedaj so zrojili na nas milijoni solnčnih žarkov, kakor da so prežali na trenotek, ki jim nas izroči brez ščita in zavetja, nezmožne, da se branimo.

Le južno solnce more tako pripekati.

Počasi kakor polži smo lezli zdaj in se stekali po strmem, vedno plitvejšem žlebu, ki je vodil preko skalnate stene više in više — nihče ni govoril besede.

Pod nami razpaljeno skalovje, puhajoče žerjavico, navpično nad nami solnce, izžarjajoče na nas polnomočni svoj ogenj — bilo nam je, kakor da se nahajamo v razbeljeni peči, kjer moramo vsak hip zgoreti v pepel.

Bil je nenavadno vroč dan, v tem pečevju dvojno vroč.

Prvi je plezal učitelj. S svojim malim, lahkim in žilavim životom se je vzpenjal kakor mačka od kamna do

kamna, oprezno pa gotovo. Kjer se je prijel, tam ni zdrsnil več in je bil zbog tega, radi te svoje lahkotnosti in gibčnosti najboljši plezalec med nami; kajti vobče je Bolgar slab hribolazec in ne ljubi gore, do katere ne more s konjem ali oslom.

A Ciril Vladimirovič, sin nižave, težki velikan z neskončnimi svojimi udi, je težko dihal po teh strminah.

„Cirile!“ sem začul nad sabo.

Bolgar je bil zajahal oster zob skale, ki je štrlel iz žleba, in je gledal doli na naju.

„Cirile!“ je ponovil, „daj piti, ali poginem.“

„Daj piti . . .“ je odmevalo iz mene, in onemogel sem se sesedel ob njegovih nogah.

Ciril Vladimirovič se je privlekel do naju. Strašansko je moral trpeti, da je zastokal on — jagnje potrpežljivo.

Klečé je upognil glavo in hrbet in jaz sem segel v vrečo.

„Ti vendar nisi vsega popil, Cirile?“ je puhal zgoraj učitelj, brisoč se z robcem, dočim je tipala moja roka po steklenici.

„Nisem se dotaknil,“ je šepetal ta izpod klobuka.

„Blagi Cirile Vladimirovič! Drug na tvojem mestu že davno ne bi bil pustil kapljice.“

V grgrajočih, hlastnih požirkih je pil Mihajl Popov, potem je dal meni steklenico.

Poželjivo sem gasil žejo z vodenim vinom, ki je bilo vsled vročine ko krop — ali proti ognju mojega grla pravcati led.

„Le hrabro se drži, Cirile Vladimirovič!“ je med tem, ko sem jaz pil, učitelj izpodbujal slikarja, katerega mučeniški obraz je bil v tem trenutku naravnost presunljiv. „Kmalu bomo gori. Ozri se malo — kakšen razgled! Tam je nekaj za tebe.“

„Ne smem,“ je milo vzdihnil Ciril Vladimirovič. „Vrti se mi.“

„Za božjo voljo!“ je prosil doli s kamna s sklenjenima rokama Mihajl, ki je bil zdaj zopet dobre volje. „Ljubi Cirile, bodi usmiljen in ne padi doli! Pomisli, koliko sto mrtvih že leži tam spodaj, ki si jih ubil s svojim kamenjem — cele skale so tvoje noge sprožile na njih uboge glave. Če padeš zdaj še ti, bo potres po celem Balkanu. Prizanesi naši deželi, dobri Cirile Vladimirovič! In ti,“ je podregal mene, „daj mu no že piti, da se ne zgodi nesreča.“

Ciril Vladimirovič se je smehljajal in jaz sem mu podal steklenico.

„Naprej!“ je velel učitelj, ko je bila napol prazna steklenica zopet na varnem, in zopet zadrgnjen Cirilov nahrbtnik.

Z novimi močmi smo poprijeli in čez pol ure smo bili na vrhu.

In zdaj — kaj utrujenost, kaj solnce, kaj žeja! Bogat, prekrasen razgled se je razgrnil pod nami in nas obilo nagradil za vse prestane težave.

Stali smo zdaj na širokem temenu gore, od katerega je vodil dolg, raven in nestrmo se stopnjujoč greben do druge, nekaj sto sežnjev višje gore. Vanjo je segala od vseh strani visoka šuma — in tam je bila jama izdajalčeva, in tam se je skrival Gogo . . .

Razgled odtod je bil pravzaprav le polovičen, prikazujoč nam le osprednje severno pobočje, dočim ga je zakrivala zadaj gor prostrana skupina, ki se je razpletala kakor dolga, močna veriga skalovja in gozdov na zahod v vedno večje vrhe, na vzhod v čimdalje nižja hribovja, za katerimi daleč, daleč šumi morje — burno Črno morje. A vseeno je bil obširen in bogat na lepih slikah — ta razgled z višine nad petnajststo metrov.

Dočim je sedel Mihajl Popov sam zase na tleh, s po turško podkrižanima nogama in pušil svojo cigareto — take stvari si je ogledaval vedno nemo in z najmirnejšim obrazom, da človek nikdar ni vedel, kako misli ali kaj čuti o tem ali onem — sva stala s slikarjem prav na robu skale, in drug je drugemu jemal daljnogled iz rok.

Zlasti Ciril Vladimirovič je bil ves iz sebe od radosti in občudovanja in venomer je vzklikal svoje: „Harašo! Prekrasno!“ In zdaj se mu ni prav nič več vrtelo.

Dežela, kolikor je je moglo obseči oko, je bila vsa hribovita, in to ji je podeljevalo lepoto, kajti kjer so hribi, so tudi doline, in vsak hrib, vsaka dolina je različna, razlika pa mika — in oko gleda vedno nove podobe.

Tako je bilo tudi tukaj. Pod nami do vznožja, tu so zijali prepadi, režala brezdna, iz katerih globokih, daleč odprtih žrel so molele, liki srepi, grozeči zobje črnobelih skal, ostre čeri in strme peči, da so se zdeli jezni zmaji, strahovite pošasti pravljic, ki se vzpenjajo in prežé iz gostih, divjih šum. Ali nas niso mogli doseči, in solnce se jim je smejalo.

Iz gorovja so segali na vse strani bukovi, dobovi in gabrovi gozdi — ven čez hribe in doline so se raztegali dalje in dalje do skrajnih mej obzorja, kjer sta se združevala nebo in zemlja v belem, svetlem pasu.

Med hostami in hribovjem pa so svetlikale kakor majhna jezera, in čimdalje v nižave, tem pogostejše in prostranejša, svobodne ravni, kjer so ležale vasi s polzidanimi, pol lesenimi hišami, in sela z rjavimi ali rumenimi kolibami, zorna polja in tihi pašniki. Na brdih so se črtali mehki obrisi vinogradov in reke so se vile skoz doline, s svojimi trdozarisanimi bregovi in dolgimi prodi. Globoke in široke struge so bile skoro prazne, le mestoma je tekla voda, da so bile podobne podzemskim rekam, ki tu izginjajo, tam zopet se pojavijo na dan. Tako je bila Rušica s svojimi pritoki videti odtod mrtva, in le iz izkušnje smo vedeli, da še žije na njenem peščenem dnu plitev potočič; dočim so iz Jantre bleščali povsod okrogli tolmunji, da so se zdeli svetlomodri dragulji, nanizani na njenem srebrnem pasu.

Cest smo videli le malo. Videli smo pravzaprav le ceste, ki so vezale mesta, kajti drugačnih cest v Bolgariji sploh ni. Aj, kakšna so ta pota v kraje, oddaljene od glavnih prog, ti tiri, ki vodijo iz vasi v vas. Nobena človeška roka nikdar ni skrbela zanje, perišča peska nikdar ni vrgel nanje brižen občan, le vsedobrotljiva stvarnica jih je dala, široka kolesa tovornih in poljskih voz so jih začrtala, krepka konjska kopita jih izhodila in težki parklji bivolov in nešteti čred so jih pomandrali in jim dali smer.

„Oni sivi, visoki zidovi tam-le in spodaj voda — to je Trnovo?“ je vprašal slikar, upiraje daljnogled na severovzhod, kjer so bili vidni tudi prostemu očesu motni obrisi mesta.

„Prav vidiš, Cirile,“ je potrdil za njegovim hrbtom učitelj. „In tam naravnost, kjer struga Rušičina naenkrat izginja... za tistim kakor preklanim hribom... tam zadaj leži Sevljevo. Ali si že bil ondi, Cirile?“

„Že. Dolgočasen kraj. In ravno semenj je bil, vse polno živine, in samo po gnoju je smrdelo... Nič za slikarja.“

„Torej vendar enkrat, kar ni bilo ‚harašo‘, prekrasno!“ ga je dražil učitelj.

„Tudi jaz sem bil že tam in tudi takrat je bil semenj,“ sem pristavil jaz.

„Ondi so vedno veliki semnji,“ nama je razložil nato Bolgar. „Je ugodna točka za to. Štiri ceste se križajo tam:

gabrovska, katere kos vidita, trnovska od desne, lovečka od leve in trojanska, ki gre za onimi-le gorami.“

Na desni so se dvigale v gorovju, v enaki višini z nami, oblike velikega, gradu podobnega poslopja — sokolski monastir¹ je bil to, ki stoji dve do tri ure hoda nad Gabrovem. Kakor sokolje gnezdo visi nad neizmernim prepadom, in ko sem naravnal zdaj tjakaj daljnogled — aj, kaj sem videl tu!

Iz gornjega zidu, in sicer prav pri vrhu, nekako tik izpod strehe, so drug za drugim švigali doli v globočino in ugašali v skalovju svetli bliski, zdaj plameneči kakor strele, da je zamrgolelo pred očmi, zdaj čisto drobni in tenki liki iskre, ki so se utrinjale iz zida . . . in zdajci zopet se je videlo, kakor bi padale doli lepe srebrne in zlate zvezde.

Strmeč sem gledal nekaj trenutkov, potem pa sem zaklical tovarišema, boječ se, da bi jima ne ušlo to čudo:

„Glejta, glejta — tam!“ in hlastno sem stisnil Rusu daljnogled v roko, pokazavši na monastir.

Oba sta pokukala skoz daljnogled in videla isto.

In tako smo gledali vsi trije v nemem začudenju pač več minut, v katerih se je, s kratkimi prenehljaji, vedno zopet ponavljala prikazen . . . dokler ni naposled samo še parkrat zabliskalo, in potem je stalo staro zidovje kakor prej, brez bleska in brez sence, enakomerno belosivo se zaznamujoče na zelenem ozadju gor.

Ko je prenehala prikazen, je tudi nam odnehal jezik, ali v prvem trenutku si nismo vedeli razložiti, kaj da je pač bilo to „čudo“, ki smo ga gledali pravkar.

„Harašo! Prekrasno!“ je zopet vzkliknil slikar. „To je bila fata morgana, fata morgana! Harašo, krasno!“

„Ti si prava fata morgana, Cirile Vladimirovič!“ je rekel učitelj, ne odmaknivši resnega očesa, s katerim je zrl v nižavo.

„Ali zakaj ne, Mihajle!“ se je uprl — prvikrat odkar sem ga poznal jaz! — Ciril Vladimirovič, tako navdušen je bil za svojo misel.

„No saj ti pravim, da si,“ je hladnokrvno odvrnil Bolgar.

„Ne jaz, ampak ono je bilo fata morgana,“ se je neustrašeno vojskoval dalje Ciril Vladimirovič. „Pomisli! V taki vročini in v tem solncu . . . Tu se naenkrat vidi nekaj, česar v resnici ni —“

¹ Samostan.

„Le ti si v stanu videti nekaj, česar v resnici ni, ljubi moj Cirile Vladimirovič!“ se je mrzlo rogal učitelj. „Ti precej povem, kaj je bilo.“

Mihajl Popov se je zopet usedel in podkrižal noge.

Da se ni godil ta pojav samo na enem mestu zidovja in samo hipno, bi bilo pač domnevati, da so bili solnčni žarki, ki so se odbijali in odsevali na tako poseben način iz samostanskih oken . . .

Mihajlova razlaga naše „prikazni“ je bila tako črez vse prepričevalna, da ni kazalo drugega ko verjeti — in se smejati. Največ se je smejal Ciril Vladimirovič, tem bolj, ker mu nihče ni branil, da ne bi smel verjeti i nadalje še v „fato morgano“, ako ga je že veselilo . . .

„Harašo, prekrasno je bilo!“ To pač je moral še enkrat potrditi in potem je zopet zaplaval z daljnogledom po širnem obzorju.

Prava čarobija takšen daljnogled!

„Pa — zdaj stojimo tukaj na gori že ves čas ter kumamo doli v deželo. Pozabili smo, da se nam mudi naprej, da moramo poiskati in najti Goga, še preden se nagne dan . . .

Učitelj je prvi vrgel puško črez ramo in Ciril Vladimirovič že pobira svojo robo po tleh.

Zdaj pa hajdi h Gogu!

* * *

Našli smo ga spečega v votlini, v kateri je bil izdal onih dvanajst junakov.

Te votline ni bilo težko najti, kajti steza je vodila tja — steza, kakršnih je v gorovju na tisoče. Niso jih izhodile noge gorjancev, ampak one so tu že od prazačetka in so nastale obenem z gorami.

Z grebena, katerega smo morali prekoračiti, se je odločila steza in nas vodila ob desnem boku v daljnem loku se zakroževajoče gore, najprvo črez skalnata tla in nad gozdom, polagoma pa vedno globokeje v šumo, ki se je povzpenjala vedno višje in ki je pokrivala južno stran — mi smo prihajali od severne strani, — to je ves hrbet te visoke gore blizu do vrha. Samo kos tega hrbta, v obsegu nekaj sto sežnjev, je bil gol — in na tej goličavi, iz katere so štrlele na vseh koncih ostrorobate skale, stare gore suha, trda rebra . . ., je bila „jama izdajnikova“.

Zagledali smo jo že, ko smo zavili okoli ogla na prvo pečino.

„Če je gori,“ je rekel učitelj, ko smo vsi trije skupaj stali in se ozirali gori v skalo, „potem nas mora zdajle zapaziti in zbežal bo. Moral bi biti že čudež, da bi nas ne videl! Ali neprijetno slutnjo imam, da naše miši sploh ni v luknji, in potem smo ves ta križev pot pretrpeli zastonj.“

„Je notri, je notri . . . Le hitro gori, a tiho, da nas ne zasliši!“ sem šepetal jaz in se porinil mimo Mihajla proti gorski steni, dvigajoči se stopnjema do skale. Dasi sem vso pot dvomil, ali ga bomo res dobili, se me je zdajci polastil trdni občutek, da je Gogo v jami in da spi!

Dospevši na skalo — tovariša sta bila še daleč za mano — sem se po prstih približal vходу votline, ki je bil velik kakor se spodobi za tako votlino, in sem pogledal noter — doli, moram takoj povedati, kajti jama je ležala nekoliko niže od zunanje skale, in bilo je mogoče pregledati jo odtod vso z enim pogledom.

Moje oči so bile oslepljene od solnčne luči — in prvi hip so strmele v prazno, črno temo . . . a naslednji hip že so gledale prostorno jamo z mokrimi stenami, velik križ na sredi in pod križem človeka, ležečega na širokem kožuhu . . .

Toliko in prav nič več nisem utegnil spoznati, kajti še en hip — in jaz sem že bil skočil nazaj na skalo in v obeh rokah držeč puško, napeto za strel, sem bil zapičil oči srepo v votlino . . .

Kje sta prijatelja, nisem videl niti se brigal, v napeti pozornosti sem gledal le na temno luknjo pred sabo, iz katere je prihajalo bliže in bliže, jezno renčanje in godrnjanje in urno praskanje.

In zdaj se je prikazal ven — medved!

Istočasno, ko sem ga ugledal, pa sem že spustil k tlom puško, moje prsi so se oddahnile, in nehote je splaval smehljaj na moje lice . . .

Saj to je bil samo medvedek! Majhna živalica, komaj večja od kodra, nekaj mesecev star mladič. Mrak, ki je vladal v jami, in moje od solnca omotljeno oko sta bila kriva, da se mi je dozdeval veliko večji, ko se je naenkrat vzdignil spodaj pod mano in me tako prestrašil!

Stal je zdaj v skalnati odprtini, renčal, kažoč svoje ostre, bele zobke, in mežikal z jeznima očescema, ker mu je solnce nagajalo . . . Očividno ga je v tem trenutku jezilo bolj solnce nego jaz, in bilo je smešno gledati ga, kako je umikal oči svetlim žarkom in vendar vedno zopet pogledaval vanje.

Pa tu je že bil zagledal Mihajla, stopivšega od strani zdaj na skalo, in takoj mu je, ne brigaje se več zame, kobacal naproti venomer renčeč in godrnjajoč.

„Aj, ti si!“ ga je pozdravil učitelj, v prvi hip malce osupel. „Da, da . . . le čakaj. Imam nekaj za tebe.“ Pri tem je sklonivši se prijel malo mrcino, ki se mu je motala pod nogami, z eno roko zadaj za vrat, z drugo pa ji je pomolil pred gobček košček sladkorja.

Takoj je mali lopov hlastnil po belem kamenčku, dva-, trikrat je ugriznil, da je zaškrtalo in potem je pogoltnil slaščico s tako globokim požirkom, da se je kar čutilo, kako dobro mu je delo . . . Zdaj pa je iz naših žepov kar deževalo predenj sladkorja (ž njim smo si med potjo tolažili žejo), in kar se ni zadavil, tako je hitel pobirati kos za kosom — v našo največjo zabavo.

Za trenotek je njegova nenavadna, komična osebnica popolnoma priklenila nase našo pozornost.

„Strela!“ pa se je zdajci spomnil našega položaja učitelj, in v njegovih potezah je zazrcalil resničen strah. „Tu je mladič — in kaj, če je tam notri pa stara!“

Nisem utegnil dati mu odgovora, kajti že so bile nas vseh oči uprte na votlino, kjer nas je zdajci presenetila prikazen, kakor je dotlej še nismo videli.

Dà, to je bil Gogo, to je gotovo bil Gogo — ali kakšen človek, kakšno čudno bitje!

Da izgleda kakor medved, tako je rekel Peter Volov, in v resnici: bil je podoben gozdnemu medvedu!

Pred vsem je bil rjav in kosmat kakor medved. Ves njegov život je tičal v medvedovem kožuhu, ki se ga je tesno oklepil, da se je zdelo, kakor da rastejo te dolge, črnorjave dlake, te mršave, šopaste kocine, prav iz njegove, Gogove kože . . . Samo roki sta bili goli do ramen in glava je bila prosta te živalske obleke. Ali kakšni roki sta bili to! Na prvi pogled niti ni bilo razločiti, da li sta v resnici nagi, kajti bili sta rjavi in kosmati kakor vse telo, — ali to temno, motnemu blesku starega brona enako barvo jim je bilo vžgalo solnce, in ta dlaka, ta gosta, črna dlaka je rastla tu zares iz živega.

Na nizkem vratu . . . pa saj tu ni bilo vratu! . . . na kosmatem, dvojnoprsnem truplu je čepela glava kakor za-gozdena med visoka, ravna pleča — glava, velika in debela, z gozdom črne, goste žime, kuštrajoče se na vseh koncih v divještrleče klopčiče in v razmršenih šopih viseče na obraz

— kakšen obraz! Po ječah in kaznilnicah sem videl take obraze; te odurne, kozave, štirioglate obraze brez čela, s čeljustmi in zobovjem zveri.

Stali smo si nasproti: on sovražno nas motreč, kažoč zobe in v desni tiščeč oster, svetel nož, kakor da hoče vsak hip planiti na nas, mi pol prestrašeni, pol radovedni, strmeči nanj in ne misleči na bran — vsi nepremični, brezglasni.

Več časa je trajala ta napetost . . .

Tu stopi učitelj korak naprej in neustrašeno, skoro porogljivo zroč mu v oči, zakliče:

„Gogo!“

Kakor bi treščilo vanj, tako je otrpnil pri tej besedi, divji obraz se je izpremenil v krotkega, in plaho so gledale na nas oči.

„Ali si ti Gogo, sin Nikole Volova?“ je vprašal zopet Mihajl, ko je bilo preteklo nekaj trenutkov globokega molka, — je vprašal, kakor vpraša učitelj učenca.

Obraz divjega moža je postal še krotkejši, skoro bi rekel prijazen, v zbeganih zenicah je zasvetilo nekaj kakor radost in zdaj . . . zdaj je zagrgral njegov glas — grd, raskav, ohromel glas:

„Jaz sem . . .“

„Húbavo“,¹ je pokimal učitelj. „Potem pridi ven in pozdravi nas — mi smo tvoji gostje.“

„Izlazi, izlazi-be!“ ga je pozival, ko se je oni še obotavljal. Obenem pa se je počenil k medvedu, ki je kazal neko posebno naklonjenost nasproti njemu in je venomer godrnjal okoli njegovih nog.

Počasi, z negotovimi koraki, kakor v zadregi, blodeč z očmi od enega do drugega, je prihajal Gogo iz votline.

Parkrat je prestopil, potem je zopet obstal in se nam režal nemo in neumno . . .

„Ah, da!“ mu je pomagal učitelj iz težavnega položaja. „Ti moraš vendar vedeti najprvo, kdo da so tvoji gostje. Ta gospod je . . .“

Mihajl Popov nas je vse tri predstavil na način, ki naj bi vzbudil Gogu veliko spoštovanje do naših imenitnih oseb . . . Tako je imenoval mene „slavnega brata od zahoda“ in — „divjega lovca“, o Rusu pa, čigar golijatska oseba sama na sebi bi si morala pridobiti na mah največjo veljavo, da ni ravno taisti Ciril Vladimirovič delal tako

¹ Lepo. Bolgar rad rabi to besedo, ki mu služi kakor nam naše „Dobro“ ali „Prav“.

obupno-preplašenega obraza v onih trenutkih, ko nam je Gogo grozeče stal nasproti, o tem Cirilu Vladimiroviču torej je govoril Mihajl Popov cel govor slave in imenitnosti, kar mu je bilo tem lažje, ker veljajo Rusi za „osvoboditelje Bolgarije“ in so v veliki časti pri Bolgarih.

Votlina, v katero smo zdaj vstopili, je bila kakršne so naše kraške in druge podzemske jame, samo ne tako obširna, in nikaki kapniki niso viseli od njenih obokov, niti kipeli od njenih tal.

To potno, vlažno zidovje je dihala svež hlad, v katerem se je ohlajal zunaj valoveči vroči zrak v krepek, naše razgrete živote prijetno pahljajoč vzduh.

Votlina se je votlila navzdol, tako da se je dospelo vanjo kakor v globoko klet. Za stopnice je služilo dolgo, vitko drevo z mnogimi vejami, po katerih smo lezli navzdol kakor po lestvi.

To drevo, posekano v gori, so bili položili semkaj svoječasnó najbrž že hajduki¹, da so si napravili tako zložnejši pristop.

Vhod sam je bil tolikšen, kolikor zavzame prostora pokoncu stoječ srednji človek, pa je moral biti v naravi precej širji, ker je bil zadelan na obeh plateh z velikimi kamni. En takšen ploščnat kamen je tvoril prag, in gotovo je sedeval na njem o lepih časih Gogo, kakor sedevajo drugi ljudje o lepi uri na pragih svojih hiš.

Tako je dobivala torej votlina zadostne svetlobe od zunaj, in ko so se privadile naše oči njeni poltemi, smo mogli razločno videti vse.

To smo videli na prvi pogled, da Gogu ni služila samo v začasen stan, kakor je menil Peter Volov, ampak da je bil tu stalni in pravi njegov medvedov brlog.

Pred vsem je izpričevala to medvedova koža, na kateri sem bil jaz prvič vzrl Goga spečega in katera je ležala na najbolj suhem in najugodnejšem kraju votline, na njeni sredi pod križem. Bil je križ, ki so ga bili postavili seljaki hajdukom, ustreljenim na tem kraju, v spomin. Že Peter Volov nam je pravil o njem. Bil je preprost, iz hrastovega lesa surovo tesan in pač nad tri metre visok križ, ki se je dvigal tu iz skale, oblite nekđaj z junaško krvjo... Kri je bil zbrisal čas in voda jo je bila odprala, ali ta nemi, visoki križ je govoril slovesen govor o slavni smrti junakov!

¹ Vstaši.

Ko smo dospeli do križa, je Mihajl Popov odkril glavo in se ustavil pod njim; tudi midva z Rusom sva se odkrila in sva postala — in nekaj minut je vladal svečan molk po jami. Izdajalec je bil izginil nekje v temnem kotu . . .

Tu pod križem, na mehki medvedovi koži, je imel torej Gogo svojo postelj. Pa to je morala biti že strahovita mrcina, kateri je bil vzel Gogo ta gorki kožuh! Začudili smo se njegovi velikosti, in ko sem vzdignil eno taco — hu, zgrozil sem se nad temi kremplji!

Poleg so bila tla očrnela in neka jama je bila zvrhana pepela — dokaz, da je tukaj često gorel ogenj. Tudi skale so bile močno okajene.

To in še marsikaj drugega nam je kazalo, da si je ustanovil in uredil v tej votlini Gogo svoj popolni dom. Pa zakaj ne bi tudi? Boljši dom bi pač težko našel. Votlina je bila kakor ustvarjena za udobni brlog samotarja — in celo studenec je imel tukaj!

Ko smo se namreč v votlini nekoliko ohladili, smo izrazili nasproti našemu „čorbadžiji“ svojo hudo žejo in ga poprosili vode, da li jo ima . . . nakar nas je urno peljal v kot votline, odmaknil pri tleh ploščnat kamen in glej, spodaj se je nabirala vodica, kapljajoča izpod skale, v plitvo kamenito koritce — voda, kolikor je sproti potrebuje en človek. Pa Gogo je izjavil, da je, kadar je zunaj več vode, tudi tukaj več vode, in nam je zajel z lončeno črepinjo, katera mu je služila za korec in ki jo je našel Bog ve kje . . . Pijača je bila dobra — pristna mrzla studenčnica!

Taka torej je bila „jama izdajnikova“: po obliki prostrana podzemski klet — toda močno zidana, drzno obokana, kakor umeje zidati samo narava; po svojem sedanjem namenu zavetišče njega, od katerega je nosila ime.

Ko nas je Gogo pripeljal v svoj brlog, je bila njegova prva skrb, da pogosti svoje goste. Tako močan je čut gostoljubnosti v Bolgaru, da ni zamrl niti v Gogu, v kljub njegovemu dolgoletnemu samotarjenju.

Dočim smo si mi ogledavali votlino, je on urno tekal s kota v kot, in naenkrat — niti zapazili nismo, odkod je vzel, — je na velikem štirioglatem kamenu ležal cel kup jedi . . . nismo še mogli razločiti, kakšne jedi so pravzaprav, pa zdelo se je, da so meso in razni sadovi. Pravo medvedje kosilo torej!

H kamenu je lepo pogrnil medvedov kožuh, potem pa je stopil pred nas:

„Ručka¹ je gotova. Zapovedajte-be . . .“ nas je povabil, prav kakor povabijo drugi čorbadžije.

Na enaki, primerni ljubeznivi način smo sprejeli povabilo; ne toliko od glada, dasi smo si bili po skalovju že dobro iztresli želodce, temveč iz radovednosti, kaj nam je pač namizil ta votlinar.

Res: medvedovega mesa! In sliv! In medu!

Ko smo obogatili namreč ručko še z našimi slaščicami in posedli okoli kamena, — mi trije na mehki kožuh, Gogo pa nam nasproti na pesek — je vprašal Mihajl, vzemši prvi velik kos mesa s kupa:

„Kakšno meso je to, Gogo?“

„Postrmà,“ je povedal ta.

„Kakšna postrmà?“ je poizvedoval oni, z izkušnim očesom motreč meso.

„Medvedova.“

Postrmò imenuje Bolgar pravzaprav le na solncu posušeno bivolsko meso. Gogu je veljalo, kakor vidimo, tudi medvedovo meso za postrmò, najbrž ker ga je tudi sušil na solncu.

Solnce je jako dober sušilec mesa, boljši nego dim, in tako meso si ohrani naravni okus in se da enako dobro uživati surovo ali kuhano. Gogova postrmà je bila kajpak surova, ni bila zelo trda, kakršno je navadno tako meso, in je imela temnordečo barvo, kar je učitelju dalo povod k sledeči opombi:

„Ta postrmà ni stara?“

„Je presna,“² je potrdil Gogo, v čigar žrelu je že bil izginił en kos — kaj mogočen kos!

Potem smo zopet vsi molčali, kajti Gogo je odgovarjal samo na vprašanja, kratko in molklo; vendar je njegov odurni glas zvenel pri tem prijazno.

Od naših jedi, katere smo Gogu ponujali, ni maral vzeti ničesar; dasi pristna bolgarska hrana, niso bila za njegov želodec. Ugonobil je samo dva funta težek kos svoje postrmè, s celo množico soli, česna in paprike; očitvidno je visoko cenil dobro prebavljanje.

Pa še enega gosta smo imeli med seboj . . . takega pravega nenasitneža, ki je imel pri mizi prvo besedo in prva usta. To je bil Gogov medvedek. Venomer je godrnjal okoli nas in odpiral gobec. Čudovito je, kolikšen gobec ima

¹ Jed.

² Sveža (frišna).

takšen majhen, tri pedi dolg medvedek! O njem se pač po vsej pravici lahko reče, da ga je sam gobec. Cele grmade ovčjega mesa, kruha, sira, sladkorja in strdi so že bile izginile v njegovi neizmernosti, pa vedno še je zijal. Zanimivo pa je bilo pri tem, da postrmè ni maral.

Znano je, da mnogotere živali ne žro sorodnih živali, ali kvečjemu le, ako jih prisili v to skrajna lakota. Ne vemo sicer, kako je v tem oziru pri medvedih; verjetno je, kar pripovedujejo — saj je tudi pri drugih živalih tako, — da namreč očetu medvedu lastna deca zelo diše in da bi jih požrl, ko bi jih ne varovala mati medvedka; naj bo tako ali tako, mi pričujoči: Gogo, Mihajl Popov, Ciril Vladimirovič in jaz, potrjujemo še enkrat izrecno, da ta medvedek tukaj ni maral jesti medvedjega mesa, dasi je bil njegov gobček na stežaj odprt od nenasitljive lakote.

„Pa kaj toliko godrnja?“ se je čudil Ciril Vladimirovič. „Dam mu kaj, godrnja; mu ne dam, zopet godrnja... Ali vedno godrnja?“

„Vedno godrnja“, je pokimal Gogo. „Na vse godrnja... Na vsako mušico godrnja... Ves dan godrnja in tudi v spanju godrnja...“

„Pravo godrnjalo torej!“ sem vzkliknil jaz, dočim je Mihajl nahrulil slikarja:

„Glej, Cirile Vladimirovič, to je kakor pri tebi. Ti tudi vzklikaš nad vsem, Harašo, prekrasno!... On pa godrnja nad vsem. Vsak po svoje...“

Dobri Ciril Vladimirovič se je seveda moral smejati, meni pa je, gledajočemu živalco, prišlo pri tem nekaj na mar — to namreč, da je nekaj izrednega, nekaj posebno čudnega, da je ta mladič ob tem letnem času še tako nerazvit, dasi bi po naravnem zakonu moral biti že polodrasel. Medvedka skoti že v prosincu ali najkasneje v svečanu, ta medvedek tukaj pa gotovo še ni bil star pol leta; da bi bil zaostal v rasti, to se mi nikakor ni zdelo verjetno.

Z mojo neizvedeno lovsko vedo se vsa ta stvar ni hotela skladati in obrnil sem se zato na Goga — izvedenca, in ga vprašal:

„Koliko je stara ta mečka?“¹

„Ne znam,“ je bil točni odgovor.

„Pa se ti ne zdi,“ sem zasukal zdaj besedo na bistroumnejši tir, „da je ta mečka zelo mlada — premlada za ta čas?“

¹ Medved.

Ne, njemu se ni zdelo, mi je povedalo nemo odkimanje njegove glave.

Zdaj sem že postal nepotrpežljiv — jaz sem sploh zelo nepotrpežljiv človek, — in prijel sem moža ostreje:

„Ali!“ sem vzkliknil in stresnil glavo. „Ti vendar poznaš mečke, kdaj ima mečka mlade?“

„Ko je še sneg, mrzlo.“

„Torej. In mlade mečke so zdaj-le že goleme¹, ne li?“

„Tej,“ je potrdil.

„Tvoja mečka je pa tako majhna, kako je to?“

Zdaj se mu je zabliskalo.

„Je malka, tej...“ je zibal modro glavo, „ker je kasno rojena, ko je bilo že toplo.“

„Da, da!“ sem se smejal. „To menim tudi jaz. Pa ni li to čudo, Gogo, ni li to čudo?“ sem ga brihtal iz njegove duševne dremote.

„Ni čudo...“ je odgovoril ter začel gibati z rokami, in to je bilo ugodno znamenje. „Starka je bila kasnica! Vsa drugačna je bila nego so druge mečke. Tako velika in vsa črna! In grozna... takega me je naredila, tukaj in tukaj.“ Pri tem je kazal na svoje neštete rane po rokah in obrazu. „Loša rábota, loša rábota!“² je mrmral in rezal tako divje obraze, kakor da bi bil sredi najhujšega boja s to „grozno mečko“.

„Pa je bil to edini mladič njen?“ sem nato vprašal.

„Edini,“ je odgovoril Gogo.

„In njena koža — pač ni ta, na kateri sedimo?“

„Ta je stara. Njeno sem prodal. Vse kože prodam.“

„Le meso si obdržiš?“

„Meso jem.“

„Pa to meso tukaj: od starke je, praviš, pa vendar ni močno trdo.“

„To so krakáta.³ Krakata niso trda — vse drugo pa je trdo kakor les. Pa jaz jem vse.“

Najin dvogovor je pretrgal slikar:

„Hop! Pst, pst!“ je zavpil in planil pokoncu ter za medvedom, ki mu je bil ukral izza hrbta klobuk, ga zavlekel vstran in se s to čudno črno pošastjo zdaj na življenje in smrt metal po jami.

¹ Velike.

² „Loša rabota — slabo delo“, pravi Bolgar, ako kaj graja, „Húbava rabota — lepo delo“, ako kaj pohvali.

³ Krače, noge.

„Brè, Gogo, brè!“ je klical tudi Gogo, ko zverina ni takoj hotela izpustiti.

Slikar se je vrnil z rešeno žrtvijo na glavi; z Mihajlom pa sva se začudena ozrla v Goga.

„Kako ga kličeš?“ je vprašal učitelj.

„Gogo.“

„Pa to je tvoje ime!“

„Tej. Tako vsaj čujem svoje ime . . .“ To poslednje pa je izrekel Gogo s tako izpremenjenim glasom, in pri tem se je tako stemnil njegov obraz, da sem prestrašen zadrgetal.

Sunil sem zatorej Mihajla v rebra, da naj pazi, in mu šepnil v uho: „Vprašaj ga no zaradi lova.“

Tu sedimo pri Gogu že skoro uro, se gledamo, jemo, četudi nismo prav lačni, govorimo o vsem mogočem . . . ali o tem, kar je najvažnejše, kar nas je privedlo semkaj, kar bi morali rešiti najprvo — o tem dozdam niti eden ni še črhnil zloga.

Učitelj je bil izvlekel izza pasa svojo tobakiro; lepo, črno, iz roga izrezano tobakiro, s srebrnim polumesecem in s srebrno zvezdico na pokrovu; natlačeno z drobnim zlatožoltim tobakom, vrhu katerega je ležala nežna knjižica belih svilnih papirčkov.

Z globoko resnobo na licih, kakor da vrši sila važno delo, je odprl pokrov, odtrgal s knjižice listič, dejal nanj mrvico tobaka in počasi pa spretno je zavil in zalepil s slino svojo cigareto.

Prižgavši si, je Mihajl dal meni tobakiro:

„Zapovedaj.“

Od mene je romala tobakira k Cirilu Vladimiroviču.

Sedeli smo zdaj na medvedovi koži, kakor trije lipovi bogovi, iznad naših brumnih glav pa se je valil dim v gostih oblakih proti votline visokemu, skalnatemu stropu.

Nam nasproti v nizkem pesku je sedel človek Gogo, s podkrižanima nogama, roke uprte na kolena, oči pa v tla . . . in mračen mrak je izhajal od njegovega otrplega, zabuhlega kipa.

Medved Gogo pa se je bil naveličal naše dolgočasne družbe, potem ko nam je pojedel vse slive in vso strd, in — napihnjen kakor zrakoplov — je izginil nekam za drevsom pod vhodom, kjer je bil najbrž glavni njegov brlog in odkoder ni bilo več glasu o njem.

Od zunaj se je vsipala, kakor skoz visoko okno, blesteča svetloba solnčnega dne, trepetaje v zmedenih pra-

menih je polzela ob črnih stenah skal navzdol, razblinjajoča se po votlini v medel, plah somrak... in mi smo sedeli in molčali smo skrivnosten molk, in bilo je tiho tu spodaj, kakor more biti tiho le v globoki podzemski jami.

Dokler učitelj ni odprl ust in tako-le nagovoril Goga: „Gogo! Mi tujci smo prišli k tebi, ti pa si nas sprejel prijazno in si nas pogostil prijazno. Blagodarimo ti zato!“

Po tem ganljivem uvodu je nadaljeval:

„Zdaj pa moraš vedeti, zaradi česa smo prišli k tebi. In mi zaupamo, da nam ne odrečeš naše želje, ki jo imamo do tebe — ker ti si prijazen čorbadžija.“

Na presunljive te besede je Gogo dvignil nekoliko debelo glavo, nas pogledal izpod mršavih las kratko in ostro, a nobena mišica ni trenila v njegovem obrazu.

Jaz pa sem čutil biti hitreje svoje srce...

„Čuli smo — tam po mestih in selih smo čuli o tebi, kakšen velik in hraber lovec da si... Koliko medvedov da si že usmrtil... in kako da se bojuješ z njimi: le z nožem in s tvojimi silnimi rokami! Čuli smo to in želja nas je gnala, da te vidimo in da te poprosimo — da li bi hotel povesti nas nad medveda. Mi vsi smo vneti lovci, in ti bi nam napravil veliko veselje.“

„V tej gori zdaj ni medveda,“ je zagrgral Gogo.

„In ti ne veš nikjer za nobenega?“ sem vzkliknil jaz. „Poiskali bi ga.“

„Ne znam za nikakega,“ je odvrnil in začel nihati z životom, kakor nihalo pri uri. „To mečko tukaj,“ pokazal je na meso na kamnu, „sem zaklal v Mrtvi gori, to ni daleč od tukaj. Pa zdaj ni tu daleč nikjer več nobene. — V... planini,“ ne spomnim se več, kako je imenoval to planino, „ondi utegne biti medved, morda dva medveda... ondi že več let nisem bil... pa bi ga morali poiskati prej.“

„In je daleč tja?“

„Če gremo jutri zarana odtod, smo opoldne na planini.“

„In ti bi jutri že našel zver?“

„Morda... pojutrišnjem pa sigurno, če ima planina katero...“

„In lahko potem takoj napravimo lov nanj?“

„Tako, tej.“

„To vse ni nič,“ je ovrigel učitelj. „Dva, tri dni porabimo tako in navsezadnje dobimo vse drugo, samo medveda ne. Na popolno gotovost — nanjo bi naposled že žrtvovali toliko časa, ali na negotovost — ne utegnemo!“

„Ne utegnemo,“ je polglasno pritrdil Ciril Vladimirovič.

„Ne utegnemo.“ Sem obupan moral priznati tudi jaz. Zakaj mi nismo bili nikaki postopači, ampak popotniki, katerim je bil čas odmerjen.

Tu se je zopet oglasil Gogo:

„Ako želite, morete ustreliti rogača.“¹

„Kaj?!“ Sem naglo vprašal, ker nisem bil dobro razumel.

„Rogača,“ je ponovil. „Tej velikega.“

„Aj — zares?“

„Tej, tej,“ je kimal Gogo in je bil vidno vzradoščen nad mojim obrazom, ki je naenkrat zasijal kakor luna, ko se razprši pred njo oblak.

„Na planino hodi . . .,“ nam je pripovedoval zdaj v svojem okornem, težkem jeziku. „Je blizu . . . v drugi gori tukaj. Videl sem ga dvakrat . . . tej, dvakrat sem ga videl. Ko je noč, pride in se pase.“

„Kdaj si ga videl zadnjič?“ je vprašal učitelj.

„Zadnjič? Tej . . . Eden — dva dni je tega; tej, istina.“

„In prvokrat, kdaj?“

„Je dolgo . . . Sigurno pride, tej —!“ je zagrgral glasneje in pogledal kaj strašno! Učiteljev dvomeči izraz ga je ozlovoljil.

„Gotovo da,“ mu je pritrdil Mihajl. „Da si ga pred davnim časom in zdaj vnovič videl, je baš dokaz, da redno zahaja na planino . . . Mi bi ga torej morali pričakovati?“

„Tej.“

„In je ugodno mesto v to?“

„Mnogo dobro.“

„Odriniti pa bi morali odtod?“

„Ko je zašlo solnce.“

Potegnil sem iz žepa uro.

„Pol petih. Obilo še časa.“

*Dogovorili smo nato še nekatere podrobnosti glede na nocojšnji lov in zaključili slednjič sejo v veleprijetnem počutju (tako sem sodil po sebi), da nas čaka krasen večer.

Nekaj minut pozneje pa je že plapolal v mračni votlini svetlordeč ognjič, čigar beli, lahki dim se je v visokih, hitrih kolobarčkih sukal proti izhodu. Mihajl Popov in Ciril Vladimirovič sta si kuhala svoji pijači.

„Ali ti je znana pripovedka o vitezu, ki je šel nad zmaja, pa se je vrnil z žabo?“ tako mi je dejal prvi, ko sem zdaj postal pri njem, in je ropotal s pločnato posodo.

¹ Jelen.

Jaz sem se smejal, pri sebi pa sem si mislil: Mi smo izšli nad medveda, zato se vrnemo z jelenom!

K učitelju se je sklonil Ciril Vladimirovič in šepetal, ko je Gogo z njegovim samovarjem odšel v drugi konec jame po vodo:

„Prosim te, vprašaj ga, da li bi se pustil slikati.“

„Počakaj!“ je zarohnel nad njim Mihajl. „Vsega naenkrat ne moremo imeti. Zbeži nam še!“

„Potem bo pa prepozno!“ je obupno vzdihnil Ciril Vladimirovič.

„Nič ne bo prepozno. Saj lahko ostaneš nekaj dni tu pri njem v jami in ga mažeš v vsem miru.“

Kmalu je kazala jama isto podobo kakor prej: Na veliki medvedovi koži sedimo po vrsti mi trije, v sredi Mihajl po turško, jaz kakor ljudje navadno sedé na tleh, Ciril Vladimirovič pa na način, da ni mogoče spoznati, ali sedi, čepi ali kleči — nam nasproti pa se odločuje od vlažnih peščenih tal nizka, zabuhla Gogova postava. Dim cigaret plove proti stropu in iz ugašajočega ognja na strani se tudi vije kvišku tanka, modrikasta nit dima. Le svetloba, ki se vsiplje v jamo od visokega vhoda, ni več tako blesteča, in vedno bolj se mrači votlina.

Menjaje se v daljših ali krajših presledkih je slišati ostrozveneče, določne besede učiteljeve in Gogovo raskavo, zatikajoče se grgranje, ter vmes nekaterikrat Cirila Vladimiroviča in moj glas.

Prišel se je razgovor.

Učitelj: „Ali že dolgo bivaš v tej jami?“

Gogo (vzdigne pri vsakem vprašanju nekoliko glavo in vrže na nas plah, nagel pogled — a nikdar ne pogleda v oči. Njegov obraz je zdaj teman, njegovi odgovori pa ne zvene neprijazno): „Že dolgo.“

„Pa nihče ne prihaja gori?“

„Nihče. Pa zdaj bodo prišli in me pregnali.“

„Zakaj bodo prišli in te pregnali?“

„Ker jim boste vi povedali, da sem tukaj. Doslej nihče ni znal, kje je moj dom.“

„Mi ne bomo ničesar povedali.“

Gogo molči.

„Ti bi torej takoj bežal, ako bi prišel kdo?“

„Tej.“

„Ali pred nami nisi bežal. Nasprotno: bil si zelo ljut in bilo je, kakor da hočeš planiti na nas liki na medveda.“

„Imel sem vas za čuždénce¹.“

„Ker nosimo frankovsko obleko? No, sicer se nisi zmotil veliko. Ali potem si postal naenkrat zelo prijazen čorbadžija — kako to?“

„Ker ste zaklicali moje ime. Nihče ne izreče mojega imena. ‚Prokletnik, prokletnik!‘ kričijo vsi, psi lajajo in jaz bežim . . .“

Gogo strmi temno v tla.

„Potem se pač ogiblješ vseh ljudi?“

„Vseh.“

„In nikdar ne govoriš, nikdar se ne snideš z nobenim človekom?“

„Samo s Hadži-Jusufom in z djedom Dimitrijem.“

„Kdo je Hadži-Jusuf?“

„Turek v Trojanu, kateremu prodajam medvedje kože. Prinesem mu kožo, ponoči ga vzbudim, on mi dá denar in sol, in potem grem zopet — pa ne govorim ž njim nobene besede.“

„Li tudi on noče govoriti s teboj?“

„Jaz nočem govoriti ž njim, ker je Turek. Jaz mrzim vse Turke — oni so naši sovražniki.“

„In prodajaš samo njemu, ker Bolgar noče kupiti od tebe?“

„Tej, in ker potrebujem turški denar.“

„Čemu?“

„Njega nesem k djedu Dimitriju.“

„Pa kdo je djedo Dimitrij?“

„Pop² v sokolskem monastiru. Njemu dam denar — denar Turkov za duše hajdukov.“

„In mora biti denar Turkov?“

„Mora biti. To je denar sovražnikov, in od njegove žrtve imajo duše hajdukov večji blagor.“

„In tudi z djedom Dimitrijem ne govorita besede?“

„Nič. On ve že, zakaj pridem. Dam mu denar in on pač zapiše: ‚Prokletnik za duše izdanih hajdukov‘ . . . in potem moli in daruje za blagor njih ubogih duš.“

Gogo gleda v tla in utripa z očmi in ustnami.

„Pa li greš potem k zadušnici v cerkev?“

„Kje sme prokletnik v cerkev? Dokler znotraj pojó in molijo svečeniki, ležim zunaj na obrazu — in potem poljubim prag in grem zopet.“

¹ Tujci.

² Bolgarski duhovnik.

„In daruješ ves denar v ta sveti namen?“

„Ves. Jaz ne potrebujem nič denarja.“

„Pa Hadži-Jusuf ti dá tudi soli, si rekel?“

„Sol potrebujem zase. Brez soli se ne more živeti.“

„Pa ti imaš tukaj tudi beli luk¹, čužke², slive, med, odkod jemlješ vse to?“

„Tam, kjer raste — kjer je dobiti.“

„Ti kradeš torej?“

„Ne kradem. Krasti se pravi, komu kaj vzeti, kar je njegovo. Komu vzamem jaz? Čigav je ta luk, ti čužki? Kdo jih je vsadil? To raste, kakor rastejo drevesa v gori, kakor raste trava. Vzamem luk in čužke, da se hranim; da jih ne vzamem, bi segnili, in ravnotako tudi slive in med, ki je divjih čebel. Ali ne vzamem žita s polja, ne jagnjeta s paše, ne grozdja iz vinogradov. Vzamem le, kar ostane. Jaz ne kradem.“

Gogo gleda učitelju v oko in vzdigne desno roko.

„Imam vedno jesti. Poleti je tu vsega dosti: sadja, korenin, jajca golobov najdem. Zelo dobro je poleti. Pozimi pa jem samo postrmo; pa tedaj ne jem veliko, ker vedno spim.“

„Li moreš to?“

„Tej, more se spati vedno, če se hoče.“

„In spiš tukaj v jami kakor mečka — kako napraviš vse to?“

„Tako. Preden pride sneg in mraz, nanesem v jamo mnogo drv, suhega in debelega lesa, in tudi listja. Ko potem zapade sneg in ni več mogoče biti zunaj, zaprem jamo tam s kamni, da je toplo znotraj, le zgoraj pustim majhno luknjo za dim in potem ukrešem ogenj, močan ogenj, in se vležem zraven na kožo. In zdaj spim, spim . . . Zunaj po gori tuli vihar, tu v jami pa gori ogenj, in jaz spim. In vzbudim se, naložim na ogenj in zopet spim. Ali pa vstanem, grem tjakaj v kot, vzamem iz skale kos postrme in ga pojem — pa sem malo lačen, ker nič ne delam in samo spim. Kadar pa sije solnce, takrat ne spim, tedaj grem ven in tekam po gori. To je dobro; potem zopet lahko spim, kadar je sneg in vihar.“

„In tvojega sladkega spanja ne moti nobena zver? Da te še niso požrli volkovi — za vruga, temu se čudim!“

„Volkovi, ti so pozimi spodaj na planjavah. Samo enkrat so prišli — hu, kako strašna zima je bila to! Takšen

¹ Česen.

² Paprikovi stroki.

sneg! Gori do luknje je segal. In od mraza nisem mogel spati. Sredi noči — tu jih naenkrat začujem tuliti zunaj na skali. Brž vzamem butaro suhih vej, goreče poleno in grem gori. Tu jih slišim, kako praskajo po kamenju in izkušajo splezati gori do luknje; zdi se, da jih ni mnogo, pet morda. Zažgem butaro — hu kako je gorela, kakor visoka baklja, ven skoz luknjo je švigal plamen in polno dima, spodaj od ognja in tu gori. Komaj diham in ničesar ne morem videti. Kako tulijo, roparji! Ali ne bežé, ampak še zmeraj plezajo in se zaganjajo, da se trese zid. Zdaj, glej, je eden v luknji. V dimu in plamenu vidim zlobne oči in rdeče žrelo. Tja notri sunem polno bakljo — u—u, kako grozno zatuli! In vsi pobegnejo. Nekaj časa še tulijo po gori, in potem je zopet vse tiho.“

Gogo globoko zasope in potem dostavi:

„Zaprem jamo zelo močno, nobena zver ne more noter. Samo medved bi bil tako močen, pa ti spijo pozimi.“

„In postrmè ti ne uropa nobena zver, kadar te ni doma, kaka zvita lisica na primer?“

„Postrmò hranim v skali — kakor v železni skrinji tako varno. Pa k meni ne pride nobena žival.“

„Imaš vse zelo pametno in dobro narejeno,“ povzamem jaz zdaj besedo, „toda lahko bi imel še bolje. Zakaj si ne kupiš puške, Gogo? Saj si jo lahko kupiš od Hadži-Jusufa? Kako dobro bi živel potem. Potem bi imel obilo vsakovrstne postrmè in vedno tudi svežega mesa, in mogel bi prodajati potem vsakovrstne kože, jelenove rogove, in mogel bi darovati več molitev za duše hajdukov. In kako lahko bi lovil potem medveda! Čisto brez nevarnosti in ne bi nosil več takih strašnih ran. — Kupi si vendar puško, Gogo!“

Tu vzklikne Ciril Vladimirovič in njegov glas se zatrese:

„Gogo, jaz ti podarim izvrstno puško, ako hočeš. To puško tukaj. Glej, tako puško potrebuješ! Vzemi jo — tvoja je.“

Pa Gogo zmajuje glavo.

„Ne potrebujem puške,“ pravi. „Čemu naj mi bo puška? Imam dosti postrmè od medvedov — več ne potrebujem. In streljam naj medvede? Ne, tega ne storim. Prava reč, ustreliti medveda! Vsako dete more to. Kje je tu nevarnost? Kje je treba tu moči, poguma? In kaj bi imele potem duše hajdukov od moje žrtve? Prav nič bi ne bila vredna taka žrtev. Tvegati moram zanjo življenje, da je njihovim du-

šam v blagor in da kaj velja moja pokora. Ne potrebujem puške.“

Slikar naredi obupen obraz, Mihajl Popov pa reče:

„Prav imaš, Gogo; moram te pohvaliti, čeprav me je strah te tvoje pameti. Ali povej, li usmrtiš mnogo medvedov?“

„Vsako godino¹ po enega ali dva — pa sem usmrtil tudi že tri neke godine.“

„Sedemnajst let že opravljaš ta posel — pri moji veri, lepo število! In ne čudim se, da tukaj naokoli že ni nobenega teh gospodov.“

„Tej, zelo daleč hodim. Do Šipke, do Rozalite — v trojanske gore. Kadar v teh gorah vse pokončam, pojdem odtod — dalje v drugo gorovje.“

„Pa kako se bojuješ s takim hrustom — povej nam nekoliko.“

„Tako: Najprvo ga poiščem — najdem ga zmerom zelo hitro, ker se ničesar ne boji in nareja povsod mnogo znamenj. Ako ga srečam, potem, no, tedaj se bojujeva takoj. Ako pa je v brlogu, potem ga zvabim ven in ga počakam. Pride, vidi me in tedaj se postavi na zadnje noge kakor človek. Tako vedno naredi in to je zelo dobro. In potem stopa proti meni, prav kakor človek. Jaz pa brž skočim naprej in mu sunem nož v srce. Malo me že opraska vsak, s katerim se tako borim. Ta mečka,“ Gogo pokaže na meso na kamnu, „pa me je zato tako raztrgala, ker me je čisto drugače napadla — tako kakor plane pes, je planila v mene. Hu, kako grda zver je bila to!“

Gogu se čim dalje bolj razvezava jezik. Vedno gladkejša in razločnejša postaja njegova govorica, in nič več ni treba vleči iz njega sleherne besede — zgovorno odgovarja na vsako naše vprašanje. To dá učitelju povod, da reče zdaj, ko je pretekel daljši odmor:

„Veš, Gogo, kaj sem baš mislil in čemu se čudim: da znaš govoriti. Toliko let nisi izpregovoril besede, kakor si nam povedal, pa zmerom ti še gresta jezik in grlo — to je čudežno. Pravzaprav bi moral biti ti že davno mutast.“

„Saj govorim — često govorim — ne z ljudmi, toda z živalmi in s seboj samim govorim.“

„Pa kaj govoriš pač?“

„Ne vem — ali spomnim se česa in potem govorim. Tako, nekaj besed — pa potem že zopet ničesar več ne

¹ Leto.

vem. Zakličem na primer jami tu: Gogo! in jama zakliče meni: Gogo! — Tako govorim.“

„In z živalmi govoriš?“

„S to mlado mečko, tej — pa prej sem imel tudi kuče¹ — dva sem že imel. Prvega sem našel na polju, vsega oklanega od psov in napol mrtvega — bil je to velik pes. Prinesel sem ga v jamo, ozdravil je in potem je bil pri meni mnogo let. Zelo moder pes. A tu ga je naenkrat postalo strah pred sencami hajdukov in vsak večer je tulil, hu, kako grozno je tulil! In enkrat, tu je tulil vso noč — tu sem postal ves blazen in sem ga ubil — s kamnom sem ga ubil, tej.“ Vzdihne. „Drugega sem vzel za selom deci. Bil je majhen, tako majhen; komaj je mogel laziti, in trpinčili so ga. Vzel sem jim ga, kričali so in lučali za mano kamenje, jaz pa sem brž tekel ž njim proč. Zelo je ljubil postrmò, zmeraj le je hotel žreti postrmò in tedaj je hitro postal velik in močan. Pa ko je odrasel, me je zapustil in šel med volkove. Zdaj imam to mečko, pa tudi ona me zapusti in potem bom zopet sam.“

„No, njega pač usmrtiš, preden odrase. Vendar ne boš pustil, da ti pobegne, kaj misliš?“

Gogo molči. Na njegovem obrazu leži žalost, nekaj otožnega in boleznega je v njegovih potezah, iz katerih se je umaknil mrki in odurni izraz njegove temne duše. Čut usmiljenja zapolje skoz moje srce, ko ga tako gledam.

„Senc hajdukov, praviš, da se je strašil tvoj prvi pes in tulil?“ ga vpraša zdaj učitelj, ki umeje tako vpraševati, da dobi vselej gotov odgovor. „Te sence prihajajo pač semkaj v jamo?“

„Tej, vsak večer pridejo — kadar gori ogenj. Tudi jaz se jih zelo bojim. Ogenj gori, one pa vstajajo iz tal, od vseh kotov lazijo sem in me hočejo zgrabiti — hude mrtvaške sence! In križ se nagiba in me hoče ubiti. — Tresem se in dolgo ne morem zaspiti.“

„Potem ti pa svetujem, da zvečer ne vžigaj ognja.“

„Teme me je še bolj strah. Moram — moram zapaliti ogenj, sicer bi vso noč ne mogel zaspiti.“

„Zakaj potem ne greš iz te jame v drug kraj — kaj se trpinčiš tukaj?“

„Ne vem, zakaj ne grem. Pa zjutraj že vsakikrat pozabim, da me je bilo strah — in tako ostanem. Podnevi ni nič senc, samo ponoči, takrat je strašno...“

¹ Pes.

Gogo težko zasope, zapre oči in skrči život; in tako čepi pred nami, kakor zajec, ki se je skrčil pred psi in tiho in plaho prisluškuje predse. Tiho in mirno sedimo tudi mi, kakor prevzeti od istega plahega straha, ki napolnjuje njega, in moje oko plava zdaj od Goga proč v temne kote votline. Od zgoraj pada v jamo dnevna luč, pa ta luč ni več bela in svetla, bleda in medla je in mraka srepe sence izvablja iz vseh duplin in kotov. Počasi in brezglasno kakor duhovi se premikajo in se zbirajo, iz tal vstajajo in od zgoraj doli se zgrinjajo — in križ tam na vrhu se maje in nagiba. Moje oko plove od senc h križu in od križa na Goga, in zdaj ga gledam, kako čepi sključen, zatiskajoč oči in drgetajoč od groze ob mukopolnih večerih, ko gori ogenj in ga strašijo žrtve njegovega zločina. — Povsem tiho je v jami, le nekje — pod stropom mora biti — kapa vodna kapljica na skalo. In ob tem glasnozvenečem enakomernem kapanju je tem tesneje občutiti grobnotihi molk jame. Nekaj težkega je v tem molku . . .

„Gogo!“ zakliče zdaj učitelj in votel, zamolkel odmev iz temnih kotov ponovi ta klic.

Gogo se zdrzne in strmo pogleda učitelja.

„Povej — na kaj misliš zdaj-le?“

Gogo zopet povese glavo in mrmra zamolklo:

„Na kar mislim, kadar prihajajo sence . . .“

Vsakikrat, kadar ga učitelj na ta način vpraša, mislim, da mu on, Gogo, ne bo dal odgovora — ali vsakikrat mu odgovori, prosto in točno. Nekaj močnega, zapovedujočega je v učiteljevi besedi, kar mora Gogo brez upora ubogati. In zdi se, kakor da sedi pred sodnikom, ki ga zaslišava.

„In sicer misliš na trenotek, ko so počile tam zunaj na skali turške puške in so tu spodaj padli hajduki?“ izvaja učitelj, ki je kakor jaz videl, kako je Gogo sredi najglobokejšega molka in zamišljenosti naenkrat zadrgetal, kakor zadrgeta človek, katerega je nekaj nenadoma prestrašilo.

Gogo ne reče nič — ne more reči, ko je vprašalec že sam povedal! Ključi se, miži in povsem brez moči je, kakor kriv pes nasproti svojemu gospodu.

„Ti si bil tisti trenotek zraven — kje si bil?“

„Zadaj na skali, in Kara-aga, poveljnik, me je tiščal za grlo, da ne bi zakričal . . .“

„Bilo ti je pač poslednji trenotek žal in si hotel posvariti hajduke?“

Gogo pogleda učitelja s pogledom, v katerem zablisne nekaj mehkega, toplega, skoro bi rekel: hvaležnega . . . njegove poteze se požive in veliko voljneje in s čutom pripoveduje:

„Tej. Ko smo prišli do skale, tedaj sem postal ves zmeden in sem hotel pobegniti, da bi tudi Turki pobegnili. Kara-aga pa me prime in vleče na skalo. Zdaj hočem zakričati — silno, ker tako tuli vihar in šumi dež. — Kara-aga pa me je že zgrabil za grlo in me stisnil, da sem bil takoj kakor mrtev. Kara-aga je bil silno močan, jaz pa takrat nisem bil tak, kakršen sem zdaj. Danes bi me ne mogel tako tiščati, danes bi ga jaz zdrobil!“

„No, in kako je bilo potem?“

„Potem je zagrmelo — in tu sem zakričal in planil naprej. Pa nisem planil prav in sem padel doli čez skalo. — Ko sem se prebudil, pa je sijalo solnce. In takoj sem vedel vse in potem sem bežal, ves dan sem bežal . . .“

„Pa kdo je ponesel vest v sela?“

„Turki sami. Na puškah so nosili nasajene glave hajdukov in so pripovedovali in se posmehovali. Potem je prišlo vse ljudstvo sem k jami in vsa gora je odmevala od tuge in plakanja. Jaz pa sem bil skrit v šumi. In potem so nesli doli mrliča, jaz pa sem tekkel za njimi in prosil: ‚Kamnajte, kamnajte izdajnika, prokletnika!‘ . . .“

Zopet mračen molk. Bliže se pomikajo sence in močnejše se trese križ na žrtveniku . . . Gogo se je še bolj skrčil, da se zdi, kakor bi se pogrezal v tla . . . Učiteljev glas prepodi mrak z duše.

„In petdeset Turkov je naenkrat ustrelilo na hajduke? Kako se je moglo zgoditi to — luknja zgoraj je vendar premajhna?“

„ . . . Prej je bila večja. Jaz sem jo zazidal . . . Kara-aga je že poprej vse določil. Vsi so naenkrat ustrelili . . . Kara-ago pa sem ustrelil jaz na Šipki.“

„Previdni pa ti hajduki niso bili. Zakaj niso postavili straže?“

„Ni trebalo! Noben Turek ni znal zanje — samo Bolgari, vsi Bolgari so vedeli — pa vsako dete je čuvalo to skrivnost.“

„In samo ti si postal njihov izdajalec! Ti si bil pač sovražnik hajdukov?“

„Nisem bil njih sovražnik, pa bil sem srdit nanje, ker so me razžalili . . .“

Tako je učitelj zapeljal Goga, da mu razodeva skrivnost svojega zločina, ki je ljudstvu zato skrivnost, ker je nikdar ni iskalo, niti je ne umeje najti. Na nepristranski in neznaten način ga je zvabil, tako, da se Gogo niti ne zaveda, da govori, ampak meni, da samo misli — lastne stare, z njegovo dušo v edino trdno domišljijo zvezane misli.

„Razžalili so te?“

„Tej. Norea so se delali iz mene,“ reče Gogo in njegov obraz še bolj zatemni. „Vsi so se delali norca iz mene — celo selo . . .“ prične zopet, ko je nekaj časa srepo strmel predse. „Ker sem majhen in ker imam krive krake in tako glavo. In vsi so rekali, da sem budalo . . . pa sem bil ravno tako pameten kakor vsi drugi. Če pa sem rekel kaj, so se vsi smejali in vikali: Aj, ti budalo ti! — Ničesar nisem smel reči . . . Potem je prišla svoboda. Vsi so se hoteli bojevati zanjo, vsi so hoteli postati hajduki, in jaz tudi . . . ker jaz sem tudi Bolgar in sem hotel umreti za domovino. Stojan Rajev z našega sela je volil najhrabrejše in najmočnejše hajduke. Tu sem šel k njemu. ‚Stojane,‘ mu rečem, ‚tukaj sem. Glej, tako sem močen, da pretrgam to debelo vrv kot nitko‘ . . . in sem pretrgal pred njim vrv. ‚In tako hraber sem,‘ mu rečem, ‚da grem, ako hočeš, in odsekam Kara-agi glavo, kadar stoji sredi svojih vojakov. Ničesar se ne bojim . . . Izvoli me — hočem biti hajduk.‘ On pa se je smejal: ‚Ti hočeš biti hajduk?‘ reče. ‚Aj, ti bi bil boljši baršuk¹!‘ — Tako me je zasramoval. In ko so potem odhajali hajduki, tedaj so jih dekleta okitila s cvetkami . . . In tedaj grem tudi jaz s puško in handžarom k Stani, hčerki Vazila Gregoreva. Stana se nikdar ne norčuje iz mene, šali se samo in je vedno dobra z menoj . . . ‚Aj, Gogo!‘ vzklikne, ko me zagleda. ‚Pač nočeš biti tudi ti hajduk? Ah, bedni Turki, ah, bedni Turki!‘ In dela tako, kakor da plaka . . . Potem pa se veselo zasmije in me gleda tako, da naj bi se tudi jaz smejal. Jaz pa se nočem smejati in ji rečem: ‚Da, Stana, jaz odhajam. Drugi me ne marajo, zato pa grem sam. Hočem biti hajduk in se boriti za domovino, ker sem Bolgar in močan in hraber!‘ Tako ji rečem in čakam, da me okiti s cvetjem. Ona pa se še vedno smeje in me noče okititi . . . Tu jo vprašam: ‚Za koga so te rdeče in bele cvetke tu na gredici, Stana?‘ — ‚Aj, te so za mojega hajduka!‘ vzklikne in še se smeja. ‚In kdo je tvoj hajduk?‘ vzkliknem in naenkrat me je vsega mraz.

¹ Jazbec.

„Moj hajduk je Stojan Rajev!“ reče ona in zdaj se več ne smeja; ves bled in resen je njen obraz, in oči se ji iskrijo . . . Tu sem takoj šel z vrta in sem tekel v gozd. Tam sem ležal vso noč in gledal v temo — zjutraj pa sem šel h Karaagi in sem mu izdal hajduke . . . Vrag me je zapeljal, ni bilo prav, vem; pa zakaj so bili taki z menoj . . .“

Gogo stisne brado v pesti in njegov obraz je zdaj ves otrpel . . . Nekaj divjega, nekaj neizrekljivo zlobnega in krutega je zdaj v tem obrazu. Takšen je moral biti v noči pred izdajstvom, ko je ležal v gozdu in gledal v temo.

„In Stana — kako se je godilo nji?“

To vprašanje ogrne Gogov obraz z milejšim velom.

„Stana,“ pravi, „ona je bila kmalu zopet srečna . . . Ko so prišli Rusi, je prišel tudi vojak, ki je bil ravno takšen kakor Stojan Rajev — tako velik in tako lep. Ves enak mu je bil . . . tako da, ko sem ga jaz prvikrat zagledal, da sem mislil, to je Stojan Rajev, in sem padel predenj in mu poljubil noge. Stana pa ga je ljubila kakor Stojana Rajeva in je šla ž njim na Rusko . . .“

„Ona je gotovo zelo srečna,“ jame po kratkem molku zopet govoriti, „kajti često se mi sanja o njej . . . In vselej se mi sanja, da ima rdeča lica, lepo rdečo ruto in belo hišico z vrtom . . . in vselej se mnogo smeja . . .“

„Li tudi sanjaš? O čem vse sanjaš?“

„Sanjam . . . sanjam vedno samo lepo . . . o Stani in o očetu. Petkrat sem že sanjal o njem. V belem oblačilu se mi prikaže vsakikrat, tako kakor so oblečeni duhovi . . . in dolgo belo brado ima. Ležim vedno na daljnem črnem polju, in on prihaja k meni skoz noč . . . In potem se ustavi in gleda doli name . . . In zdaj vidim, da je moj oče. In tu hočem zavpiti: Baštá¹! — in ne morem zavpiti; in hočem pasti predenj — in ne morem pasti . . . In tako se vzbudim in vse grlo me boli, in vsi udje se mi tresejo . . .“ Zasope. „Nič ne govori z mano in jaz ne morem govoriti ž njim, pa vem, da mi je odpustil, kajti drugače bi se mi ne prikazoval. — Dolgo mi ni hotel odpustiti in dolgo se mi ni hotel prikazati; zdaj pa, ko mi je odpustil, pride vsako leto enkrat k meni. Tudi predpreteklo noč se mi je tako prikazal v sanjah in potem sem to minulo noč tekel doli v naše selo . . . Zakaj vselej moram teči doli v naše selo, kadar se mi prikaže oče . . . tam je naš dom. Tam je živel moj oče in tam sem jaz bil rojen . . .“

¹ Oče.

„Pa tudi sicer mnogo misliš na dom? Na slepo majko ... in na brata, ki bivata ondi?“

„Nikdar ne mislim ... saj sem prokletnik in nimam doma, nimam majke, ne brata ... Pa tudi mi onadva ne odpustita in sta pač oba zelo ljuta na mene ... Kajti živi ne odpustijo prokletniku, samo mrtvi mu odpuščajo ...“

Zopet trenutki globokega, zamišljenega molka, potem pa reče učitelj:

„Ti, Gogo, si nam zdaj prikazal, kako živiš in kako se ti godi, in si nam odgrnil tudi, kar je zakritega v tvoji usodi. In mi smo pogledali v tvoje življenje in smo videli, na kak način je vse prišlo. — Nekaj bi te še hoteli vprašati. Vemo, da na to nikdar še nisi mislil — noben človek na to ne misli — zato pa zdaj-le pomisli in nam povej: Kaj misliš, da li boš še dolgo tako živel in kakšen bo konec tvojega življenja? Kako boš umrl?“

Gogo najprvo topo pogleda učitelja, potem pa skloni glavo in zdi se, da v resnici premišljuje o tem težkem vprašanju.

„... Kako bom umrl?“ mrmra. „... Kakor pač umro živali! Tako poginem ... Tako, tu v jami, in volkovi požro moje truplo ...“

„Ne!“ pa reče nato in prepričevalno kima z glavo. „Tako ne poginem — mene bo raztrgal medved! Enkrat, tedaj se bo tresla moja roka in ne bom zadel njegovega srca ... In potem me bo zgrabil, jaz pa ne bom imel moči, da bi ga premagal — in potem bo on premagal mene ... To bo pač takrat, ko bom star ... Pa temu je še daleč ... kajti nič se še ne trese moja roka in vsakega premagam.“

Tako govori Gogo, v jamo pa plove rožnata luč večerne zarje. V polnem svetlem žaru lije noter, obkroževana od iskrih, plapolajočih plamenčkov, da se zdi, kakor bi gorel skalnati vhod. Spodaj v jami pa se zmešava z mrakom v škrlatast, temnordeč soj, ki trepetaje pólje po prostoru, liki blodni odsev v temni noči gorečega ognja, podi sence in se ovija kakor rožni venec spravne žrtve visokega križa, s katerega padajo velike krvne kaplje na Gogovo sklonjeno glavo ...

Zdajci pa ugasne rdeči sev, čisto temno je v jami, in samo skalnato okno zgoraj se sveti v lepi zlati svetlobi.

Ko smo stopili iz jame, nas je objel topli, mehki zrak večera, v katerem smo takoj zopet oživel. Kakor kupica močnega vina je učinkovalo to: na telo in duha obenem.

Naše oči so zabliskale, prsi se dvignile, lica razvedrila — in tu sta bila zopet, lahka volja in veseli čut.

Bilo je še povsem svetlo tu zunaj, dasi je na zahodnem obzorju zarja že bledela in že lesketala nad goro velika večernica. Od neba je prihajala ta svetloba, od čistega, jasnega neba, katerega noben oblaček ni kalil in ki je izgledal kakor velikanska kupola, navdahnjena s finim in izredno prozornim bleskom zlata in srebra. Prelesten večer, in kadar vzide še mesec, potem ga ne bo prelestnejšega!

„Ali naj že gremo, Gogo?“ je rekel Mihajl, z odprtimi usti srkajoč vase sladkomili vonj gor in poletnega večera.

„Ni še pravi čas,“ je odvrnil vprašanec, prihajajoč poslednji iz votline. „Ko bo več mraka in ko pride mesec, takrat bo pravi čas, tej.“

„Potem imamo na razpolago še celo uro. Kako naj jo ubijemo? ... Da, res, Cirile Vladimirovič, ti jo utegneš potrebovati!“

Ciril Vladimirovič se obrne, kakor da ga je poklical njegov angel, se blaženo nasmeje in stopi bliže.

„Slušaj, Gogo!“ se obrne učitelj zopet h Gogu. „Nekdaj si hotel postati slaven hajduk, pa nisi mogel postati — a postal si zato slaven lovec, čigar slava ne sme svetiti samo v Balkanu! Glej, ta gospodin tukaj,“ Ciril Vladimirovič se globoko prikloni pred Gogom, „te želi slikati — in po vsi veliki Rusiji pojde potem tvoja slava, in vsakdo te bo poznal ... Saj se pustiš slikati? Veliko čast in slavo zadobiš tako!“

Gogu že ugaja ta misel, pa Gogo je zvita glava in zato noče.

„Potem bi pa poznal vsak [izdajnika-prokletnika in me zasramoval!“ pravi.

„Ne, ne!“ mu pojasnjuje učitelj. „Noben človek ne bo vedel tega, kajti gospodin bo slikal tebe — slavnega lovca, izdajnika-prokletnika nihče ne slika!“

„... pa kaj bi jaz moral storiti potem?“

„Nič kakor stati na miru nekaj časa ali pa sedeti, kakor baš bo velel gospodin. — Torej slikaj ga, Cirile! Ako nocoj ne izgotoviš, pa lahko jutri nekoliko bolj rano vstaneš. Časa imaš dovolj. Ali zdaj moreš naravnost čudovito slikati! Večer; zgoraj zvezde, spodaj mrak, gore, tukaj skala, zadaj temna votlina — krasno! — Slikaj, Cirile!“

Zdaj se vrže Ciril Vladimirovič na svojo torbo in začne s tresočima rokama pripravljati veleznameniti čin, dočim ga Gogo gleda pri tem pol neumno, pol radovedno.

Mihajl in jaz pa sva stala na kraju skale in uživala odtod tihi kras poletnega večera.

V svečani veličini so se vzdigavale kroginkrog proti večernemu nebu gore balkanske. Še so svetlikali njihovi skalnati vrhi, zelene šume spodaj pa je vedno gosteje in tesneje zagrinjal mrak. Povsod iz globočin in dolin so se pomikale navzgor, kakor trume vojščakov, sive sence. V tej meri so se množile in približavale, kakor se je vžigala na nebu zvezda pri zvezdi.

Zarja na zahodu je bila ugasnila, le ozek trak rumene luči je še ležal tam na ravnem gorskem hrbtu, v katerem se je razločno zaznamovala vrsta velikih dreves. Pa ta trak je zdaj zaporedoma izpreminjal barvo: iz rumenega je postal bel, iz belega naenkrat višnjevi in takoj potem svetlomoder; ta svetla modrina se je držala nekaj časa, a skoro je otemnela, in slednjič je bil tudi ta del obzorja svetlomoder, kakor celo nebo, s katerega je bil že davno izginil oni zlati in srebrni blesk, in kateri se je zdaj vsepovsod posipaval z zvezdami in zvezdicami. Pač so bile tudi one zlate in srebrne, ali zvezdice so sebične in nič niso dajale nebu svojega zlata in srebra, zase so ga imele vsega, le da so se pač toliko lepše svetile in da bi se toliko bolj dopadale mlademu večeru. A le počakajte, ve ničemurne zvezdice! Kmalu se pripelje od vzhoda — le glejte tam ono bleščobo — bogati nočni kralj mesec in on obdari nebo, da se bo svetilo kakor samo pravo in čisto srebro, da bodete ve vse blede nevoščljivosti in jeze . . .

Rahel vetrc je zračil gorski dom podnevne sopare, ki se je še tiščala med pečevjem in blapela od še neohlajenih skalnatih sten — v toplih, tihih valih je plula mimo, bežeča v vesoljnost. Vedno svežji in čistejši je postajal zrak, in gozdi so zadišali.

Mir in tišina naokoli. Le dva zakasnela goloba sta še priletela v hitrem, brezglasnem letu v goro in izginila v visokem skalovju.

Lep sen je šel črez gore . . .

Pa jaz nisem mogel še zasanjati vse lepote tega sná. Puste misli so mi ga kazile — misli, vzbujene po mračnih vtiskih poslednjih ur — misli, ki so tiščale, ker niso bile še izgovorjene . . .

Pogledal sem na Mihajla. Roke križem je stal tu in zrl na pogorje, pa zdelo se je, da ima njegov duh malo opraviti s pokojem narave in čarom poletnega večera.

„Kaj premišljuješ?“ sem ga vprašal zato čez nekaj časa molka.

„Dosti je misliti,“ je odvrnil in premišljeval dalje.

Kmalu nato pa se je primaknil k meni in ozrši se nekoliko, je poltiho rekel:

„Ti — oni tam,“ pokaže s palcem čez ramo, „nam je dal dobro zastavico: Žival je — in vendar ni žival; pameten je — in vendar je norec; hudobnež je — in vendar ni hudobnež. Zdaj pa ugani, kaj je!“

Odgovoril sem:

„Narav njegovega bistva ostane nerešena uganka, kakor je narav slehernega človeka v svojem pravem temelju uganka — cele vsaj nikdar ne razrešiš. Ali uganka njegove krivde, mislim, je za nas rešena. Za ljudstvo, zanje, ki so njega, zločinca, prokleli in zavrgli, je ona zategadelj uganka, ker so sami sokrivci njegovega zločina. Tu jo imamo staro zgodbo. Tu ti živi takšen revček; telesno je nekoliko spačen in duševno ni povsem pravilen; malo težko misli in nekoliko čudno pač misli včasih... Živi in nikomur nič žalega ne stori. Pa je že tako, da ima vsak veselje, uganjati ž njim svoje burke. Vsa vas brije norce iz njega. Namesto da bi ravnali ž njim pametno, da bi bistrili njegov razum in mu vzgajali dušo — pa se norčujejo iz njega, ga zasmehujejo, žalijo in dražijo; uničujejo tako, kar je dobrega v njem, in netijo v njem samo slabo: jezo, črt, sovraštvo mu vzbujajo, ga naredo na ta način zlobneža, dasi bi mogel biti najboljši človek! Ne čudi se, da z zavnemo in ostrostjo govorim o tem; ali bil sem — i doma i v tujini, ali največkrat še doma v našem narodu — le prečesto priča, kako grešno ravna ljudstvo s takimi siromaki.“

Molče me je poslušal učitelj; roke navzkriž je stal in zrl na pogorje, pa vedel sem, da mi pritrjuje v vsem — saj sem govoril resnico.

Oba sva se potem okrenila.

Tam v črni odprtini skalnate votline je stal Gogo, nož v pesti... srepo je strmel njegov odurni obraz, in zlobno in lokavo so gledale izpod mršavih kuštrov mrzle, sive oči. Kakor divja zver je bil, ki hoče planiti na svoj plen, kakor zločinec, ki iz zasede preži na svojo žrtev... Ob njegovih nogah je ležal mladi medved.

Pred Gogom na kamnu je sedel Ciril Vladimirovič in slikal.

Balkanska planina. Širen gorski travnik, od vseh strani obdan od visokega gozda. Teman se dviga gozd, travnik pa je ves razsvetljen od lune.

Tiha noč, vse spava, le perje na drevju šušti rahlo, rahlo.

A tam gori v gozdu zdaj močno zašumi listje, stopinje se oglasijo — in iz teme smukne doli na trato postava — majhna postava človeka z debelo glavo; tik za njo druga, nekaj večja . . . potem — po kratkem presledku — se prikaže tretja, velikanska . . . in slednjič pride navzdol še ena, zopet majhna . . .

Zdaj stojijo tam — črna gruča.

Pa kaj bi pripovedoval tako skrivnostno! Planina je nočni pašnik jelenov, in oni možje tam na koncu travnika — smo mi, ki smo prišli pričakovat jelena.

Da, res je tako. Po enourni hoji skoz gozd in goro in pri svetli mesečini nas je pripeljal Gogo tu sem, kjer smo stali zdaj in motreč kraj, določali svoj lovski načrt.

„Kraj je izvrsten!“ sem zadušeno vzkliknil jaz, zmagujoč iztežka svojo razburjenost. „Da le pride, nam je gotov! Torej Gogo: od katere strani meniš, da pride?“

„Od tiste pride,“ je pokazal Gogo z roko na nasprotni konec dolgega travnika. „Zmeraj, tej.“

„In odondot gre tudi sapa — ne more nas uvohati!“ sem blažen šepetal, in nebo je slišalo moj vzdihljaj. „Zastavimo torej vse štiri konce, kaj?“

„Tej. Oni konec jaz, ki nimam puške. Zaprem mu pot, ako bo hotel bežati nazaj, in ga poženem zopet proti vam.“

„Da — ali tam bi te utegnil zavohati, preden še stopi na pašo!“

„Mene ne zavoha . . . jaz dišim kakor gozd.“

„In smrdiš kakor dihur,“ je zamrmral za menoj učitelj.

„Dobro!“ sem del. „In jaz vzamem ta-le konec, kjer smo zdaj. Vidva,“ sem se obrnil k tovarišema, „imata tako najboljši mesti. Imata sredo travnika in gotov strel. Izvolita si zdaj vsak svoje mesto. — Katerega vzameš ti, Ciril?“ sem vprašal, ko sta molčé stala tukaj.

„Meni je enako.“

„Potem pojdi ti na levo, Mihajl na desno. — Naprej torej!“

„Pa na ta način bomo drug na drugega streljali . . .“ se je oglasil zdaj učitelj.

„Pusti šale!“ sem ga zavrnil. „Saj vidiš, da leži gozdni rob, katerega zasedemo, veliko više od trate, da bo streljal vsak od zgoraj dol. Le dobro streljaj, pa bo vse prav.“

Urno smo šli zdaj na prostore. Gogo, ki je svet tukaj že poznal, je bil zopet vodnik.

Najprvo smo spravili Cirila Vladimiroviča. Našli smo zanj naravnost krasen prostor. Ravno navpična skala je bila namreč postavljena tukaj iz gozda ven na trato, liki čuvajski stolp iz zida trdnjave, odkoder je oko moglo obvladati ves travnik, in je bilo mogoče streljati na vse strani. Zgoraj je rastlo grmovje, skrivajoče popolnoma lovca. Na ta skalnati stolp je splezal od gozdne strani, s plamtečo dušo in nas treh krepko podporo, s puško in torbo, Ciril Vladimirovič. Dà, tudi s torbo, s težko in obilno slikarsko torbo. Ker se ni upal pustiti je v jami, da bi mu je ne požrla kaka zver in „ker se bo dalo morda še kaj slikati nocoj...“ Na lovu — in slikati! Strašen človek včasih, ta Ciril Vladimirovič.

No, zdaj je spravljen, in mi... Ne, njegova, Ciril Vladimirovičeva levja glava z neizmernim klobukom se prikaže še enkrat iznad skale (pri mesecu je videti to, kakor da se je vsa skala pokrila s črno streho) in zdi se, da nekaj pravi...

„Kaj je?“

„Kača je tukaj...“ slišimo šepetati njegov plahi glas.

„Slikaj jo!“ mu zakliče učitelj. — „Ubij jo!“ velim jaz.

Zgoraj zopet izgineta glava in klobuk, in koj nato je slišati, kako meče Ciril Vladimirovič kamenje na kačo...

Za Mihajla ni bilo mogoče dobiti tako ugodne postojanke. Pač je stal gozd tudi na tej strani vkreber, pa vendar prenizko proti onostranskemu gozdu in posebno še proti visoki postojanki Rusovi — tako da bi bil Mihajl tu v resnični nevarnosti, da ga zadene onega slučajno zgrešena krogla. In tudi tu se je nahajalo nekaj jako pripravnih skal, pa bile so vse pomaknjene predaleč v gozd in bilo je ž njih premalo razgleda na travnik. Torej ni učitelju kazalo drugo ko zasesti drevo. Jaz sem določil v to svrho mogočen hrast na gozdnem robu.

„Tukaj gori naj se zviram kakor opica?“ je mrmral, motreč drevo kakor obsojenec vislice.

„Ne pomaga nič. Le hitro naredi in tiho,“ sem rekel, že ves nevoljen nad mnogim nepotrebnim govoričenjem.

Godrnjaje, pa urno kakor veverica je splezal na hrast in izginil v košatem vejevju.

Bil je nocoj zelo slabe volje. V poslednjem trenutku, ko smo se odpravljali na lov, se je bil pričel obotavljati

in ni hotel iti z nami, češ, da ga boli glava in da ima nahod (baje ker je šel z vročega solnca takoj v mrzlo jamo). Na moje jezno očitaje in na Cirila Vladimiroviča prošnjo pa je slednjič šel; a bil je še vedno slabe volje.

Gogo me je spremil potem še na moje čakališče, dasi sem ga pozval, naj se odpravi na svoje mesto. Gogo je bil pač uslužen medved... Izvolila sva visoko mahovito skalnato ploščo v senci bukve-dvojčice.

„Upam, da dolgo ne bomo čakali!“

„Kmalu pride, tej.“

Stopil sem gori, on pa se je vrnil čez travnik.

Zdaj sem naslonil puško k bukvi, odkril vročo glavo in globoko se oddahnil, sem gledal na travnik...

Videl sem Goga, korakajočega čez svetlo plan. Čudno se je gugala v mesečnih žarkih njegova nizka, široka postava in mršavi, štrleči lasje so se dozdevali okrogla bolgarska gugla, pokrivajoča njegovo veliko glavo — tako kakor so se mi dozdevali sinoči, ko sem ga videl v loki za dvorcem Petra Volova.

Gledal sem za njim, dokler ga ni zagrnila temna šuma... Zdaj je bil travnik ves prazen in tih.

Bil sem zopet miren in hladnokrven, kakršen mora biti lovec, kadar preži na žival. Usedel sem se pod drevo, preizkusil in napel sem puško, položil si jo čez kolena in tako sem pričakoval plena.

Visoka sočnata trava je rastle tu, kakršna raste na tratah, zaščitenih od gozda in napajanih od njegove vlage. Svetlo je bleščala rosa na gostih bilkah in čez se je vlekla liki črna črta na belem papirju, sled Gogovih stopinj... V visoki, enakomerno svetlikajoči travi je semtertja ležal kak madež — z rjavim mahom pokrit kamen skalnatega dna. Nekaj korakov pred mano pa je štrlela kvišku razjedena, trohnela skala, podobna staremu razcapanemu beraču, moledujoče iztegujočemu proti meni revno telo... Tudi nekaj mladih dreves je samevalo tuintam po travniku, in bilo je, kakor da stoje tam žalostni pastirji brez črede.

V celoti je bila ta planina izvrsten pašnik in da bi se nahajala ona pri nas na Gorenjskem, ne bi bila tako zapuščena. Tedaj bi najbrže tam na sredi kje stala prijazna kočica, in brhka planšarica bi prepevala tu solnčnim dnem svoje mlade pesmi, ali pa bi kakšen čvrst in vesel planšar žvižgal in vriskal v gore, dočim bi se mirno pasle

okoli lepe, rejene krave . . . Bolgarski čredniki pak imajo drugje, po nižavah boljših in ugodnejših pašnikov v izobilju in tako je bila ta planina samo gozdnih živali tihi pašnik.

V napeti pozornosti, ostro pogledavajoč tja na travnikov konec, ki se je že odmikal mojemu vidu v nejasni megli, in pazljivo prisluškujoč v noč, sem čakal na zaželjeni trenotek . . . in z enako napetostjo in pazljivostjo pač sta čakala nanj tudi prijatelja.

Noč je bila tiha — tako tiha, da se je zdelo, kakor da je v nji krog in krog vse izumrlo. Sicer zunaj v naravi tudi najtišje noči niso povsem tihe. Četudi cvrčki ne cvrčé, skovirji ne skovikajo, in v mlačni sapici ne šumlja drevje, je slišati vseeno nešteti glasov . . . Po zraku in zemlji jekajo ti glasovi; glasovi, ki jih po dnevi nikjer ni slišati, in ki so povsem nepoznani in neimenljivi, ker vsakateri izmed njih le enkrat zajekne in potem nikoli več. Posebni, samo noči lastni glasovi so to. In naj je potem katera noč tudi tako tiha, da molče tudi ti njeni glasovi, je pa čutiti še vedno vsaj spanje njeno, spanje vsega tihega stvarstva . . . Ali v tej noči, v tej mesečni poletni noči tu gori na balkanski planini niti poslednjega ni bilo čutiti . . . Bila je to naravnost mrtva noč. Samo rahli, hladni gorski veter je še živel; no, on pa se je zdel povsem mutast. Pač je gibal listje na drevju in pomajaval vitke bilke v travi, pa niti ni šuštel več z lističi, niti ni šepetal z bilkami. In ni padla nikjer nobena rosna kapljica z drevesa na tla in ne enkrat ni prasknila kje v gozdu suha brst; in tudi noben ponočni hrošček ni lezel črez zemljo, da bi vsaj praskanje njegovih drobnih nožic po kamenitih tleh povzročavalo nekaj glasu. Bilo je docela, kakor da se vsa ta planina z nami vred ne nahaja več na zemlji, ampak da je preložena nekam daleč proč od nje, nekam v drug svet, kjer je tako mrtvo in tiho . . .

Minuta za minuto je potekala tako, daljši, vedno daljši je postajal čas . . . ali jelena še vedno ni bilo.

Pa moral je priti, in zategadelj sem čakal, mirno, potrpežljivo . . . Lovec se ne naveliča, sedeti sam tako na enem in istem mestu nepremično pol noči, in pri tem mu ni prav nič dolgčas. On sedi, misli in sanja — in čas mu beži, mu preide veliko prehitro, da bi mu mogel postati dolg.

Tudi jaz sem tu mislil in sanjal, in čas mi je mineval.

Izpočetka se moja domišljija ni dvigala v daljen polet; bila je preveč zavzeta od vtiskov zunanje bližine, in liki

netopir je plahutala okoli njenih podob . . . Tako sem gledal na kamenitega berača pred sabo in nebroj vsakovrstnih čudnih misli sem imel pri tem. — Potem sem začel opazovati luno. Vedno višje se je pomikala nad planino in čedalje svetleje je sijala; prav videl sem, kako se je pomikala naprej: počasi, črto za črto, kakor se premiče kazalec na uri. Bila je čisto okrogla, samo spodaj na levi strani je bil njen rob vtisnjen, kakor da se je kam zadela in se tako potlačila. Poslednje se je zdelo tem verjetneje, ker je bil tudi njen obraz kakor pobit: ravno nad levim očesom je imel veliko bulo, nos je bil ves zmečkan in desno lice vse oteklo . . . Ubogemu mesecu se je morala pripetiti kje kaka nezgoda! — Dolgo sem premostrival mesečevo obličje . . . Pravzaprav je težko pogoditi njegovo obličje, ker ga vedno predrugačuje. Pa navadno je otožno-zaničljivo . . . Dolj na zemljo vsaj gleda s takim izrazom. Čisto gotovo je, da mesec zemljo zaničuje! Vedno dela tako, kakor bi hotel reči: Kako si ti neumna! In pri tem je ljubi mesec sam zelo otožen; gotovo, ker je tako zapuščen, tako ves prazen in mrtev . . . Kako tiho mora biti na mesecu! — sem mislil. — Povsem tako tiho mora biti, kakor je tiha njegova srebrna luč, kakor je tiha ta noč, ta planina. Vse mrtvo, mrtvo . . . Z meseca pak je zletela moja domišljija zdajci v domovino! Isti mesec zdaj sveti tam. Ravno tako plava nad rodno vasjo. Vsa vas spi, le v temnih cerkvenih oknih plapola rdeči žar večne luči, in rahlo šumlja reka. Za vasjo pa pojo fantje — prelepo pojo . . . Kako doni njih petje v milo, pokojno noč! Kako tiho sanjajo travniki in gozdi! Iz belih okenc pa sladko duhti rožmarin . . . Tako se zatopim v ta lepi sen, da mi je v resnici, kakor da slišim fantovsko petje in duham sladki duh rožmarinov.

Pa zdajci se prestrašim iz sanj, z obema rokama zgrabim puško in z daleč iztegnjeno glavo strmim na travnik. Na moje uho je bil udaril šum, in videl sem, kako je skočila iz gozda na travnik velika senca.

Drhteč gledam in poslušam . . .

A vse je mirno in tiho, le lunini žarki trepečejo nad trato. Bila je zgolj prevara mojih čutov.

Zopet spustim puško na kolena, se naslonim na drevo zopet se zamislim . . .

Zdaj sem mislil na Cirila Vladimiroviča. Kako neki se počuti na svojem skalnatem stolpu? Je-li ga kaj strah te samote in tišine? Nič se ne gane tam gori grmovje,

ki mi ga zakriva . . . Gotovo leži zleknjen na skali, glavo oprto v roke, velike modre oči pa uprte v mesečno noč . . . in sanja. Zakaj Ciril Vladimirovič je še večji sanjar nego jaz. In kako lepe so njegove sanje! Vsaka cvetlica je njemu sen . . . In kakšen lep sen mora biti njemu ta mesečna noč! Morda on zdajle že pripoveduje ta lepi sen papirju, morda je že narisal nanj vso to planino: s črnim gozdom naokoli, z belo trato in njeno srebrno roso, in z vso njeno globoko tišino, položivši v vse to svoj lepi sen . . . Saj on neprenehoma slika in riše! Celo kopo slik in risb prenaša s sabo in cela kopa tudi jih leži v Gabrovem pri Mihajlu Popovu . . . In kako lahko slika, kako hitro riše! Kar samo se mu ustvarja vse pod roko . . . Ali Ciril Vladimirovič sam si napravlja delo težko; prav po nepotrebnem se napenja in utruja — iz gole bojazni, da razžali kako črtico, da utegne biti jezna kaka barvica . . . In veliko denarja zasluži on — pa vedno je ubožen njegov žep. Ker Ciril Vladimirovič je dete, ki se igra z denarjem kakor s kamenčki; tako — proč ga meče . . . In vsak drug ima korist od tega njegovega denarja, le Ciril Vladimirovič je — nima.

Tu ga opehari lopovski krčmar, da je strah in groza; navadno ničvredno kosilce mu zaračuni, kot da je bila kraljevska pojedina. Ciril Vladimirovič ga plača z največjim veseljem in prišedši domov, nama, Mihajlu in meni, pripoveduje, kakšen vrl mož je oni krčmar in kako »harašo, krasno« da je bilo kosilo . . . Drugekrat ga berač poprosi za majhno vbogajme; Ciril Vladimirovič mu podari cel tolar, dasi je njegov poslednji . . . Dobro dete je Ciril Vladimirovič — in srečno dete! Kakor njegova blaga, zlata duša nikogar ne more žaliti, tako i nje ne more žaliti nobena stvar. In nobena strast ne more skaliti njenega miru, in nič grdega se ne more dotakniti te čiste, zlate duše! Ona najde, živi in sanja samo lepo, ker je sama lepa. Gotovo ne bo živel dolgo, ta Ciril Vladimirovič! Ker dobri in srečni ljudje ne žive dolgo . . .

Potem sem mislil na Mihajla in primerjal sem ga s Cirilom Vladimirovičem. Aj, kakšni nasprotji — zunaj in znotraj! Ciril Vladimirovič je velikan, jagnje in sanjar — Mihajl Popov pak je pritlikavec, lev in mislec. Borilec je, borilec duha in srca. Pa meni se zdi boljši borilec srca nego duha. Hrabro, močno srce ima gotovo, kateremu nobena usoda nič ne more. Mehkega, slabotnega on ne more

trpeti, zato je Ciril Vladimirovič neprestana tarča njegovih pušic . . . Njegovo vedenje ni vselej prikupljivo. Ostre in porogljive so včasih njegove besede! Toda pravičen človek je, in naprej, vedno naprej je njegov cilj; počasi pa gotovo! Življenje njega ne bo nikdar premagalo, pač pa ga bo on vselej obvladal. In mnogo bo dosegel v življenju . . . Pravi, da njegov cilj še davno ni dosežen; da pojde v kratkem na kako visoko šolo, na Nemško morda, tja pač, kjer uče najmodrejši učenjaki, in potem da . . . No, brezdvomno se vzpne kdaj še na visoko stopnjo, in njegova bistra in trezna glava bo še mnogo koristila domovini! — Predstavljal sem si ga zdaj, kako sedi na drevesu . . . v kakšni rogovili pač sedi, kjer je kolikor mogoče udobno; s hrbtom sloni na deblu in z malimi ostrimi očmi gleda doli na travnik in misli . . . Kaj neki misli! Tega si ne morem predstavljati, ali njegov mirnoresni obraz stoji razločno pred mojim duhom.

Tiha noč sanja, in Ciril Vladimirovič sanja . . . Mihajl Popov misli in jaz sanjam in mislim . . . Pa on, Gogo? No, on niti ne sanja, niti ne misli . . . Tam leži pod gostim grmom, ves je zarit vanj, le debela, mršava glava gleda ven, in dvoje oči sveti z zelenorumenim žarom kakor pohlepni zenici risa, in dvoje tenkih ušes posluša v votlo, topo noč — vsi njegovi čuti prežé na pričakovani plen.

Mrke podobe njega skritega divjaškega življenja plovejo zdaj mimo mene, vse spačene in grozne so in pričenjajo me strašiti — in naenkrat planem kvišku, kakor planemo sredi iz spanja, ko so nas ustrašile težke, hude sanje.

Dozdevalo se mi je v resnici, kakor da sem spal. Docela sem bil pozabil, da se nahajam tukaj na planini in čakam na jelena!

Moji udje so trepetali od mraza, ko sem stopil zdaj izpod drevesa ven na skalo in pogledal na uro. Li mogoče? Cela ura je že pretekla v tem času, ki je meni minil tako naglo! Ali zdaj sem čutil povsem dobro, kako dolgo, dolgo že čakamo, — jelena pa vendar-le še ni!

Kaj je to? Ali ga sploh ne bode? Ah, to ne more biti . . . Hočem še čakati. Toda tovariša! Ciril, dà; on čaka do jutra, ako treba . . . Ali Mihajl, ta nima nikake potrpežljivosti za take stvari. Kako čudo, da je zdržal doslej, — povsem nezapopadljiva mi je njegova potrpežljivost! Ali povsem gotovo je tudi, da on zdaj-le vsak hip skoči doli z drevesa in prične klicati — in potem je itak vse izgubljeno . . .

Pa vse je še mirno tam. Nič se ne gane — še vedno je vse tako tiho, mrtvo . . . Kakšna vražja noč vendar je to!

Ves plah in vznemirjen, sem se hotel vrniti pod drevo, kar sem obstal —

Tam na gornjem koncu travnika, odkoder je moral priti jelen, se je gibala senca . . .

Naslednji hip že sem ležal na tleh in glavo vzdignjeno čez nekoliko višji rob skale, sem gledal tjakaj, in slišno mi je utripalo srce.

Nikaka zmota — senca se je premikala čez travnik, od gozdnega parobka proč . . . velika, temna senca. Le zaradi daljave in medlega somraka dreves se mi je dozdevala senca, pa bilo je gotovo, da je telo, ki se premika.

Z nepremičnim očesom sem gledal in gledal. In tu sem skoro na glas zavriskal! On, on je bil — jelen! Zdaj sem ga videl razločno. In zdaj se mi je zdelo, da je že dolgo tukaj, da je že davno stala tam na robu njegova senca . . . A kako neslišno je bil prišel!

Med tem sem bil že segel zadaj po puško in porinil njeno cev preko skalnatega roba, ki ji je bil tako sigurna opora. Preko puškine cevi sem opazoval zdaj jelena.

Vedno bliže je prihajal. In sicer se je pomikal v poševni smeri čez travnik, proti Rusovi postojanki. Že sem razločeval njegove posamezne kretnje. Videl sem, kako je prestopil nekaj korakov, zopet postal . . . Zdaj je stal nepremično tam, držeč kvišku glavo, in v mesečni luči se je zaznamovalo visoko rogovje. Poslušal je . . .

Samoobsebi umljivo, da sta ga videla tudi prijatelja. Saj je bil njima skoro dvakrat bližji kakor meni! In oba bi ga zdaj že povsem lahko streljala. Ciril ne tako dobro, čeprav je bil bliže njegovi točki, ker njemu je kazal čelo, toda Mihajlu je nastavljal celo levo plat svojega velikega, dolgega telesa — in on bi na to daljavo dvesto korakov mogel napraviti že izboren strel.

Čakata, da se še bolj približa! — sem si mislil. Pa jaz na njunem mestu bi bil brez zamude ustrelil . . . kajti čakanje je bilo ta trenotek, ko je jelen pazil, drzno tveganje — najmanjše sumljivo znamenje, in ko blisk izgine!

Ali jelen k sreči ni čutil nič sumljivega in mirno in lagodno je nadaljeval svojo pot — proti travnikovi sredi.

Nekaj napetih trenotkov je preteklo tako.

Jelen koraka počasi čez trato; zdaj povešajoč rogato glavo na rosno travo, zdaj jo povzdigajoč v zrak . . .

In vsakokrat, pri vsakem koraku sem menil, da se zgoraj na desni ali levi iz gozda zabliska in počí.

A ni ne zabliskalo, ne počilo!

In jelen je došel zdaj že na črto med postojankama tovarišev . . . Bil je zdaj za obadva *zajedno najugodnejši cilj. Enemu kakor drugemu je obračal celo stran telesa.

Ali ne eden, ne drugi ni ustrelil!

In kakor da bi se jima sam ponujal v strel — se je prišel zdaj pasti tam, ne ganeč se skoro z mesta . . .

Zdaj — zdaj bosta ustrelila! sem šepetal trepetajoč, dočim mi je bilo vroče ko da ležim v kropu.

A nista ustrelila in nista ustrelila! Tam pred nosom sta ga imela in nihče ga ni streljal! In kaka prekrasna žival! „Kapitalen jelen,“ da se izrazim v lovčevem jeziku. Le taki stari, mogočni rogovilarji so, ki žive sami zase, ločeni od svojih krdel, — divji, hudi bojevniki, katerih bojni krik grmi jeseni po gorah! Gledal sem njegovo visoko, močno telo, njegovo širokovejño, silno rogovje, in moje srce se je treslo v burni strasti . . . In postajal sem ves nor ob prečudnem, naravnost nepojmljivem ravnanju tovarišev! Da ni bila tolika razdalja, takoj bi bil streljal sam — ali na štiristo korakov in pri mesečni svetlobi je tudi za kroglo le zelo negotov strel; naj sem zgrešil, bi za drugi strel ne bilo več časa! In potem sem čakal od trenotka do trenotka, da ustrelí kateri onih dveh . . . No, naposled mi ni bilo več mogoče zdržati in pomeril sem, — na dobro srečo . . .

Istočasno pa, ko sem ga vzel na muho, je stopil jelen za drevo, pravzaprav za visoko grmovje mladih gabrov, stoječe na trati nekaj sežnjev pred skalo, kjer se je nahajal Rus. Moral je smukati zdaj tam perje, ker ga ni bilo več izza grmovja.

Zame je bil zdaj neviden, ali onadva sta ga imela še vedno v najbližji bližini pred sabo in v najizvrstnejši poziciji, ki si jo je sploh mogoče misliti! Ciril Vladimirovič, da bi bil lahko vrgel doli nanj klobuk, in Mihajl bi ga moral ubiti in naj je bil najslabši strelec tega sveta — a bil je dober strelec!

A zakaj nista streljala? Da — zakaj? zakaj? Zaman sem se vpraševal . . . Ali ju sploh ni več ondi? Ali ju je požrla noč? Ali pa je vse začarano! . . .

Naposled res nisem vedel več, ali v resnici gledam tam jelena, ali pa je le zlobno čarodelo, ki tukaj z menoj uganja svoje burke . . .

Vse je nalikovalo temu. Nikjer nikakega glasu, in vse mirno, negibno, mrtvo, celo jelen sam ni povzročal nikakega šuma v tej tišini . . . tiho in brezglasno se je pregibal, kakor da je zgolj senca in ne živa stvar . . .

Le mesec je sijal, sijal s svetlo lučjo — pa bilo je celo v tej svetli, jasnobeli luči nekaj čudnega, čarodejskega — baš ker je tudi ona tako tiha.

Postane mi zdajci zelo čudno pri duši . . .

Minuta za minuto mineva. Vse tiho in mrtvo, in jelen je še vedno za grmovjem . . . A morda ga ni več? Morda je izginil — naenkrat, kakor se je prikazal . . .

Začarano, povsem vse začarano! Pa jaz trpim neizrečene muke.

Ali zdaj — čuj! Glas! Tam na desno travnika. Zopet tiho . . . Pa že zopet! Tuj, čuden glas — kakor da je nekaj zahreščalo . . . Ne: kakor da je vzdihnilo! — Ne! kakor da nekdo nekaj žaga, je slišati zdaj — glas za glasom se razlega glasno v nočno tišino!

V tem trenutku pa, ko se je mojim možganom zasvitalo, da tamkaj nekdo smrči, je že bežal jelen v velikanskih skokih črez travnik — in naravnost proti meni!

„Ah, zdaj si moj!“ Moje ustnice so se stisnile, in oko je zabliskalo.

Mirno pomerim. Zdaj je njegovo polno oprsje pred menoj — tu sprožim.

Pk! je udaril petelin — —. Patrona se ni vžgala!

Ne pomnim več, ali sem zarjul tam na skali ali zaplakal od bolečine — toda z besnostjo in obupom, da sem si ranil vse prste, sem sunil nov naboj v cev.

Tja na levo v šumo je vdrl jelen. Tja noter sem ustrelil zdaj —

Dà, ustrelil! Da se je zabliskalo in zakadilo kakor peklenški puh; da je zagrmelo kakor grom topa in zabučalo od vseh gor; da me je butnilo v ramo in glavo, kar me ni prevrnilo; da je z divjim vriščem splahutala preko travnika jata velikih ptičev . . . a jelena mi le ni dal moj strel, z vsem svojim hrupom ne!

Gori v šumi, tam je šumelo listje, so pokale veje, in tam je veselo skakala rešena žival, dočim je zdolaj nesrečni lovec . . . No, nočem se sramotiti pred vami z opisovanjem svoje neumne jeze, bolje je, da povem, kar je še povedati.

Takoj po strelu se je s skalnatega stolpa razlegnil slikarjev glas:

„Haló! Mrtev!“ se je drl na vse grlo in plesal tam zgoraj kakor črna pošast v mesečni svetlobi.

Doli čez travnik sem videl gugati se Gogovo postavo, s temnega hrasta na desni pa se je spustil na tla učitelj.

Od besnosti še vedno se tresoč po vsem životu, sem skočil zdaj tudi jaz s skale in vihteč puško nad glavo, kakor divjak svoj kij, sem tekel tjakaj.

Ciril in Mihajl sta že stala skupaj in ogledovala nekaj, kar je držal prvi v rokah. Njuni klici so me sprejeli:

„Ali si ga? Kje leži?“

„A, h!“ sem sopihal in se ustavil. „Prav pred puško mi je pridiral . . . pa se mi ta . . . ni vžgala — in potem . . . je bilo prepozno. Na — tu poglejta!“ In vrgel sem jima ničvredno patrono pred noge. Nato sem začel rohneti in zabavljati na prijatelja:

„Pa vidva — vidva, zakaj nista streljala? Kakšni lovski spaki vendar sta vidva?! Tu stoji pred vama . . . tako blizu, da bi vaju lahko dregnil z rogovi v neumna nosova in — o grom in strela! — celo večnost ga imata tako, in nihče ga ne strelja! O . . .“ Tako sem hropel in vpil kakor jesihar.

„He, ti — ti!“ pa sem se zdajci zaprašil ves divji v Cirila Vladimiroviča, ki je, ne zmeneč se za moj krič, še vedno in očitvidno v največji zamaknjenosti gledal na oni papir, ki ga je imel v rokah. „Ti si ga imel prav pod sabo! Povej — zakaj ga nisi streljal? Vendar nisi spal takrat!“

Kakor iz sanj se vzbudi Ciril Vladimirovič in sladko se smehljaje, mi pomoli papir:

„Naslikal sem ga . . .“ dahne. „Glej, kako harašo, prekrasno! Povsem tako, kakor je stal tam pri grmu in gledal proti mesecu . . . Ah, kako krasen je bil!“ mi jame zdaj poln navdušenja pripovedovati in kazati s prstom po sliki, dočim bulim jaz nanjo — neumno kakor buli bik na nova vrata. „To polno, kakor vlito telo, te vitke noge, te lepe prsi, lepše nego prsi žrebca . . . ta fini, nežni vrat, to temno, ponosno rogovje — in ves ta plemeniti, kraljevski stas . . . ah, harašo, prekrasno! Drugo: planino, travnik, gozd, te skale . . . to sem narisal že vse prej, dočim smo čakali . . . In potem je prišel; pa najprvo sem ga samo gledal . . . potem pa, ko je tako stal pri grmu, tako blizu, tako mirno in tako lep, tedaj sem ga hitro naslikal — strašno hitro! Še zdaj sem ves vroč od tega, glej . . . Pa ne li, kako dobro sem ga zadel! Ah —“

Ciril Vladimirovič umolkne, ker sem mu naenkrat obrnil hrbet: bila je nevarnost, da mu raztrgam sliko na kosce! Sam sem preprečil to nesrečo s tem, da sem brž popadel Mihajla, ki je stal tu, glavo stisnjeno v zavihani ovratnik svojega kratkega poletnega sukniča, vidno prezebujoč in si ravno zvijajoč cigareto.

„Pa ti si spal!“ sem se zadržal nad njim. „Ti si tam smrčal in si tako splašil jelena! Da ga nisi ti splašil, bi ga bil jaz gotovo ubil — gotovo bi bil ostal še dolgo tu... Kaj si prišel sem spat in smrčat? Spi in smrči doma, če pa si na lovu, tedaj lôvi! . . . Sploh, kakšna lovca sta vidva! Sramota je, z vama hoditi na lov! O da sem šel postaviti na taki mesti takšna . . .“

Jezik in grlo sta mi odrekla, da mi je zastala beseda, oziroma nova debela psovka, katero sem hotel zavaliti nanja, a v svoji nepopisljivi besnosti, ki je valovila takrat v meni, bi bil gotovo še nadalje na tak način razgrajal, da se mi ni postavil po robu učitelj — on, ki ni nobene stvari kratko vtaknil v žep.

Mirno kakor vedno, a z zelo ostrim in osornim glasom mi je odvrnil, mežgetajoč z dremavimi očesci:

„Jaz bi le rad vedel, s katero pravico pravzaprav ti tukaj zmerjaš in kričiš na naju? Mar sva midva tvoji slugi? Kaj briga tebe, kako sva se vedla midva na tem lovu! Kje je bilo ukazano, da morava streljati jelena? Le kdo za vruga naju bi mogel prisiliti, da ga streljava, ako se nama to ni ljubilo! Midva sva kot svobodna človeka storila to, kar se je baš vsakemu zljubilo. Cirilu Vladimiroviču se je poljubilo, da je jelena slikal, meni pa je uga-jalo spati . . . ker sem imel trudno glavo, in ker je bilo povsem prav tako; da me ni obšel spanec, ne bi ti sedel jaz tam na trdih vejah in tratil časa niti pol urice ne, o tem smeš biti prepričan — in ti bi nocoj nikdar ne videl jelena. Če sem pri tem smrčal, no, se je zgodilo to povsem proti moji volji. Ali čudno ni prav nič: pri takem nahodu, kakor ga imam jaz, kjer je pošteno dihati nemogoče, bi tudi ti smrčal.“

„A si splašil s tem jelena!“ mu zalučam v obraz.

„Dà, pa v tvoj prid, ti modrijan! Da ga nisem splašil, bi ti nikdar tako lepo ne bil pritekel pod puško. Naravnost v kroglo sem ti ga prignal — saj si sam povedal! Ako pa ga vkljub temu nisi ustrelil, tedaj je to povsem tvoja stvar — tedaj obravnaj to s to-le staro, slabo patrono

tukaj, če je ona kriva temu. Naju pa pusti pri miru, naju vsa ta stvar prav nič ne briga, najmanj pa mene, ki sem le prisiljen prišel sèm. Midva sva postopala povsem pravilno in sva delala povsem še v tvojo korist, ali vsaj škodilo ti najino ravnanje ni prav nič. Sploh pa je skozinskozgorostasna nespamet, da se zdaj tukaj srdiš in kregaš — ko jelena s tem le ne dobiš nazaj! In mene vsaj ni niti trenotek več volja, stati tu in poslušati tebe. Tu smo zdaj že vse opravili — in jaz grem.“

Imel je popolnoma prav, on, Mihajl Popov! Tu smo stali zdaj in se prepirali, potem, ko smo na najsmušnejši način pokazili lov, in Gogo je stal zraven, bedasto bulil v nas in nas najbrž smatral za prave norce... Bilo je v resnici preneumno!

To spoznavši, sem zatorej zdaj tiho in naglo zadel puško na hrbet in sledil tovarišem, ki so že odhajali s travnika.

Preden pa smo stopili v šumo, se je pomaknil na mojo stran Gogo.

„Mnogo čudno je bilo to...“ je pritajeno zagrgal in zmajeval glavo.

„Mnogo čudno, da, Gogo,“ sem odvrnil. „Jaz sam tega ne umejem...“ In potem sem se ozrl na trato, odkoder je zvenelo zdaj tenko petje iz spanja predramljenih murnov.

„Z Bogom, planina; nikdar te ne pozabim!“ sem šepetal. ... Nemo smo stopali skoz tiho noč. Pusta megla je ležala na naših dušah (ona dobroznana megla, ki jo nosi s seboj od neuspeha se vračajoči) — enaka neprijazni vlažni temini gozda, ki nas je obdajal.

Ko pa smo priplezali iz gozda in zdaj korakali preko visokih slemen gorskega doma, in je samo svetloba bila vsepovsod razlita, vsepovsod bil odprt svobodni svet, iz katerega so nam šumeli nasproti globoki gozdi, je dihal v nas čisti, zdravi zrak, in je kroginkrog nas objemal le božji vesoljni in preblagi mir — tedaj je ginila tudi megla raz naše duše...

Ah, mladost! Ona se ne more dolgo zlovolti. Ona pozna le jasno dušo in lahko glavo.

Videl sem, kako je mali učitelj, ki je stopal prvi za Gogom vodnikom, vedno živahneje premikal nožice in vedno drzneje potiskal v tilnik ozki slamnik. Ciril Vladimirovič pred mano je videl čim dalje več lepega, čim dalje pogosteje je postajal in čim dalje glasneje je vzklikal srečno geslo

svojega življenja: Ah, harašo, prekrasno! — in jaz — jaz že davno nisem mislil več na svojo lovsko nesrečo.

In zdajci — korakali smo ravno navzdol širokega, počasi se povešajočega obronka — je učitelj pričel peti. S krepkim, povzdignjenim glasom je zaoril znano pesem. Takoj je zagrmel vmes Rusov mogočni bas. In potem sem pel tudi jaz, in naša pesem je kipela, vedno krepkeje se je razlegala v prelepo mesečno noč, in bilo je, kakor da jo pojo z nami tudi vse balkanske gore naokoli.

Saj je bila slovanska pesem, ki je donela tu — pesem treh bratov Slovanov, zapeta majki Slavi, ki je nas vse rodila, v čast in radost!

Sklonjene glave je stopal izdajalec.

* * *

V isti čas, ko smo taborili včeraj v samotnem gorskem kotlu, smo naslednjega dne dospeli nazaj na dom Petra Volova.

Gogo nas je peljal po bližnjici, to je po poti, katero je hodil on v nočeh, kadar ga je gnalo k domu očetovemu (mimogrede povedano, preko najhujših goščav in najbolj divjih samot) — in kraj gozda, skoz katerega smo prišli potem naravnost v loko za Petrov dvorec, se je poslovil od nas.

Njegovo slovo je bilo povsem enako sprejemu nas gostov zgoraj na skali pred jamo. Kakor takrat, se je tudi zdaj mnogo režal, grgral v naše besede, s katerimi smo se mu zahvaljevali za njegovo prijaznost in za uslugo, ki nam jo je bil izkazal, razne nerazumljive glasove, nerodno se dotaknil s svojimi kremplji vsakega desnice in potem se je obrnil. Pa Ciril Vladimirovič ga je še zadrževal, ponujajoč mu še enkrat s pristrčnimi prošnjami puško.

„Vzemi jo, Gogo!“ ga je prosil. „V zahvalo za tvojo sliko ti jo podarim... Koristila ti bode — zoper volkove in druge zveri.“

Pa Gogo je odmajal z glavo.

„Ne potrebujem puške,“ je odvrnil. „Imam nož in roke, da se branim...“

In tako se je vrnil Gogo — izdajalec in prokletnik — nazaj v svoj gorski brlog, nazaj med divje zveri, da živi dalje življenje njim enako...

2. Peter Volov.

Peter Volov se je zelo razveselil, ko nas je zopet zagledal.

Počival je ravno v senci košate lipe koncem svojega dvorišča in si ogledoval lepi božji dan. Božji dan, dà; saj je bila nedelja danes.

Peter Volov je nosil danes kakor sneg belo srajco, ob prsah, vratu in na zapestju lepo vezeno z modrimi križci in rdečimi zvezdicami — okusno delo domačih žensk. In rjave turške hlače iz platna kakor železo močnega, bogme, so bile še nove: nikjer še nič oguljene in brez najmanjšega madeža. In kakšen lep pas je nosil. Kakor bi bil iz pravega škrlata, se je zdel, in prav gotovo je bil tudi še nov. Vse nedeljsko, praznično danes na Petru Volovu: nedeljska sveže obrita brada, nedeljske skrbno počesane dolge brke, nedeljski ves njegov obraz — nedeljsko celo je bilo ljubeznivo smehljanje, s katerim nas je pozdravil.

Stopajoč počasi proti hiši, smo mu pripovedovali o našem izletu, predvsem, da ni bilo nič z medvedom... sramotni lov na jelena — pa smo mu modro zamolčali. Po Gogu ni vprašal Peter Volov z nobeno besedo, molče je le poslušal, kar smo pravili mi o njem.

Po kosilu pa, ki smo se ga udeležili skupno z vso Petrovo družino, smo se mi izletniki odpravili spat. Spali smo kakor ubiti in ko smo vstali, je bilo pozno popoldne. Podali smo se v Petrov han.

Aj, koliko ljudi! Znotraj in zunaj hana — vse polno. Vsa vas se je bila zbrala tukaj, da vidi tiste Petrove goste, ki hodijo o njih že par dni tako čudne govorice...

O ta bolgarska radovednost! Koliko me je vsakikrat skrivaj zabavala, kadar sem prišel v kakšen kraj, bilo mestece, bila vasica. Vstopim v prvi han ob cesti, medtem, ko mehandžija hiti spraviti v hlev mojega konja in ustreči še drugim mojim željam, hodim semtertja po hanu, ki je ves prazen ljudi, le neskončni roji muh so njegovi gostje... Pa zdajci — le par minut je preteklo — se pričinja oživljati samotni han. Od ceste in dvorne strani prihajajo posamezne človeške postave. Nekako oprezno in negotovo vstopajo te postave; vsaka postane nekaj časa pred vhodom, upre name dolg, začuden pogled in potem prične laziti okoli mene. In zdaj lazijo okoli mene že štiri take sumljive prikazni — molče in neločljivo kakor sence slede

moji stopinji; zvedavo opazujejo vsako mojo kretnjo in silno skrbni so pri tem njihovi obrazi. Jaz pa se tiho smehljam v dušo, kajti dobro vem, kaj pomenijo te sence okoli mene; takoj prvikrat sem uganil to in silno izkušnjo že imam v stvari. Namah bi se lahko iznebil teh ljudij, ki lazijo tod okoli mene kakor biriči okoli kakega beguna — ali ljubi se mi, da se poigram še malce ž njimi. Grem torej ven na dvorišče — vsi za menoj! Grem v hlev pogledat po konju; dva ostaneta zunaj, dva pa zvesto stopicata za mano po hlevu. Nato se vrnemo in jaz splezam po strmih stopnicah na mostovž za hišo. Resnično: tudi sem gori me je eden spremil. Zdaj peljem vso četo v han nazaj in zdaj šele dam tem nemim, pa vendar toli glasnim vprašanjem okoli sebe tako željno zaželjeni odgovor na njihova tako strašansko važna in za njihovo življenje toli velepomemljiva vprašanja: Kdo? Odkod in kam? Dobrodušno in naravnost brez vsakega uvoda se jim predstavim — in glej! Krivi vprašaji so se naenkrat iztegnili v ravne klicaje, ki me veselo pozdravljajo in mi žele srečno pot — potem pa se ti klicaji polagoma zopet naenkrat skrčavajo v vedno manjše pike in pičice, ki se druga za drugo izgubavajo tja, odkoder so prišli vprašaji — in naposled sedi moja oseba sama in prosta vseh znamenj za mizo, pije vino in se smeji radovednosti dobrih ljudi. Nekaj otroškega, prisrčnega je v tej radovednosti — nekaj, kar ne more žaliti, kar mora vzbuditi le dobro voljo. Več naravne znatiželjnosti je v tem pojavu bolgarske duše nego prazne radovednosti.

No — saj pa je bil tudi za to samotno zagorsko gnezdo, ležeče Bogu in vsemu svetu za hrbtom, naš prihod dogodek, ki se enak morda ni prigodil tu že bogvekdaj ne! Trije tujci. In dva celo iz daljnjih, nepoznanih dežel. In vsi lovci. In Goga izdajnika so šli obiskat! — Čudovito, čudovito!

Tako torej je prišlo, da se je zbrala na Petrovem domu vsa vas, zgolj, da se seznanj z našimi osebami — in da so te naše osebe postale deležne tako kaj prijetne nedeljske zabave, kakršne bi se pač ne bile nadejale.

Razvila se je namreč na mestu pravcata veselica, potem ko je povel Peter Volov naše tri osebe okoli vsega občinstva, in potem ko so nas zadostno boleli prsti od tistih par sto rokostiskov poštenih Balkancev. Godba je zasvirala, mladina je zarajala horó, mileje so smehljala obličja okroglih

mamic v senci orehov, in skoz dolge vrste možakov v hanu in pred hanom so hitreje romali veliki vinski vrči. Kmalu je tudi gorel tam na strani na trati močan ogenj in tja so vlekli zdaj tolstega janca, da ga zakoljejo in speko na ražnju — kupil ga je Ciril Vladimirovič.

Vse je bilo veselo in — pri Bogu, bilo je zelo prijetno tisto nedeljo.

Najbolj vesela in srečna človeka pa sta bila ta lepi dan Ciril Vladimirovič in Peter Volov.

Ah, Ciril Vladimirovič je bil v paradizu. Iz blaženosti v blaženost je švigal, ne konca ne kraja ni bilo blaženostim njegovim. Zdaj je plesal horó, z vnemo, z ognjem, da so mu švigali plameni iz vsakega lasu vihrajoče levje grive, zdaj zopet se je sladkal okoli okroglih mamic pod orehi, da so ličeca teh mamic sama postajala ob tem kakor sladkor tako sladka — in zdaj je narisal tukaj s kredo na mizo, kakor bi trenil, obraze vseh, ki so sedeli okoli — natanko posnete, na las zadete, da so ljudje malone medleli od začudenja — in zdaj je zapel tam ruski slavospev, da je slepa starka pri vodnjaku, prestrašena nad nenadnim grmenjem, naredila tri velike križe . . . In kadar je izpel pesem in mu je vse kričalo slavo, je pil zaporedoma iz celega roja vrčev, ki so se dvigali k njegovim ustam — je pil vino on, Ciril Vladimirovič, ki je bil drugokrat pijan že od enega kozarca! Pa danes se ga ni prijela nobena zemeljska moč. In kakšno navdušenje je vladalo povsod zanj! Vse se je drenjalo le okoli njega, otroci so plezali nanj, poljubovali in objemali so ga — čisto nori so bili ljudje nanj. In čeprav je na primer Ciril Vladimirovič pri plesu skakal kakor kozel in strašansko kazil vse horó, so ga gledale vendar vse oči s svečanoresnim občudovanjem, in le tupatam se je kaka mladenka skrivaj malce namuznila proti tovarišici . . . No, dekleta so zmerom poredna, in Ciril Vladimirovič je bil junak dneva.

Drugega srečnika tega dne sem imenoval Petra Volova; in brez vsakega dvoma je, da ni njegova sreča prav nič zaostajala za srečo Cirila Vladimiroviča. Toda edino vi krčmarji morete razumeti to srečo — ker ste jo sami že občutili tiste dni, kadar vam je bila krčma tako polna gostov, kakor jih je bil tistikrat poln Petra Volova han — vi drugi smrtniki ne morete zapopasti te vzvišene sreče, le slutiti jo morete, kakor sem jo slutil jaz, ko sem pogledaval na Petrovo obličje, ki je tako zadovoljno, tako zado-

voljno smehljalo, kadar je s praznimi vrči stopal v klet ali kadar je s praga — roki lepo sklenjeni nad sodčkom trebuščkom — zrl na te mnoge lačne in žejne otročiče, ki je za vse toli blago skrbela njegova očetovska dobrota.

K temu skrivnostnemu veselju krčmarjevemu pa se je pridruževalo potem še nekaj drugih navadnih človeških radosti — da je bila tako popolna današnja srečica Petra Volova. Tako na primer je bil Peter Volov zelo ponosen na nas tri, glavne njegove goste — zanj je bila čast, da je imel take redke goste pod streho — in to ga je navdajalo z veseljem. In potem je bila sploh ta nedelja nekak časten dan za Petra Volova. Vsa občina je bila zbrana tukaj na domu njega, ki je bil njena glava — selski župan je bil Peter Volov! — in vsa številna občina je izkazovala svojemu predstojniku svojo vdanost, z resničnim spoštovanjem so vsi občevali ž njim, in marsikaj še je pričalo, da je Peter Volov zelo priljubljen pri svojih vaščanih.

Peter Volov je imel torej dovolj povoda, da je bil danes posebno srečen in vesel.

Pa zdi se mi, da bi vi radi poznali nekoliko bližje ta Petrov han, koder je vrvelo danes tako veselo življenje? No, vobče izgleda Petrov han kakor kaka naša krčma — jaz mislim, da so si krčme enake na vsem svetu. Predstavljajte si torej domačo krčmo, veliko, staro, leseno — in imate tako nekako podobo Petrovega hana. Samo malih okenc si ne smete misliti, teh nima Petrov han, zato pa ima spredaj takoj na desno pri vhodu široko odprtino, povsem slično izložbenemu oknu kake mestne prodajalne — brez šip. Njo zapirata ponoči dva pokrova, navznotraj in navzdol odklopljiva, tako da služita podnevu, ker sta oprta na tla z močnima nogama, za sedeže gostov. Tako je v poletnem času, pozimi pa je to okno vedno zaprto in zato so vrata odprta dnevni luči, na ognjišču pa gori ogenj, ki izkuša zmagovati v han potiskajoči mraz. Pozimi odprta vrata — nekoliko čudno je to, da; ali mora biti, kajti drugače bi živ krst ne maral priti v han — tako vsaj me je poučil Peter Volov, ko sva govorila o tem.

Notranjost hana je pusta: veliko ognjišče na sredi, s črnim sajastim kamenom, temni strop, mrak po kotih, stare, ocrnele mize in klopi — nič prijaznega! V kotu nasproti cestnemu vhodu (han ima tudi vhod iz veže) držé vegaste, umazane stopnice doli v plitvo klet, odkoder gleda ven tema in mrzli trebuh velikega soda. Celó bele police na

steni pri ognjišču s pestro, čisto posodo in svetlimi steklenicami izgledajo neprijazne v neprijazni okolici. Ali nekaj je, kar podeljuje hanu povsem izredno mikavnost, kar priklepa gosta nanj z nepremagljivo silo — to je napis na onem tramu sredi pod stropom: „Danes dajem za denar, a jutri zastonj!“ — Le noter, ljudje božji, vsi noter v Petra Volova han in počakajte do jutri, jutri bo dal Peter Volov vse zastonj!

Zadaj je han s pleteno steno predeljen v manjši stranski prostor — tu je Petrov dogén, štacuna. Zamreženo okno z dvorišča sveti na vse to raznovrstno blago, nako-pičeno po tleh, stenah in policah. Od vreče soli do petrolejskega soda, od žeblicev, vrvi, nožev pa do tobaka, suhih rib in postrmè — vsega je tukaj — vse ima naprodaj Peter Volov.

Hiša Petra Volova je enonadstropna in vsa lesena; han in dogén zavzemata desno pritličje njeno, dočim sta v levem hram in čumnata za prenočevanje popotnikov; zgoraj pa je stanovanje domačih.

Mimo hiše gre cesta, ki pelje na levo doli v vas in jo veže z drugimi vasmí okolice, in onkraj leži ravna trata s košatimi orehi in obzidanim, neglobokim vodnjakom.

Na tem senčnatem kraju, ki je menda sploh vaško zabavališče, je bivala danes večina ljudstva, zlasti mladina, ki je plesala, in ženske, ki so se gostile pod orehi, dočim so moški imeli zaseden han znotraj in zunaj. Najboljši in nekako najimenoitnejši prostor — prostor v oknu — njega pak je bil zasedel Mihajl Popov z vaškimi starešinami in modrijani. Ondi se je govorilo o visokih stvareh, so se reševala važna politična in narodnogospodarska vprašanja, dočim so večni oblaki sivega dima ovijali resne glave in je iz globokega vrča na sredi duhovito gledala resnica . . .

V kotu hana na nizki klopi pa sta sedela dva in mlatala prazno slamo. Njiju enega že poznate — to sem jaz, drugega pa vam takoj predstavim.

Bil je suh človek, ne velik, ne majhen, z ostrim nosom in rumenim obrazom brez vsakega znaka bolgarskega plemena. Njegove brke so bile redke in brez barve; njih kocine pa so na več krajih preko tenkih ustnic štrlele v usta, ki so jim bili zobje vsi škrbasti in pokvarjeni. Imel je majhne vodene oči in se je imenoval Lazarev.

Pa ni bil kmet kakor drugi seljaki, ampak bil je činovnik — uradnik. Kakšen „uradnik“, tega pri najboljši

volji ne morem povedati, ker mi on tega ni povedal. Pač sem vprašal tudi nekaj vaščanov, med njimi Petra Volova, kaj da je ta Florijan Lazarev, pa vsi so me poučili le, da je „činovnik“ — „državni činovnik“ je celo dejal Peter Volov, ali kakšno je pravzaprav njegovo uradno poslovanje, nisem zvedel od nikogar. Toda po važnih obrazih, ki so jih delali pri tem in po plahem spoštovanju, ki so ga kazali nasproti njegovi osebi, ter po prevzetnosti, s katero je on nastopal ljudem nasproti, sem sodil, da mora biti kakšen vladni sluga, birič ali dacar.

Tudi ni nosil ta činovnik domače obleke kakor drugi seljaki, ampak obleko našega kroja, ki pa je bila iz prav slabega blaga in že močno oguljena; prvotno njeno lice je bilo že davno izginilo, zdaj je bila nekako umazano-siva, liki staro zidovje. Na glavi je imel zelen slamnik, na nogah črne črevlje iz usnja (eden je bil že počen na kraju), in star je bil kakih štirideset let.

Nadležen je bil ta človek kakor muha, ki nam v poletni vročini nagaja pri kosilu. Zdaj nam sede na žlico, zdaj nas ščegeta po ustnicah, zdaj čepi ravnotam v skledi, kjer hočemo zajeti, zdaj zopet se nam prilepi na potni nos in vse zaman je, kakor jo odganjamo. Ali sitno muho je naposled mogoče ubiti, sitnega človeka pa zaradi še bolj sitnih posledic ne kaže ubiti, in to je ravno najbolj sitno. Potemtakem torej tudi nadležnost poletne muhe ni nič proti nadležnostim Florijana Lazareva, s katerimi nam je kvaril naše nedeljsko veselje. Preneumno je bilo, kar je kvasil in čenčal ta človek! Karkoli je zinil — je bilo neumno, neslano in netečno. Pa da bi bil vsaj trenotek držal usta! Toda ne in ne, venomer je vrtel svoje klepetalo.

Takoj pri našem vstopu v han je ta človek z glasnim kričanjem navalil na nas in potem se je motovilil venomer okoli naših oseb, a videč, da se nihče zanj ne zmení, je polagoma vendar nekoliko odnehal od svoje vsiljivosti, tem bolj pa je nadlegoval potem drugo družbo, uboge vaščane. Nikogar ni pustil pri miru. Od enega do drugega se je sukal kakor vrtalka, blebetal in kričal, izpuščal nad vsako stvarjo roj svojih neslanih šal, se vtikaval v vsako besedo, in dobri ljudje so pokimavali in se nasmehavali in so bili videti zelo srečni v njegovi družbi — saj je bil „činovnik“! Celo Peter Volov, ta resni in dostojanstveni mož, je občeval ž njim dobrodušno in nekako prijateljsko. Pa tu zadaj je tičal poseben vzrok: Cvetanka, hči Florijana

Lazareva, in Petko, Petra Volova starejši sin, namreč sta bila zaročenca. Tam v horu sta plesala.

Mojo osebo si je Florijan izvolil za glavno žrtev, trpinčil in preganjal me je s kota v kot, ali jaz sam bi moral biti previdnejši. Jaz bi mu ne bil smel iti pravit, da sem prišel v Bolgarijo, da se seznanim z deželo, njenimi ljudmi in šegami — tega bi mu ne bil smel praviti. Zdaj sem se mu sam izročil. Zdaj me je moril tukaj na klopi že ves čas in me „poučeval“ o Bolgariji in Bolgarih. Oh, pa kako!

A ni nesreče, ki ne bi imela tudi kake dobre strani. In tako sem tudi jaz, čeprav sem težko vzdihoval pod môro, ki me je tlačila, imel pri tem svojo zabavo. Ščasoma namreč sem bil opazil, da je vino, s katerim je mazal on svoje klepetalo, kaj čudno učinkovalo nanj, Florijana Lazareva. Več ko ga je pil, tem pametnejši je postajal. Kaj zanimivo je bilo to in kaj razveseljivo. In ves radosten nad tem odkritjem, sem se žuril izkoriščati vrle te vinske učinke v blagor vse družbe in jih kolikor mogoče pospeševati, in neprestano sem zatorej napival „gospodinu činovniku“ iz objemnega vrča, stoječega na klopi med nama, in tako je moral venomer piti — močno, ognjevito bolgarsko vino, ki je bilo toli blagodejno zdravilo za njegove bolne možgane — in imel sem najboljše upe, da moža polagoma popolnoma spametujem.

A čakaj! Tam prihaja zdajle Ciril Vladimirovič. Morda se mi posreči, da ga obesim nanj. Saj Ciril Vladimirovič bi ga sprejel že davno z odprtimi rokami na svoje vseljubeče prsi, ko bi le utegnil.

Bolj po zraku kakor po zemlji je prišvigal Ciril Vladimirovič v han. Njegova griva je vihrala in njegove roke so veslale po vzduhu, dočim mu je zamaknjeno oko plavalo daleč nekje v višavah. Takoj se je sklenil gost krog okoli „ljubljenca ljudstva“ — in dolgo je trajalo, da je bil Ciril Vladimirovič zopet svoboden. Zopet je hotel odjadрати, pa mu zastavim pot:

„Kako je, Cirile?“

„Ah... ah...“ pa je v divnem usmevu le dahnil Ciril Vladimirovič, zaveslal z rokama, kakor prapor je zavihrala njegova griva — in proč je bil.

Torej niti svojega ‚harašó, prekrasno‘ ni mogel spraviti več iz sebe Ciril Vladimirovič — tako preharašó, preprekrasno je bilo danes za Cirila Vladimiroviča.

In jaz sem dalje vzdihaval tam v kotu.

Dokler se mi ni približalo odrešenje v osebi Mihajla Popova, ki je bil končal svoje razgovore s starešinami in modrijani in je zdaj pristopil k meni.

„Kaj delaš tukaj?“ je rekel, z zaničljivim pogledom ošvignivši činovnika, ki je ravno najbolj tiščal v mene. „Pojdiva — jaz sem že sit sedenja — greva malce naokoli ...“

Oddahnil sem se, stopajoč z Mihajlom na prosto.

Večerilo se je, od solnca že ni bilo več sledu, in doli črez vaško cesto je gnal pastir dolgo čredo ovac. Svetleje je gorel ogenj na trati pred hanom, in pod orehi se je razgrinjal somrak. Pečeni janjec je bil použit, psi so glodali na poslednjih njegovih kosteh, in mladina je pod vodstvom Cirila Vladimiroviča vnovič zarajala horó. Postala sva tu z učiteljem in gledala ples.

Horó je igralo kakih petdeset parov fantov in deklet ob rezkih, visokih zvokih cigúlke¹ in mehkih, prijazno se stekajočih glasovih dveh svirk.² Godci so se nahajali sredi kroga plesočih, sedeč na travi, oziroma on, ki je sviral na cigulko, slok in črn mož, je stal pokoncu in je gledal z neposnemljivim ponosom pred-se — tako, kakor gledajo imenitni godci na imenitnih veselicah v imenitnih mestih ... Piskača ob njegovih nogah, čvrsta mladeniča, sta bila njegova sinova.

„Staro pesem igrajo“, me je opozoril Mihajl, in poslušal sem.

Bolgarska pesem — narodno menim — ni lepa in naša pesem jo daleč nadkriljuje; preenolična je in preveč javka; s pusto, težko turobnostjo lega na dušo, z bolno melanholijo — ona je kakor brezupno tarnanje jetnika, kateremu je svoboda za vedno ugasnila; kakor vetra tužno vzdihovanje v zamolkli noči brez zvezd in spanja je, ali kakor neskončno žalostni šepet trave na jesenski poljani. Tudi naša pesem je otožna, ali žalost, ki nam jo ona vzbuja, ne teži, in solze, ki jih plakujemo ob njenih glasih — blagodejne so, in srcu je lahko potem ... Zlasti pevana zveni naša pesem lepo, dočim je bolgarska blagoglasnejša, ako jo svirajo — to pa, ker imajo Bolgari vobče slabe glasove.

V plesu vedre mladine tukaj se je izgubavala turobnost pesmi, ali velika resnoba je objemala vse, plesalce

¹ Cigulka = bolgarske narodne gosli.

² Svirka = pastirska piščal.

kakor gledalce, ob njenih zvokih. Nekaj cerkvenega, svečanega je bilo v vsej igri.

Med plesalci je bilo nekaj prav zalih parov; zlasti večina fantov se je odlikovala, ne po stasu — nihče ni bil posebno močan in ni presegal srednje rasti, — ampak po močnatosti in plemenitosti obraza. Tudi deklice so bile zelo prijazne; vse so imele enako otroške, krotke obrazke — in nedolžnost je gledala vsem iz oči. Med vsemi najzaljši par pa sta bila brezdvomno Petko, sin Petra Volova, in Cvetanka, hči Florijana Lazareva.

Petko je bil celi oče. Isti širokopleči, postavni život — samo vitkejši; isti obraz z izrazitimi potezami, močnim čelom, širokimi kostmi, črnimi, zamišljenimi očmi in drznim balkanskim nosom, — le nikakih gub še ni bilo v njem, in Petkove brke niso bile še tako velike in ponosne kakor očetove; saj je bil Petko jedva star dvaindvajset let. In nosil je Petko enako modro in rdeče vezeno srajco in enako lep, s škrlatom se kosajoč pas, in enako dostojanstveno se je držal kakor oče — podobnost med sinom in očetom je bila popolna. Pa Stana — kako ljubeznivo dekletce je bila! Polnega, pa vendar nežnega telesa, in oči je imela liki dvoje večernic: velike in vprašujoče so zrle kakor zro oči deteta... v njenem obrazu pa se je zrcalila najčistejša dobrota srca. Dve dolgi temnorjavi kiti sta ji padali črez hrbet in srebrni denarji so blesteli v njih med belimi cvetkami planinkami. Te je bil prinesel Ciril Vladimirovič z gore in okitil ž njimi vsa dekleta. Obleka Cvetankina je bila kaj preprosta, ne tako pisana in tako lepa ko drugih deklet — ali Cvetanka je bila najlepše dekle v vasi. In zategadelj je bila ona nevesta najgoršega fanta v vasi, Petka, županovega sina.

Plesala sta vedno skupaj in na desni strani Cirila Vladimiroviča, kar je bila danes odločno največja čast v horu. Pogosto so se srečale pri tem njune oči, in tedaj je Cvetanka vsakikrat globoko zardela in povesila glavo, Petko pa je svojo še svobodneje vrgel v tilnik, in zenici sta se mu smejali od sreče...

Da, lep in srečen par sta bila Petko in Cvetanka, in bilo je veselje gledati ju. In Peter Volov je često postajal na hanovem trgu in pogledoval semkaj — in vselej je sijalo njegovo obličje v velikem veselju.

Čim dalje živahneje se je razvijalo horó... pa tudi ostala zabava se je razvnela bolj in bolj, kakor se pač

pod večerni čas srca močnejše razvnamajo. Šum in življenje povsod, godba, smeh, žuboreči glasovi, vrišč dece, skakajoče okoli ognja, in iz hana je zadonela zdaj zanosna pesem, pesem Bolgara junaka, ki umrje za svobodo.

Na nebu pa so se vžigale zvezde, in noč se je bližala.

Ali gotovo bi naša veselica še dolgo ne bila končana, ko bi se zdajci ne bila razdrla na nasilen način — namreč s preprirom.

Nemogoče skoro se je zdelo, da bi se tukaj moglo zgoditi kaj takega, da bi nastal prepri tukaj, kjer je bil sam mir, sama edinost, kjer je bilo vse tako pametno, trezno, dobrodušno . . . No — seveda — Florijan Lazarev, ta pač je bil mož za to, da napravi zdražbo.

Pa kako je nastal prepri?

Midva z učiteljem sva se ravno vračala s horišča (plesišča) nazaj k hanu, ko se je razlegalo od tam divje kričanje Florijana Lazareva. In dospévsša do vhoda, sva videla onega, ko se je kakor jezna sraka repenčil na sredi hana in drl nad Petrom, ki je z lesenim krožnikom stal v kotu in zajemal sir iz čebra.

„Ti nimaš meni ničesar reči!“ je hripavo kričal Florijan Lazarev, in njegov suhi, brezkrvni obraz se je zdel v mraku skoro zelen in je bil ves spačen. „Jaz sem činovnik, in kar storim, je vedno prav! Ti pa ničesar ne veš in kar napraviš, je vse neumno. Kaj neki razumeš ti, povej nam? In kaj si ti nasproti meni? Nič nisi, jaz pa sem činovnik, jaz sem učen . . . in jaz sem gospodin in veljam kaj v državi. Kaj pa veljaš ti?“

„Pojdi spat, Florijane!“ mu je mirno odvrnil Peter Volov, nesoč sir na bližnjo mizo. „Saj vidiš, da že sanjaš.“

„Kaj? Kaj si rekel? — Ti, ti, ti se predrzneš meni to reči, mene priganjati spat, meni zapovedovati?! Ti meni? Ti meni? Ha, takšen prostaški človek se upa meni tako reči! Meni, činovniku! Ali veš, da si me razžalil? Da te lahko pustim kaznovati? Ali ne veš, kako se imaš obnašati meni nasproti? Jaz sem činovnik in mene se mora častiti . . . mene ne sme nihče razžaliti. Takoj prosi odpuščenja.“ Peter mu je obrnil hrbet. „Takoj! Si čul, ti budalo? — Pa takšni ste. Vi . . . Tvoj rod — izdajalski.“

Kakor smrt, tako bled v obraz je postal Peter Volov na to žalitev, ki mu je bila prizadejana, in ves črn ob enem — s tako silo mu je bušila kri v glavo . . . In visoko je zavihтел pest.

In kaj hudo bi bil udaril Peter Volov Florijana Lazareva, da ga ni zadržal Ciril Vladimirovič, ki je bil že davno prestrašen prihitel s plesišča in se je v usodnem trenutku vrgel med nasprotnika.

Tudi vse drugo ljudstvo zunaj na trati je bilo, začuvši prepir, prihitelo k hanu. Vsa zabava je zastala, in vse je molče stalo in poslušalo. Z obrazov ljudi je bilo čitati, da so vsi na Petra Volova strani, ali nihče se ni upal poseči kako vmes — v plahi napetosti je le vsak čakal, kaj bode iz vsega tega . . . Prepri med Petrom Volovom in činovnikom — nekaj povsem strašnega je bilo to za ljudi! In prepri, on je v Bolgarih tako redek!

A Cirilu se ni posrečilo prepri pomiriti, kajti s Petrovo miroljubnostjo je bilo zdaj že pri kraju.

„Ven, ven,“ je vpil, medtem ko ga je Ciril Vladimirovič tolašil in se trudil, da bi ga obdržal na klopi, kamor ga je bil nekako posadil.

„Ven, ti pravim!“ je groznejše kričal proti Florijanu Lazarevu, in njegove oči so bulile pri tem tako divje. „Ven, ti — —“

Florijan Lazarev je bil zdaj že za spoznanje krotkejši. „Da, grem!“ je rekel z dostojanstveno kretnjo in si z rokavom obrisal usta. „Ali ne, ker mi ti ukazuješ, grem — ti nimaš meni ničesar ukazovati, — jaz grem, ker mi moja čast tako vелеva; ker mi moja čast ne dopušča, da bivam le še trenotek dalje v tvoji sovražni hiši! Ti si se pregrešil zoper posvečeno osebo postave; ti si jo razžalil, si ji grozil, si dvignil zoper njo svojo roko — ti si grešil zoper zakon! Ti nisi dober državljani, ti si upornik . . . krivec si in težka kazen te zadene . . . V verigah te bodo gnali v ječo . . . in nič več ne boš kmet¹ — in ti si zdaj čisto izgubljen človek. In med nama“ — tako je s povzdignjenim glasom nadaljevala posvečena oseba postave — „je zdaj za vedno vse pri kraju! Vse je razrušeno, in Cvetanka, moja hči, ne bo nikdar žena tvojega sina! Nikdar ne bo ime Volova —“

„Ven!“ je vnovič zavpil Peter Volov in poskočil s klopi. „Meni je vseeno . . . Ven, ti kažem!“

„Le kriči in še bolj se pregrešuj,“ mu je dejal nazaj Florijan, obenem pa se je požuril priti ven iz hana.

Zunaj pred pragom sta stala Petko in Cvetanka: Cvetanka bridko plakaje, Petko bled kot mrlič . . .

¹ Župan.

„Pojdi, Cvetanka, ti nisi več Petkova nevesta!“ je dejal Florijan Lazarev in prijel glasno ihteče dekletko za roko; in tako sta šla doli v vas.

V varni oddaljenosti od Petrove pesti sta se činovniku zopet ojunačila srce in jezik — in dolgo še se je razlegalo po klancu njegovo kričanje in psovanje.

Cvetanka pa je močila svoj predpasnik s solzami, in Petko je kakor okamenel stal sredi ceste in gledal za odhajajočima . . .

* * *

Pol ure pozneje je bilo na prej tako glasnem in živahnem Petrovem domu vse tiho in mrtvo. Vrata so bila zaprta, tema povsod, nobenega človeka nikjer — na trati, kjer je pred kratkim rajalo veselje in petje in godba se razlegala, leži zdaj gluha noč in le blede odsev zvezd tava plaho semtertja pod orehi, in belo gleda zid vodnjakov.

V hiši je bilo še bolj otožno. Ravno tako je bilo, kakor če bi pravkar odnesli iz nje mrliča. Tema in tišina, le od časa do časa zajekne zamolkel vzdih skozi samotne prostore in odnekod iz kota drhti zadušno ihtenje . . . V praznem hanu pa pobrleva motna luč lojeve sveče, in zgoraj na ognjišču sedi samcat Peter Volov in globoko na kolena mu kloni mračna glava.

Dom Petra Volova je zdaj dom žalosti.

Mihajla Popova vsa ta stvar ni prav nič zanimala in je že spal — trdno spanje. Spat pa je bil šel, ker ga je „vsa ta gorostasna bedarija“ — kakor je rekel — jezila.

Tem večja siromaka pa sva bila jaz in Ciril Vladimirovič. Noč, družbe nikake, v hiši samo jok in Petra Volova jeza, a za spanje nikake zmožnosti še — nisva se vedela kam dejati. V pustem dolgočasju sva se klatila nekaj časa po dvorišču, dokler nisva imela tudi tega dovolj.

Šla sva v han — tam je bilo saj nekaj svetlobe in morda se bo le dalo kaj začeti z djedom Petrom.

Ciril Vladimirovič je stopil predenj in pričel govoriti vanj, ali Peter Volov se ni ganil iz svoje puščobe — nemo je ždel na ognjišču in klonil mračno glavo na kolena.

Tako se je klavrno vlekel čas naprej.

Duri, zapirajoče han proti veži, so zaškripale. Glava se prikaže . . .

Krsto, Petrov mlajši sin je, osemnajstleten tih fantič z dekliškim obrazom.

„Bašta!“ zakliče plaho. „Pojdi gori, majka te prosi.“ Peter Volov vzdigne malo glavo in zarenči osorno:

„Sem že rekel, da me pri miru pustite. Idi.“

„Ali majka plaka... in baba¹ in...“ stoče Krsto.

„Pusti me, pravim...“ zarohni Peter Volov, in Krstova glava hitro zopet izgine.

„Kako si trdosrčen, djedo Petre!“ reče z očitajočim glasom zdaj Ciril Vladimirovič. „Zakaj se srdiš na svojece? Oni vendar niso nič krivi na tem.“

„Sem pa morda jaz kaj kriv? Ali sem jaz naredil, da je tako? Kaj hočejo od mene? Le mučiti me hočejo... s svojim tarnanjem neumnim.“

Tako kriči Peter Volov in nadaljuje:

„Prav nič nisem jaz kriv!“ vpije. „Prav nič mu nisem storil, lopovu, on pa me tako razžali. O, o, kako me je razžalil! Naš rod — kako je razžalil! Naš rod — izdajalskega ga je psoval. O, zakaj nisem pobil na tla te kukavice, lopova nesramnega! Nikdar, nikdar nam nihče ni očital — kar je storil on, prokletnik... Nas nikdar nihče ne kleveti za to! Nas ne — našega poštenega rodu. Kaj ima opraviti naš pošteni rod ž njim, prokletnikom?... Naš rod, časten je on in spoštovan od vsakega... Mnogo krvi je že dal naš rod — stari rod hajduški — za križ in svobodo! Naš ded, Mihajl Volov — kakšen velik hajduk je bil! Njegova junaštva — en večer vama jih ne povem vseh. Toliko jih je! Pesem poje o njem, kako je padel — kako slavno je padel! Dvajseterim bratom hajdukom je otel življenje s smrtjo. Ko so jih zajeli Turki v neki kolibi, se je on žrtvoval za vse — pa kaj bi pravil to! Vsako dete zna to pesem. In dva njegova sina sta bila hajduka in sta umrla pod turško sabljo, Nikola, moj oče, pa je bil pobratim djeda Nikole.² In Denka, moja žena, je hči Vazila Konstantinova, ki je na Šipki storil junaško smrt... In jaz — koliko sem moral trpeti, kako sem se moral pehati in boriti, da sem popravil, kar je zakrivil on... izdajnik. Krivice sem moral prenašati, vse odpuščati in kar sem imel, sem moral žrtvovati. Denar, z žulji zasluženi — zgolj, da so spoznali ljudje, da je naš rod pošten in da nima nič opraviti ž njim, prokletnikom. In oče — on je umrl za zločin izdajalčev. S svojo smrtjo je opravičil naš rod, vrnil mu je čast! In majka

¹ Babica (stara mati).

² Djedo Nikola — slaven bolgarski hajduk, ki mu stoji v Gabrovem spomenik.

— o sirota, kaj je prestala! Kaj je prestala . . . Res, da je oni prokletnik, ali vendar je njen sin in ona je njegova majka. In nikdar mati ne zavrže sina — ona pa ga je zavrgla, edino-le za čast našega rodu, in dala je za to luč svojih oči in vse, vse je dala sirota! O kakšna muka je njeno življenje! Nihče ne ve, kaj trpi ona. Vse noči plaka in toži in ne more ga pozabiti nesrečneža . . . O Bože mili, toliko je trpel in dal naš rod za svojo čast, za pošteno svoje ime — in zdaj ga kleveti takšen brezčastnež! O božje kazni črezenj, nesramneža grdega!“

„Ker je Turek, ta Florijan Lazarev,“ začne zopet Peter Volov, „ker teče v njegovih žilah volčja kri, kleveti on nas, častni bolgarski rod. Nečem sramotiti njegove majke — čast ji: bila je kristjana in poštena Bolgarka, in zgodil se je ž njo zločin — toda on, Florijan, le nosi v sebi turško kri, kri dušmansko, zločesto! On ni Bolgar — nikdar Bolgar ne kleveti, ne zasramuje svojega rodu! Nikdar mene še ni žalil Bolgar. Vsi me ljubijo in dajejo čast našemu rodu, kakor jo zasluži. Turek je on, kukavica!“

Tu pa šine v mene duh Mihajla Popova, da se oglasim tam za mizo:

„Vendar se mi Florijan Lazarev ne zdi slab človek, drugače bi tvoj rod pač ne sklepal ž njim sorodstva . . .“

„No — da,“ odgovori Peter Volov in je še bolj hud, ker sem ga spravil v zadrego. „Tat ni ali prevarica! Njegov rod je pošten, in on tudi ni ravno nepoštenjak, drugače ne bi bil činovnik. Pa sicer ni mnogo vredna njegova čast . . . Ošaben je in hoče le, da bi se ga častilo; ako ga ne častiš, te psuje in kleveti. Tako, kakor je mene. Kaj je vredno, ako je kdo dober samo zato, da se ga časti? Kdor ga časti, temu stori vse . . . pa on bi najrajši samo zapovedoval in vsakega hoče učiti in voditi. Ker je hodil v Trnovem eno leto v šolo in ker zna brati in pisati, pa misli, da je Bog ve kako učen in da vse ve. Nikdar ne bi bil privolil, da moj sin zasnubi njegovo hčer — zaradi njega nikoli ne! Le ker je dekle dobro in pridno in ker jo fant tako rad ima, sem privolil. Bilo mi je prav . . . no, zdaj pa je itak vse pri kraju — in zdaj mi je tudi povsem prav.“

„Ali je v resnici vse pri kraju?“ tužno šepeče Ciril Vladimirovič.

„Kajpak da je!“ zavpije Peter Volov in iznova zaplameni njegov srd. „On je psoval naš rod — pri kraju je zdaj med nami, pri kraju za vedno! Naš rod se ne bo družil s svo-

jimi klevetniki — naš častni in pošteni rod. In vse rad odpustim, zasramovanja našega rodu pa ne odpustim, nikdar in nikomur ne! Pri kraju je!“

„Pa če te on prosi odpuščanja, potem bo pač zopet vse dobro?“ reče Ciril Vladimirovič.

Divje se zagrohota Peter Volov.

„On da bi prosil, on? Ha, kaj ga nisi slišal, kako je govoril? Saj je on tisti, ki je razžaljen, saj je on povsem nedolžen! Hahaha . . . Slabo ga poznaš.“

Peter Volov suče stvar na lahko stran, ali zdi se, da ni njegovo srce prav nič lažje zato in tudi njegov oblačni obraz se prav nič še noče razjasniti. In zdaj opomni še otožni Ciril Vladimirovič:

„Tebe ne zadene, djedo Petre . . . toda Petko in Cvetanka — kaj bode ž njima!“ .

„Vdati se bodeta morala, ko ni drugače,“ odvrne. „Nikaka taka nesreča ni to. Petko je pameten fant in dobro ve, kaj je njegova čast in kaj je dolžan svojemu rodu. Njegova čast je razžaljena in za svojo čast žrtvuje Petko vse — tako sem vzgojil svojo deco! . . . Dobil bo nevesto, ki bo bogata, lepa in dobra — ne manjka se zanj dobrih nevest! — in oče njen bo ponosen na naše sorodstvo, ne pa zasramovalec našega rodu, kakor oče Cvetankin.“

Peter Volov je umolknil, pa mahoma se pojavi na njem izraz nestrpne skrbi, ki se je polotila njegove duše, nemirno se premakne na ognjišču in reče potem:

„Bilo bi dobro, da takoj govorim ž njim o tem . . . da vem, kaj misli. Kje pa je?“

„He, Krsto! Krsto!“ kliče v vežo.

Zakliče še enkrat, Krsto pride.

„Kje je Petko? Ali ga ni v hiši?“

„Ni ga,“ reče Krsto.

„Bo pa kje zunaj na dvoru. Poišči ga. Naj pride, govoriti imam ž njim.“

Molk vlada zdaj v hanu.

Črez dolgo čas še-le se vrne Krsto — sam.

„Ali ne pride?“ osorno vpraša Peter Volov.

„Noče,“ odgovori Krsto v durih.

„Kje pa je?“

„Na šupi je. Na trebuhu leži in gleda v noč.“

„In kaj je rekel?“

„Ali naj natanko povem, kako je rekel?“

„Govori!“

„Tako-le je rekel: »Jaz vem prav dobro, kako je vse to, in jaz vem prav dobro, kaj je meni storiti. Florijan Lazarev, oče Cvetankin, on je razžalil našega očeta in ves naš rod — in zato ne more biti nikake družbe več med nami. Biti more le, ako Florijan Lazarev obžali svojo krivdo in se oprostí pri našem očetu. Florijan Lazarev pa nikdar ne bo obžaloval svoje krivde in se nikdar ne bo oprostil pri našem očetu — zato pa je med nami sedaj za vedno vse končano, in Cvetanka je meni za vedno izgubljena. Ona je meni izgubljena, jaz pa brez nje ne morem živeti. In ker brez nje ne morem živeti, zato pojdem odtod. Daleč v svet pojdem — tam morda mi bo dal Bog, da umrjem ali da bom mogel kako živeti brez nje . . . Oče, on se ne bo ljutil name; on ve, da je vse zaman in da mora biti tako. Usoda je tako naredila, in jaz sem nesrečnik . . . Jutri zarana odidem.« — Tako je rekel.“

S slovesnim izrazom v glasu in obrazu je javil Krsto svojo vest — z onim slovesnim izrazom, ki javljajo ž njim ljudje resne in pomenljive vesti. Jaz se smehljam — i fant i njegovo poročilo me zabavata . . . Cirila Vladimiroviča pa je pretresel Krsto skoro do solz, in Peter Volov je ves razburjen!

Najprej zapodi Krsta, ker noče razodevati pred njim svojih čutil; potem zgrabi svojo šapko, jo strga z glave in jo na mestu zadavi v strašni pesti . . . potem pogleda srepo, topo Cirila Vladimiroviča in nato mene . . . in potem šele izbruhne iz Petra Volova novi vihar njegovega srca.

„Saj sem rekel!“ kriči in vihti mrtvo šapko. „Naredila mu je, začarala ga je — in zdaj izgubi pamet! O poznam ga, trmoglavca zakrknjenega! Gotovo je, da pojde, da pojde . . . Norec brezumni! Kakšna neumnost je to, ki jo govori? Ne more živeti brez nje — pravi — in zato pojde . . . Kaj se to pravi? Neumnost je to, toda on pojde, ker je vse izgubljeno . . . Kakor zločinec pobegne in se ne vrne več . . . Tako bo napravil — o, in nič ne bo vprašal, da li zadene koga! Pojde — in ž njim pojde potem vse . . . O . . .!“

„Ah, to je nesreča!“ vzdihuje Ciril Vladimirovič in vije roki. „Ah, tako ne sme biti, djedo Petre . . . Ti moraš rešiti Petka, sebe, dom tvoj . . . Ti se moraš spraviti!“

„Kaj?!“ zavpije in ostra jeza šviga iz njegovih oči v Cirila Vladimiroviča. „Jaz naj se spravim? To se pravi, da naj prosim odpuščanja? Jaz — njega, lopova, zato, da me je tako razžalil?!“

Vstanem — hočeva iti spat s Cirilom in moža ne mučiti več . . . samo sledeče še me žene, da rečem Petru: „Ti imaš povsem prav, kar govoriš, djedo Petre, in kar storiš — naju tukaj prav nič ne briga! Ali samo eno ti hočem reči. Povej mi: Je li takšen človek, kakor je ta Florijan Lazarev, resnično v stanu tebe razžaliti? — Tisoč pametnih in poštenih ljudi te spoštuje in le en abotnik te kleveti — ali te more zadeti? Človek, ki očitno ni ves pri pravi pameti — on tebe ne more razžaliti. To je moje mnenje, djedo Petre.“

Med tem so duri v vežo vnovič zaškripale in Krsto — on je bil zopet — je živahno pomigaval Cirilu Vladimiroviču. Ciril Vladimirovič je hitel ven in takoj nato se je zopet prikazal v polodprtih durih in pomignil meni.

Grem zdaj ven. Peter Volov ni odgovoril ničesar na moje besede. Osorni obraz stisnjen v pesti, sedi nepremično na ognjišču in strmi v tla.

„Krstova majka naju prosi, da greva gori . . .“ mi zašepeta Ciril Vladimirovič, ko stopim v vežo. Pokimam, in gremo.

V hanu ostane Peter Volov sam . . .

Krsto naju je peljal čez črnotemne vežne stopnice, koder bi se bila s Cirilom skoro pobila nosova, na nekoliko svetlejši mostovž — luč je prihajala iz spalnice Volovovih, ki so ji bile duri zaradi poletne vročine snete.

Vstopili smo. Bila je pusta, prostorna izba v motnem svitu oljenke, viseče pred podobo presvete Bogorodice v kotu, in dveh voščenic na obeh straneh . . . Nobene mize, nobene omare, niti stola ne; le širok oder, skoz ves prostor skoro, pogrnjen z rogožinami — spavališče družine — in po tleh preproge, ob stenah nizke blazine.

Tukaj je bila zbrana ženska polovica Petrove rodbine, namreč: Denka, žena, Nevenka, hči, in »baba«, majka Petrova. Ah, Bože mili, kakšen jok in stok je vladal tukaj!

Solze, vzdihi, bolečine — sam obup, obup, in mehki Ciril Vladimirovič je imel oči takoj polne vode . . .

Za trenotek je utihnilo tarnanje in žalovanje, ko sva vstopila s Cirilom, da je sedaj, ko naju je povel Krsto k majkinemu ležišču, toli glasneje in bridkeje zopet pričelo.

Žena Petrova je bila mrtvoudna, in zanjo je bila napravljena ob steni blizu svete podobe nekaka postelj po našem vzorcu; tukaj je ležala že dolgo let, menda šest let že, je bil povedal Peter Volov, ne da bi se mogla ganiti.

Plakala je bolnica tih, brezglasen plač — samo velike solze, ki so tekle po njenih licih, so pričale, da plaka . . .

Njenemu ravno nasproten je bil plač Nevenkin, ki je klečala ob vznožju majkinega ležišča. Ta je jokala, da se je Bogu smililo! Na vsem životu je ihtela, javkala v glasni tožbi, v silnih, krčevitih vzdihih — vsa soba je bila polna njenega joku.

Baba, slepa stačka, pa je blodila semtertja po izbi.

In lučce v kotu so drhtele in sence na svetniški podobi so trepetale — bilo je, kakor da bi tudi one plakale in tožile.

Dolgo Denka ni mogla najti besede, le njene solze so tekle in njene oči so prosile. Dala nama je bila desnico, težko, z naporom jo je vzdignila, in zdaj ji je ležala na odeji, mrtva, mrzla . . . Naposled so zašepetale njene ustnice — globoko sva se morala skloniti k njej s Cirilom, da sva razumela, kar je jecal njen otrpli, onemogli jezik.

„Hvala vama, da sta prišla . . .“ tako je govorila v mnogih, dolgih presledkih in vednih solzah. „Priči sta, kako gorje je zadelo naš dom . . . Pomagajta — prosim — vidva moreta pomagati . . . Peter, on vaju zelo ceni . . . vaju in onega gospoda, ki ga ni tukaj . . . vas vse zelo ceni in poslušal bo vašo besedo . . . Dajte ga pregovoriti, da se spravi! Mora se spraviti — drugače, drugače je to poguba našega doma . . . Petko hoče iti — to bo nas vseh smrt. Ah . . .“ Glas ji prestane, zapre oči.

Pa tu so zopet zažarele njene oči, za gosto roso solz.

„Cvetanka je Petkova sreča . . .“ je nadaljevala. „Ona je golobičica in ona bo dobri angel naše hiše, naše nesrečne hiše . . . Ne sme je izgubiti Petko — pomagajte, da se spravi Peter s Florijanom. Bog vas blagoslovi zato . . .“

„Dà, dà . . . vse hočemo storiti, kar je v naših močeh! Le ne žalosti se, Denka. Vse bo še dobro . . .“ jo je hitel tolažiti z ginjenim glasom Ciril Vladimirovič. Tudi jaz sem ji rekel nekaj pomirljivih besed in obenem sem izrekel misel, da se bode jutri pač lažje dalo doseči kaj pri Petru, ko se poleže nekoliko njegov srd, nocoj da je preveč razdražen in da je sploh najbolje, pustiti ga v miru nocoj . . .

„Ne, ne!“ pa se je uprla temu Denka in njene oči so izražale njeno vznemirjenost, njen strah. „Jutri bo prepozno . . . Zajedla se bodeta v Petru srd in sovraštvo, in potem bo trd kakor kamen . . . In Florijan — on pojde jutri v Sevljevo po orožnike in odgnali bodo Petra v ječo!

O Bože! In Petko, oh — jutri zarana že hoče iti, je rekel . . . in gotovo pojde. Ne, takoj, nočaj še se mora spraviti Peter, če ne, je vse zamujeno, vse izgubljeno . . .“

Glede Petka . . . no, tukaj je že bila opravičena Denkina skrb; saj je bil Petko soditi po tem, kakor sta ga označevala roditelja, in v kakršen obup je spravila njegova izjava vso rodbino, — hudo vročekrven in svojeglav. Toda zaradi Florijana — kakšen prazen strah! Če bi šel v resnici v Sevljevo po orožnike z zahtevo, da zapro Petra (o čemer pak sem dvomil, ker sem imel vendar še nekaj vere v njegovo pamet), bi se mu brez vsakega dvoma pripetilo to, da bi zaprli orožniki njega samega za toliko časa, kar bi ga potreboval, da enkrat za vselej ozdravi od vseh takih in enakih muh! Uboga žena je bila vsa v strahu in skrbeh glede tega — in Nevenka gotovo tudi in baba tudi . . . Pa — ali naj bi imelo kaj pomena, prepričavati te ženske, kako prazen je njih strah?

„Razumemo te, Denka,“ dejal sem jaz, „ali potrpeti moraš! Noč je zdaj, ničesar ni mogoče začeti zdaj v pozni noči . . . Prav nič še ne bo zamujenega jutri. Petka, njega že pridržimo, da ne pojde še tako brž, to je glavno — za vse drugo pa nič ne skrbi in se ne boj, Denka. Jutri vse napravimo.“

„Potem prosim, da prosite zame Petra, da pride k meni . . . Nič ga nočem mučiti, le videti ga želim . . . Izpolnite mi to željo in pripeljite ga k meni.“

Drage volje sem ji hotel obljubiti to, pa me je že prehitel Ciril Vladimirovič.

„Dà, Denka, pripeljemo ti ga — takoj ti ga pripeljemo. Dà! In vse hočemo storiti, kar je v naši moči, da bo zopet vse dobro, harašó . . . Samo zaupaj in uteši se, Denka!“

Tako ji je navdušeno zatrjeval in govoril, stresaje svojo grivo.

„Blagodarja . . .“ je šepetala Denka in se nasmehnila.

Hotela sva iti zdaj, pa Denkine ustnice so še nekaj govorile. Tovariš se je nagnil k njej.

„Li želiš še kaj?“

„Nevenka . . .“ je jecala.

„Nevenka!“ sem zaklical jaz — pa Nevenka je ihtela in jecala tam na koncu postelje in ni slišala.

„Nevenka!“ je skočil k njej Krsto. „Majka te zove. In ne plakaj vendar toliko!“ Pri tem je nevoljno pogledal sestro in potem v zadregi mene.

„Nevenka, prižgij še dve voščenci, da nam presveta Bogorodica nakloni svojo pomoč . . .“ je velela mati.

Nevenka je šla prižigat še dve voščenci k presveti Bogorodici, midva pa sva odšla po Petra.

Še vedno je sedel na ognjišču sklonjene glave in v tla je strmel . . . Le obraz mu ni bil več tako osoren; žalosten se je zdel sedaj, silno potrč . . . In čudo! Peter se ni nič branil, ko sva mu javila Denkino željo.

„Le kaj mi hoče!“ je rekel in vstal z ognjišča.

Šel je Peter Volov samo še v dogén, po novo lojenko, stara je pravkar umirala.

V veži pa sva se s Cirilom hotela posloviti od Petra, želeč mu lahko noč.

„Kaj?“ se je začudil in je postavil gorečo svečo na stopnice. „Ali nočeta iti z menoj?“

„Ne!“ sva mu odvrnila. „Le motila ne bi rada . . . Pa če ti je ljubo, greva s teboj.“

Denkine solze so tekle obilneje, ko je zagledala sedaj svojega moža . . .

Počasi je pristopil Peter k postelji svoje žene — nemo je stal ob njej, z žalostno povešeno glavo, in Denka je plakala . . .

Skoro povsem tiho je bilo nekaj trenutkov v sobi, neslišno so gorele luči pred presveto Bogorodico.

Zdaj je bilo razločiti Denkin jecajoči, polmrtvi govor:

„Ti se name ne srdiš, Petre-be?“

„Kaj bi se srdil na tebe, Denka! Nič mi nisi ti storila . . .“ je odvrnil Petrov mirni, močni glas.

„In ti smem govoriti, kar mi je na srcu?“

„Govori, Denka, samo ne plakaj.“

„Ne bom več plakala — plakam od veselja, da si prišel . . . Nič več nisem žalostna, ker vem zdaj, da se okrene vse na dobro . . . Daj mi roko, Petre . . . tako. In glej mi v oko! . . . In slušaj me, Petre: Ti veš, kako je nesrečen naš rod, — kako težko vedno je obiskaval Gospodin naš dom. Gogo, izdajnik je . . . Nikola, tvoj oče — kako bedno je umrl! Brez svete tolažbe in s prokletstvom nad sinom v srcu . . . in dete naše, najinega drugorojenca, je ubila strela . . . In poglej majko, siroto — in poglej mene, kako hudo me izkuša Gospodin . . . mrlič sem in vendar ne smem počivati v grobu — tukaj moram ležati in moja duša mora trpeti . . . Ti veš vse to, Petre, saj je to vse zadelo tvojo glavo, in ti sam si moral pretrpeti vse

to . . . In kaj da si trpel, Petre — glej, to pa vem jaz; jaz vem pa tudi, da ti ne enkrat nisi storil, da bi ono, kar si storil, ne bilo prav in dobro. — In nocoj je zopet zlo prispelo na naš dom, čaka pred durmi . . . pa jaz sem vsa mirna in se nič ne bojim — zakaj vem, da si ti tukaj, Petre, in da boš tudi sedaj storil le, kar je prav in dobro . . . Samo to sem ti hotela povedati, Petre, — samo to, da sem vsa mirna in da vsa zaupam na tebe . . . In odpusti mi, da te je mučilo.“

Z globoko povešeno glavo stoji Peter pred njo, držeč še vedno njeno roko. Njegov obraz je tako žalosten! Ves postaran je in polno novih globokih gub zrem v njem. In glava Petrova — veliko bolj bela se dozdeva sedaj, kakor da so ji lasje v poslednji uri osiveli . . .

Peter molči. Ali izpod njegovih zaprtih trepalnic ven se prikrade sedaj počasi velika samotna solza . . . naglo zdrči po licu navzdol, nekaj trenutkov visi svetla in drhteča na upognjeni veji Petrovih brk in potem pade na tla.

„Pa li veš tudi, Denka, kako hudo je razžalil oni naš rod?“ izpregovori sedaj Peter Volov z glasom, polnim bolesti in grenkobe.

„Dà, vem to, Petre . . . pa vem tudi, da kakor te umejo drugi — žaliti, ravno tako umeješ ti — odpuščati jim,“ odvrne Denka.

„Bog bo dal dobro, Denka; midva oba zaupava vanj.“

„Pa sedaj me pusti, da grem,“ je dejal nato. „Spal bom nocoj v hanu. Biti moram sam.“ —

Takoj za Petrom sva ostavila i midva s Cirilom spalnico Volovih, da se podava v našo.

A zunaj na stopnicah je stal Peter Volov in zrl na svečo, ki je plapolala spodaj . . . Ko sva dospela k njemu, se je okrenil.

„Krsto!“ je poklical.

Krsto je bil tik za nama in se je takoj oglasil.

„Pokličí Petka!“ je velel Peter Volov. „Gremo k Florijanu Lazarevu.“

Zavriskal je Krsto in planil črez stopnice — ne, nazaj je zdrvil najprej, črez mostovž in noter k majki, sestri in babi . . . Trenotek potem se je razlegal tam buren jok — veselja.

Peter Volov pa se je obrnil sedaj k nama, ki sva v začudenju gledala nanj.

„Prosil bi vaju, da me spremita tja . . . Lažje mi bode.“

„Dà, djedo Petre!“ je odgovoril Ciril Vladimirovič in mu položi roko na ramo. „Midva greva s tabo.“

Ko smo šli po stopnicah navzdol, sem se jaz ozrl in videl sem Nevenko natikati dve novi voščenki pred podobo presvete Bogorodice . . . in videl sem ležati Denko in zdelo se mi je, da so njene roke bile sklenjene.

Odpravili smo se na mestu k Florijanu Lazarevu. Samo dve majhni zamudi smo še imeli.

Prvo je povzročil — Petko. Ko je zagledal namreč prepadeni obraz očetov, je postal ves razburjen in se je branil iti.

„Ne, baštà!“ je vzkliknil. „Tega ti ne smem storiti! Tebi gre do življenja! Hočem rajši prenašati svojo nesrečo, nočem iti nikamor — odpusti mi, baštà, da sem te žalil s tem! Naj bo kakor hoče — ali ti se ne boš tako ponižaval pred onim, baštà, ne pustim te iti!“

„Le miren bodi, Petko,“ je potešil oče sina. „Mi smo kristjani. In na naši časti ničesar ne izgubimo.“

Drugo je bilo, da smo trčili vkup z učiteljem. Žeja ga je bila vzbudila in ga je gnala ven k vodnjaku. In vračajoč se zdaj v hišo, se je srečal na pragu s Petkom in Cirilom Vladimirovičem.

„Kam pa gresta?“ ju je vprašal.

„K Florijanu Lazarevu!“ sta vzkliknila onadva v bratovskem objemu in odhitela na cesto.

„In vidva gresta tudi k Florijanu Lazarevu?“ je nagovoril sedaj naju s Petrom, ki sva se še mudila v veži, in zloben nasmeh se je zibal na njegovih ustnicah. „Prav! Le dobro napravi, djedo Petre! Lahko noč.“

Zaprli se je v čumnato, jaz pa sem prestrašen pogledal Petra — bal sem se, da so ga učiteljeve zasmehljive besede užalile in da bi ga utegnile odvrniti sedaj od njegovega namena.

Ali neizpremenjen je ostal Petrov obraz, nič ni moglo zadeti Petra, nič odvrniti moža od storjenega sklepa.

Sreča pa, da ni slišal učitelja Petko.

* * *

Petko in Ciril sta čakala na naju pod klancem, in šli smo skupaj v vas.

Noč je bila lepa, polna zvezd, toda temna — mesec se je še skrival za gorami. V suhem, brezrosnem zraku je ležala soparica dneva, nasičena s cestnim prahom in zaduhlim hlapom zemlje — nobena sapica ni hladila . . .

Tiho smo stopali skoz mirno vas. Njeni prebivalci so vsi že spali — bili bi vzradoščeni, ko bi vedeli, h kakemu namenu vodi nas štiri pot . . . Eili so vsi enako potrti radi tega, kar se je dogodilo nocoj, kakor da bi njih same zadelo — in stavim, da je marsikoga njih težila na ležišču žalost nad nesrečno usodo Petka in Cvetanke in mu kradla spanje. Dobri, mehkosrčni ljudje so bivali tod; le v gorah bivajo taki dobri ljudje.

Florijanova hiša je stala na drugem koncu vasi, nekoliko v stran ceste in v hrib, in dospeli smo tja po ozki kameniti grapi z mršavim grmičjem po robovih.

Tudi tu je bilo vse temno in tiho. Nobene luči ni bilo videti in nobenega glasu ni bilo slišati. Le koza je zameketala pri našem prihodu spodaj v hlevu.

Petko je potrkal s kamnom na vrata — Peter je stal poleg mene, vso pot ni bil izpregovoril besede, in zdaj sem ga slišal težko sopsti — šapko je držal v rokah, nam vsem je bilo zelo vroče.

Ni dolgo trkal Petko, ko je zaropotalo nad nami v lini in je zazvenel od tam Cvetankin drhteči glasek:

„Kdo trka?“

„Mi smo, Cvetanka!“ ji je veselo zaklical Petko. „Jaz, bašta . . .“

„Ah!“ je vzkliknila Cvetanka, in njena glava se je prikazala zunaj.

„Ah, ti . . . ah!“ — Ni mogla govoriti. V buren iht in jok je iztrepetal njen glas.

Tu je stopil Peter Volov naprej in ožrši se kvišku, je rekel z mirnim, žalostnim glasom:

„Kje je oče, Cvetanka?“

„Oče? Spi!“ je hitela odgovarjati Cvetanka.

„Pojdi, Cvetanka, in prosi ga, da vstane . . . Reci mu, da sem jaz, Peter Volov, prišel, da ga prosim odpuščanja. Tako mu povej, Cvetanka. Čakamo.“

„Dà, grem, dà — takoj . . .“ je vzklikalo zgoraj v trepetu radosti, v radostni zmedenosti. „Že grem . . . pa — hočem vam prej odpreti.“

„Ne, najprej idi k očetu!“ je velel Peter Volov.

„Slušam, djedo.“

V globokem molku smo čakali pred hišo, da se vrne Cvetanka. Petko le se je nemirno premikal, Peter Volov pa je stal negibno pred vratmi.

Zdaj se zasveti v lini — Cvetanka je z lučjo.

„Oče je vstal in vas prosi, da pridete gori. Takoj odprem — trenotek, prosim!“ kliče in vsaka njena beseda je vrisk brezkončne sreče, tako brezkončne, kakor je noč, ki se razlegajo vanjo.

Luč izgine, pa že zasveti spodaj v špranjah vrat, zapah zaropoče —

Pa ko so odprta vrata, omahne Cvetanka, in luč v njeni roki se nagne ...

Pa Petko je že ujel — Cvetanko in luč.

Peter Volov je stopal prvi. Po stopnicah je šlo, črez tesni mostovž in v majhen, nizek prostor, kjer se je kadila na steni petrolejka in se je bilo skoro zadušiti v zaduhlem, smrdljivem zraku.

Tu je ležal činovnik na tleh in prožil Petru roko naproti ...

„Florijane-be!“ je rekel Peter Volov, stopivši predenj.

„Že dobro, Petre-be, že dobro...“ mu je vzel besedo Florijan Lazarev, vzravnavši se — in stisnila sta si roke.

„Bila sva pač oba malce tako, se reče — tako malo sva ga imela oba, kaj ne, Petre-be?“ so zaklopotala zdaj vesela kolesa Florijanovega jezičnega mlina. „Pa sva bila oba malce sitna, no. Ali razpora, tega midva ne poznavava med sabo, kaj, Petre-be? Midva sva si iskrena prijatelja — objemi me Petre-be, da pokaževa, kako sva si iskrena prijatelja — in midva sva oba boljša človeka; boljši ljudje pa ne poznajo med sabo spora in prepira. Jaz sem činovnik, ti si župan — in midva oba dobro veva, kaj zahteva najina čast, najino dostojanstvo. — In midva hočeva tudi samo blagor svoje dece — najina deca naj zahvali Boga, da ji je dal taka očeta. Brž poljubi, Cvetanka, djedu Petru roko in mu blagodari za njegovo dobroto!“

In Cvetanka je brž poljubila djedu Petru roko in mu blagodarila za njegovo dobroto; Petko pa, vedoč, kaj se spodobi, je brž storil isto pri djedu Florijanu. In potem sta poljubila Petko in Cvetanka še vsak svojemu očetu roko in mu blagodarila za njegovo dobroto ...

Davno črez polnoč smo se vračali iz Florijanove hiše na Petrov dom, med glasnim popevanjem Petka in Cirila Vladimiroviča.

Dom Petra Volova smo zapustili naslednjega dne in se vrnilo v Gabrovo.

3. Tatovi.

Bili smo nekaj milj severno od Gabrovega na bregovih Jantre, v onih slikovitih in zanimivih pokrajinah, ki razveseljujejo toliko popotnika kolikor lovca. Skalnate soteske so tukaj, široke poljane in gozdnato hribovje, kjer je obilo drobne divjačine, in povsod dobiš tudi domovja in ljudi, pastirje, kmete, ribiče.

Šlo je na večer, ko smo stopali skozi velik gozd, da bi dospeli nazaj k reki in ob njej navzgor k znanemu mlinu, kjer bi prenočili.

Pust dan je bil, napravljalo se je za dež, in gozd pred nami se je vlekel, kakor bi ga ne hotelo biti konec. Bil je star hrastov gozd, z redkim, visokim drevjem.

Jaz in Mihajl Popov sva šla skupaj, Ciril Vladimirovič pa je zaostajal zadaj. On je vedno zaostajal, kajti bil je zmožen postajati pred kakim plesnivim štorom cele čase in vzklikati: „Ah, prekrasno, harašó!“

Pustila sva ga torej pri miru.

Govorila pa sva o politiki, o Jugoslovanih in posebej še o Slovencih in Bolgarih, katerih značaja sva primerjala — a sva naletela pri tem na velika nasprotja. Dolgo sva govorila in končno se spomnila prijatelja.

Ali Cirila Vladimiroviča ni bilo nikjer. Klicala sva in čakala — zgolj prazni odmev se nama je odzival iz gozda.

Šla sva kos pota nazaj, nato je šel iskat eden na desno, drugi na levo, klicala sva dolgo, dolgo ... zaman. Cirila Vladimiroviča ni bilo nikjer in kar je bilo najlepše: izgubila sva se navsezadnje še midva v gozdu in nisva vedela več za pravo smer. A ne dovolj — je začelo zdaj še deževati in po gozdu je postajalo temno.

„Je vse zastonj!“ je rekel naposled Mihajl, ki je dal že dovolj duška svoji jezi. „Izgubili smo se in zdaj glejva vsaj midva, kako prideva zopet tukaj ven. Kaj hočeš ponoči v gozdu? Naj ga požro volkovi, zakaj je tako neumen. Pojdiva tukaj na levo.“

Molče sva hitela pod drevesi tja čez mahovita tla. Skrb za prijatelja nam je ležala težko na duši, in povrh še lastna nezgoda in dež in bližajoča se noč. V zlovoljnem molčanju sva tekla naprej.

Ali glej, čez kake pol ure sva prišla na plano.

Pred nama se je raztegala velika poljana, ki se je na koncu dvigala v hrib. Tam na hribu pa se nama je

zdelo, da leži vas. Na poljani je stala tuintam gruča drevja ali grmovja, sicer je bila videti gola in osamljena.

„Veš-li, kje sva?“ sem vprašal tovariša.

„Nimam pojma,“ je odvrnil. „Tja do one-le vasi utegne biti še dobro uro hoda. Pa glej — ali ne gleda tam-le iz grmovja nekaj kakor koliba? Morda je pastirska kočja. Pojdiva najprvo tja.“

Šla sva v dotično smer. Tla tukaj so bila ilovnata, blatna, in težko je stopala noga.

Ko pa sva zavila okoli grmovja, sva zazrla v resnici pastirsko kočico pred seboj in blizu nje pod košatim hramom dva človeka, ki sta se ravno pripravljala, da zakurita ogenj.

Šla sva k njima. Bila sta dva moška, eden še mlad fant, drugi že bolj postaren, najbrž pastirja. Bila sta oba kaj raztrgana. In njuna obraza šele! Prav za na vešala.

Mlajši je izgledal kakor mokra, potepena vrana in je imel tudi glas hripave vrane. Bil je slep na eno oko, a koliko prekanjenosti mu je gledalo zato iz drugega! Njegov pajdaš je bil močan, čokat hrust z debelo glavo, rdeč in jezen v obraz. Imel je na glavi širok, oguljen klobuk, do čim je nosil mlajši nekako zamazano vojaško kapo. Oba sta bila bosa in vsa blatna.

Pozdravila sva ju, a onadva sta naju gledala začudeno.

„Kako se pravi kraju tukaj?“ ju je vprašal učitelj. Debeli je imenoval neko ime.

„A ... tukaj sva!“ je ostrmel učitelj. „In kje teče Jantra?“

Pastir je pokazal z roko onkraj gozda, iz katerega sva prišla.

„Ravno v nasprotno stran torej sva šla, nego bi morala iti,“ mi je pojasnil učitelj in potem se je obrnil zopet na pastirja:

„Midva sva zašla. Vrniti se zdaj ponoči v tem dežju ni mogoče. Povejta, prijatelja, ali bi mogla povedriti malo v vajini koči?“

„Lahko,“ je dejal mlajši, a njegov drug je brž nevoljen zarežal nanj:

„Kaj kvasiš! Saj ni niti za psa ta luknja, kako bi mogla prenočiti dva človeka v nji! In kje boš spal ti, budalo?“ Nato nama reče:

„Idita, gospoda moja, rajši tja do sela. Niti majhne pol urice ni daleč. A tam bodeta krasno prenočila.“

„Oho!“ ga je zavrnil učitelj. „Tja do sela, ljubi moj, ni nikake majhne pol urice, ampak najmanj dobro uro, a zdaj ponoči, v tem dežju in blatu, bi bile tudi dve ali pa tri. Zato ostaneva tukaj. Za to, da nama odstopita kočo, vaju dobro plačava — in to je za vaju glavna stvar. Jaz sem okrožni inšpektor in ta gospod tukaj je avstrijski komisar — ravnajta se po tem! Tukaj imata pol leva za skomine in zdaj odprita kočo.“

Debeli je hlastno vzel denar in zdelo se je, da se mu je zjasnilo nekoliko čemerno obličje; mladi pa se je režal in muzal, kakor da se mu je obneslo nekaj Bog ve kako imenitnega.

Nato je debeluh umaknil veje, ki so zapirale vhod v kočo. A kaj pravim vedno „koča“! Navaden šotor je bil to ali uta, narejena iz vej in ilovice. Pastirji, seleči se s svojimi čredami iz kraja v kraj, si postavljajo take domove, ki zapuščeni potem razpadajo ali pa jih drugi čredniki zopet uporabljajo v kratko prebivališče. Kup suhega listja ali slame je njih edina oprava. Ali kraljevska palača se nama je dozdevalo tisti večer to ubogo zavetje!

„Zdaj pride drugo silno važno vprašanje,“ je dejal učitelj, ko sva odložila svoje stvari, in njegov obraz je dobil hudo stroge gube: „Kaj bova jedla?“

„Kaj imata za jesti?“ je zaklical k ognju.

„Štoke bomo pekli,“ je odvrnil fant in pokazal na kupec koruznih štokov, ki so ležali zraven ognja.

„In drugega nimata nič?“

„Nič.“

„Kaj pa sta vidva pravzaprav, ha?“

„Kako?“

„Kaj sta, vaju vprašam?“

„Pastirja sva.“

„In nimata ne mleka ne sira?“

„Nimava,“ je odgovarjal fant, čepeč pri ognju.

„Kje imata pa svojo čredo in pse?“

„Tam zadaj v goščavi je vse — zdaj v dežju,“ je povedal debeli in čemerno ličkal štok — bil je menda sploh vedno jezen in hud.

„Pa so čudni ti vajini psi, ki na tujca nič ne lajajo!“ se je porogal učitelj. „No — pa bi vzela morda kakšen rep iz svoje črede? Plačava vama dobro in povrh dobita še pečenko zastonj!“

„Čreda ni najina last,“ je zamrmral debeli.

„Ali kakšen studenec bodeta pa pač imela kje? Torej prinesita vsaj vode, lopova!“ je naredil konec pogovoru učitelj in pomolil najino čutaro iz ute.

Fant — ime mu je bilo Petko — jo je vzel in izginil ž njo nekam v temo.

Potihom sem dejal tovarišu:

„Kdo neki bi bila ta človeka?“

„Vagabunda, saj vidiš. V lepo družbo sva zašla.“

„Potemtakem pa tukaj ni posebno varno za naju...“

„Dobro smo drug drugega nalagali, upam, da se bomo zdaj tudi drug drugega bali.“

Smejalo sem se, a izprevidel sem tudi, da je najin najboljši varih — moja puška, zato sem jo nabil in poskrbel, da jo imam za vsak slučaj takoj pri roki.

Šla sva nato ven k ognju. Lačna sva bila — a jesti nisva imela ničesar. Pač sem bil ustrelil popoldne divjo raco, a dal sem jo Cirilu Vladimiroviču, da jo nosi. In kje je bil zdaj Ciril Vladimirovič z raco?

Zatorej so bili koruzni štoki najina edina večerja; a bili so dobri in nasitila sva se ž njimi — hvala potepuhoma, ki sta jih dovolj nakradla!

Tiho smo sedeli pri ognju. Molče je pekel vsak svoje štoke, dež pa je zdaj prenehal, zdaj se vsul šumeče na zemljo; in veter je puhnil od časa do časa kakor jezen v naš ogenj in nas zavil v goste oblake dima. Sicer pa je dajal mogočni hrast nad nami dobro zavetje in ob ognju se je posušila kmalu tudi najina mokra obleka.

Tako torej je sedela v viharni jesenski noči tam na samotnem parobku gozda čudna družba moških okoli ognja, ki je rdeče obseval njih neme, zamišljene obraze. Skrivnostna, romantična slika!

Črez čas pa sva se umaknila z učiteljem v koč. Nedolgo potem sta zapustila tudi vagabunda ogenj in izginila v noč... Kam? —

Stavil sem o tem Mihajlu vprašanje.

„Kaj naju brigata!“ je odvrnil. „Te skrbi morda, kje bodeta spala? Prijatelj, ta dva sta vajena, prenočevati pod milim nebom: Ta-le koč pa je toliko njuna kot najina, le potolažen bodi!“

Ogenj zunaj je pojemal, včasih je še zaplapolal, in slednjič je tlela tam samo še žerjavica. A polagoma je ugasnila tudi ta, in črna noč je odela vse stvari, v kateri je bilo slišati samo šumenje dežja in dreves.

Ležala sva v listju in kadila. A meni je rojil neprestano Ciril Vladimirovič po glavi. Kje je? Kaj počne zdaj-le?

Kmalu nato je učitelj zaspal, meni pa skrb za prijatelja še dolgo ni dala spati. A slednjič so se tudi meni zaprle trudne oči . . .

Divji, strahoviti krik razbrzdanih človeških glasov zunaj kočje naju je zbudil, da sva bila z Mihajlom na mah pokoncu in se prestrašena prvi trenotek kakor pijana zaletavala po koči.

„Kaj? Kaj? Čuješ? Kaj je!“ sem slišal v temi sopihati Mihajla. Naenkrat pa je vzkliknil: „Haló, to je Ciril!“ in glasno kričé je planil iz kočje . . .

Kratek čas pozneje je plapolal pod hrastom vnovič ogenj (kuriva smo našli v koči dovolj) in na ražnju se je veselo cvrla — raca! Ciril Vladimirovič pa je pripovedoval:

„Ko smo šli skoz hosto“ — tako je pripovedoval — „sem bil vedno tik za vama; pa tudi od daleč sem vaju lahko videl med drevjem. A naenkrat vaju nisem videl več. Klical sem, na vso moč sem klical, a nikjer vaju ni bilo več! Tedaj sem spoznal, da sem se izgubil in tekel sem, ker nikjer ni bilo pota, naravnost naprej, vedno le naravnost . . . Hitro sem tekel, kajti tema se je delala in gozd je bil tako velik. Saj je bilo pametno tako, da sem šel vedno le naravnost, ne?“

„Gotovo, Cirile moj. Ravna pot, najbližja pot,“ je potrdil učitelj, ki je bil zopet dobre volje.

„Ko sem tekel tako, vedno le naravnost,“ je nadaljeval Ciril, „sem prišel na neko trato — temno je že bilo, dež je padal — in pred sabo zagledam več kopic. Šel sem bliže in tedaj sem videl, da so panji¹. Šest ali osem jih je bilo. Iz nekaterih je bilo slišati, kako so znotraj brenčale čebele, in po medu je dišalo. Tam v stran pa je stal velik panj, ki je imel spodaj veliko raztrgano luknjo in ki je bil videti prazen. Vzdignem ga — bil je res prazen! Harašó! sem vzkliknil. Tukaj imaš prekrasno streho! In zlezal sem v panj. Bilo je dosti prostora znotraj, samo nog nisem mogel potegniti prav noter. A napravil sem tako-le: torbo in vse drugo sem obesil gor v vrh, palico pa sem zataknil spodaj pri tleh tako počrez panja, da sem lahko obesil noge gor. Harašó, prekrasno je bilo to, samo malo

¹ Bolgarski panji niso kakor naši. To so slamnate košare, več ali manj velike, ki se dajo poljubno prestavljati. Nekdaj so bili pač tudi pri nas taki v navadi.

me boli zdaj tu pod koleno, pa čez trebuh — a drugače je bilo krasno. In tako toplo in suho, prekrasno je bilo v panju! Tako sem sedel znotraj in mislil sem na vaju in na to in ono — in prisluškaval sem, kako je škrblijal dež po panju in kako je v gozdu kroginkrog šumelo. Enkrat je daleč, daleč nekje zalajal pes, tudi ptiča sem slišal čudno vpiti, drugače pa je bilo vse tiho. Potem pa sem zaspal. Ne vem, kako dolgo sem spal. — Ko se prebudim, se mi je zdelo, kakor da sem čul človeške glasove. Posluhnem. Res, ljudje so tukaj! Med ploskanjem dežja sem slišal, kako hodi nekdo okoli panjev; čof, čof, so delale noge po lužah. In zdaj je rekel glas, debel, godrnjav glas potihem: „Da veš, Petko, najtežjega! Le pazi!“ In nato je bilo slišati, kako privzdiguje nekdo panje.

Zdajci pa je bil pri mojem panju. Poizkušal ga je privzdigniti, pa ga ni mogel, zakaj dobro sem držal.

„Pst, pst,“ je sikal tedaj. „Petko! Sem pojdi. Brž...“

„Ali je težek?“ je vprašal takoj nato drug glas, tenek, tako — gosji glas.

„Težek,“ je odvrnil debeli glas. „Tega vzameva. Daj sem drog.“

Začelo je škripati v pleteni slami — in ravno mimo mojega nosu se je porinil debel drog skozi panj.

„Zdaj pa le hitro proč!“ je velel debeli glas.

Panj se je stresel, zagugal in se vzdignil z menoj vred. A je takoj zopet stal na tleh.

„Ne gre,“ sem čul sopsti tenki glas. „Pretežko je. Morava dobiti še en drog.“

„Pa béži ponj,“ je mrmral debeli glas. „Tam pri slivi je bil še eden. Pa hiti! Jaz počakam tukaj.“

Jaz pa sem sedel notri v panju — tiho kakor miška. Vedel sem takoj, da sta to dva tatova, ki sta prišla med krast, a sklenil sem, da se ne izdam...“

„Ti si preklicano malo sklenil, Cirile moj!“ se je smejal učitelj in sukal raženj. „Ti, ljubček, se le od straha nisi upal geniti, in od straha napol mrtev, si se tiščal tam v panju kakor obupan rak v svoji luknji. Mislim, da bi te tudi s kleščami ne bil izpulil iz slame, dragi moj Cirile!“

„Ne, ne, Mihajle Popov!“ pa se je branil Ciril Vladimirovič. „Prav nič me ni bilo strah, prav čisto nič! Zakaj naj bi me bilo strah?“

„Ne kvari mu veselja!“ sem prosil učitelja, nakar je potolažil žalostnega Cirila:

„No, le povej Cirile, kako je bilo nadalje. Stvar je zares imenitna.“

„Ah, bilo je harašo, prekrasno! Le poslušajta,“ se je zopet razvnel Ciril Vladimirovič in nadaljeval:

„Kmalu se je vrnil tisti, ki je šel po drog, in zopet je zaprasketalo v slami in drugi drog je prevrtal panj.

Nato sta me odnesla . . .

Izpočetka sta tata hitro tekla, potem sta stopala bolj počasi in nazadnje je zastokal tisti s tenkim glasom:

„Malo počijva, djedo-be. Ne morem več! Strašno je težko . . .“

Posadila sta me na tla in debeli glas je godrnjal:

„Ti nisi za nič, Petko. Nič ne zdržiš.“

„Ko je tako težko!“ je zdihnil oni.

„Težko je že, zato sva pa tudi kaj dobila. Bo masten plen to.“

„Kaj misliš, djedo-be, ali je toliko medu notri, da je tako težko?“

„Že lahko da je. Panj je velik. A lahko je še kaj drugega notri, hm . . .“

„Kaj, djedo-be?“

„Hm! Povej mi, ali vé kdo, kje ima spravljene stari Šišman svoje zaklade? Eni pravijo tako, drugi tako — a nihče ne vé zanje. Ko bi imel pa v tem-le panju tukaj skrite svoje zaklade, haa?“

„Tega ne verujem, djedo.“

„Ker ničesar ne razumeš. Zakaj pa čuva vedno tako skrbno svoje čebelnjake, s puško in psi?“

„Potem bi pa tudi nocoj ne šel vstran.“

„No, šel je nocoj, ker mu hči umira . . . In v taki nevihti, kdo naj pride sem, si je mislil pač. Ha, Petko, če sva dobila midva njegove zaklade! To množico zlatnine in srebrnine, ki jo ima, ki jo je naplenil baje, ko je bil ruski kozak tam v vojskah v Aziji. Pomisli, Petko! Panj je tako čudno težek . . .“

„Jaz vsega tega ne verjamem,“ je dejal nato oni s tenkim glasom. „Lahko je tu notri tudi samo kamenje, ki ga je naložil stari, da bi prevaral tako tatove. Ker vsak bi vzel najtežjega, kakor midva.“

Ta hip se je razlegnilo nekje v daljavi hudo lajanje psov, ki se je hitro bližalo . . .

„Joj, to so Šišmanovi psi! Beživa!“ sta viknila tatova in letela s težkim tovorom, kolikor so ju nesle noge.

Pot je bila menda slaba, ker večkrat se je kateri spotaknil, panj se je močno gugal in včasih sta me vlekla kar po tleh. Pa držal sem se trdno z obema rokama za pleteno, debelo slamo — in ker sem imel obešene noge čez palico, je bilo to harašó, prekrasno! Drugače bi bil še iz panja padel.

Med tem se je lajanje psov izgubilo zopet v daljavi in tatova sta se upehana ustavila.

„Ah, jaz sem popolnoma obnemogel, ah...“ je stokal tat s tenkim glasom. „Kar grmi mi po glavi. Ah, ko bi naju bili dobili Šišmanovi psi!“

„Psov bi se bila že ubranila,“ je odvrnil drugi tat. „A to niso bili Šišmanovi psi.“

„Ah, meni je tako hudo, tako hudo...“ je zajavkal zopet tenki glas.

„Kaj ti je hudo?“ je zarežal nanj debeli glas. „Menda te je strah? Navihan si zadosti, poguma pa nimaš nič. A nas eden mora biti v prvi vrsti hraber, če ne — je ven ž njim! Zapomni si to, Petko.“

„Hraber sem že... A vse je tako čudno nocoj,“ je tožil Petko.

„Kaj je čudno, ti mevža!“

„Vse je čudno, ah! Tako, kakor bi nama prinesla ta stvar nesrečo — kakor da bi vse pomenilo, svarilo! Glej, djedo-be, najprvo sta danes dva orožnika jahala čez poljano. Nikdar nikoli noben orožnik ne jaha tod čez gozd, ampak vselej le po cesti ali pa gor ob potoku. In potlej — kako čudno je to! — sta prišla nocoj naenkrat ta činovnika! Zakaj? Ali je mogoče razumeti to? Tu sem, v to samoto, in ravno nocoj, in ravno k nama, pa prideta činovnika! In kako naju je mali, ki je inšpektor, prijemal, he? In potlej — pomisli, djedo-be — na poti k uljnjaku sva se oba spoteknila in padla in obema je zletel nož iz pasa in nobeden ga ni mogel najti več — ali ni to silno čudno? In to pasje lajanje ravnokar! Kako, da je naenkrat zopet utihnilo? Morda niso niti bili pravi psi, morda je bila to samo čarovnija vragova, da naju ustraši. In panj tukaj — tako čudno je težek! Ali morda je čisto prazen, morda sedi znotraj samo vrag in...“

„Zdaj pa nehaj enkrat, budalo ti,“ je zarohnel nad njim debeli glas, „ali ti dam tako po glavi, da boš videl zvezde. Ali si izgubil pamet? Hajd, primi drogova! Teh par sto korakov boš menda še zdržal, da spraviva to-le na

varno, potem pa idi k vragu, če ne maraš lepega plena. Primi!“

Tatova sta me vnovič naložila in me nesla še kratek kos pota. Potem je rekel tisti z debelim glasom:

„Zdaj sva tu. Izpusti!“ In postavila sta me na tla. Srce mi je glasno tolklo.

„Prekucniva ga,“ je velel debeli glas. „Le tiho...“

Panj se je prevrnil, ven pa sem skočil z glasnim krikom jaz.

Joj, kako sta tatova zavpila! Od strahu sta popadala na tla, potem pa... kako sta bežala! Kar treskalo je po grmovju... In potem: naenkrat sta bila vidva tu! Tako čudovito! Ah, ali ni bilo vse to harašó, prekrasno?“

„Ah, prekrasno, dà, Cirile, to je zares prekrasno, divno, nebeško! Ti zlati, ti neizrekljivi naš Cirile! Samo ti si v stanu, doživeti kaj takega. Ah, krasno, krasno...“ je vzklikal Mihajl, ki od smeha ni mogel priti k sebi; ne preje ne pozneje nikdar ga nisem videl tako gorostasno se smejati!

Ciril Vladimirovič je imel solzne oči od sreče.

Pa je bilo v resnici imenitno, kar je doživel Ciril Vladimirovič!

„Škoda bi bilo le,“ sem dejal jaz, „ako naša lopova tukaj kje skrivaj poslušata in zdaj vse vesta...“

„Ah, ni govora!“ je odvrnil učitelj. „Ta dva sta zdaj že čez hribe in doline! Stavim, kar hočeš, da sta preverjena, da je sam pravcati živi vrag sedel v panju! Pa si tudi rjovel, Cirile, kakor satan!“

„Dà, zelo divje sem vpil in skakal, da sta se tatova bolj ustrašila,“ je izjavil Ciril Vladimirovič.

„Medú ta dva ne pojmeta več krast, to je gotovo,“ je rekel učitelj. „Ali pa se celó izpreobrneta, grešnika; Petko vsaj. Potem pa je to, kar si izvršil nocoj, Cirile, sploh čudo vseh čudov.“ — Učitelj je vzel pri tem pečeno raco z ražnja. — „Ti si krasna duša, Cirile! Žive dni, kadar se bom spomnil tega, kar si nam podal nocoj, bo moje srce veselo. Zato pa dobiš zdaj-le najboljši kos račke.“

* * *

Spali smo tisto noč v koči mirno in nemotljeno do poznega jutra.

4. Cigani.

Dà, čudne stvari se primerijo včasih človeku, ako je v temni noči izgrešil pot!

Bili smo v balkanskem gorovju vrh Gabrovega. Večer je bil deževen, ko sem se na povratku z lova izgubil tovarišem in zašel s pota. Bila nas je takrat velika lovska družba; napravili smo velik lov, ki pa se je popolnoma ponesrečil.

Bili smo vsi na konjih — in da sem se izgubil s konjem vred, je bil zame največji joj! Kako sva se lomila po strminah! Od začetka sem se prepustil vsega štirinogemu svojemu tovarišu, upajoč, da pametna žival pač najde sama pravo pot... A pametna žival je našla vse prej nego pravo pot!

Plezal je sicer moj konjič kakor koza, a po enourni blodnji križem gorovja sva stala naenkrat v globoki soteski, v prepadu, iz katerega ni bilo izhoda. Z neizrekljivim trpljenjem sva splezala zopet navzgor in se spustila po drugi strani gore vnovič navzdol — v visok, temen bukov gozd, skož katerega je vodil ozek jarek v dolino.

Nastala je popolna noč, mrzla, črna jesenska noč. Veter je jokal v drevju samotnega, strašnega gozda, konj pod menoj je drgetal, se spotikal, zdaj obstal preplašen, zdaj poskočil in stekel naprej, kakor da ga je nevidna roka ošinila z bičem... jaz pa sem se držal za sedlo, ves utrujen in obupan.

Slednjič je bil gozd pri kraju. Tla so postajala kamenita, jahal sem črez planjavo in končno mi je iz daljave zažarel nasproti ogenj... in še eden... in še eden.

Aj, tam so pastirji! je vzkliknilo v meni. Naglo sem se bližal.

Ah, to niso bili pastirji! Bil je velik ciganski tabor, ki sem ga zazrl v nizki dolinici pred seboj.

Zajahal sem v sredino tabora...

To je bil haló! Kar zamrgolelo je okrog mene čudnopisanih postav, črnih, grdih kot vrage. Sto glasov je vpilo, psi so lajali, dim se je kadil in rdeče so odsevali ognji — prava peklena komedija!

Velikanski bradat cigan, visoko zavihanih hlač in z dolgim nožem za pasom, je stopil zdaj k meni. Spoznal sem takoj, da je to poglavar. Bilo se ga je ustrašiti... toda bil je kaj prijazen.

Vzel je klobuk z glave in se priklonil. In tako-le me je nagovoril:

„Dobrodošel nam, gospodine tuji, blagorodni! Kaj nam izkazuje čast in veselje, da prihajaš v našo sredo?“

Odgovoril sem: „Lovec sem, ki je zgrešil pot. Pa sem videl v temni noči svetle ognje vašega tabora in prišel sem k vam z zaupanjem, da mi pokažete pravo pot, ki me pripelje domov.“

„To ti pokažemo,“ je pokimal glavav ciganov. „Ali kam hočeš, gospodine?“

„V Gabrovo. Je li daleč do tja? Kje sem? Kako se pravi kraju tukaj?“

Tedaj je naredil cigan silno skrben, da, otožen obraz in kakor bi pomišljaj, je počasi odgovoril:

„Kraj tukaj... kako mu je ime? Iz kraja v kraj hodi cigan, a imena jim ne vé. Danes smo tukaj, jutri tam... vsa zemlja je naša. Gabrovo, to poznamo. Mesto je in leži daleč tam na vzhodu za gorami... Milje hodá je do tja in odtod ne vodi tja nobena pot...“

Eni cigani so se smejali, drugi zopet so me gledali temno, malim cigančkom, ki jih je bilo vse črno okoli mene, pa je napravljala vsa ta stvar očitno neizmerno veselje.

„Ali kako selo je pač kje v bližini, kakšen dvorec, kjer bi prenočil?“ odgovorim jaz ciganu.

„Daleč na okoli ni ne sela ne kolibe... Velika samotata je tukaj! Ali zakaj bi iskal prenočišča, gospodine? Mar te ne sprejme gostoljubno tudi ciganski tabor? Sedi k našemu ognju in postrežemo ti, kakor tvoji služabniki. Mi nismo razbojniki — pošteni cigani smo in varen si pri nas kakor v svoje miljene majke naročju. Stopi s konja in zapoveduj!“

Ker mi pod milim nebom ni kazalo drugega, sem razjahal konja. Ponovni kanibalski vrisk ciganske dečadi je pozdravil ta moj čin.

Eden ciganov je prijel konja za uzdo.

„Kaj hočeš?“

„Peljal ga bom k našim konjem.“

„Konj ostane pri meni,“ sem odločil osorno, in poglavav je dostavil:

„Le pusti konja pri gospodinu, Romo, da nam bo zaupal. Prinesi krme!“

Privezal sem konja nato za oje voza, ki je stal najbliže ognja, h kateremu sem prisedel — s puško na hrbtu.

Cigančeta pa hej, okrog mene! Zmetal sem med nje nekaj drobiža, vsled česar se je izpremenila njih razposajenost v veselje, ki je bilo skoro ginljivo! Nikdar ne pozabim cigančeta, kateremu sem podaril svetel, čisto nov vinar. Bilo je kot vrabček majhno in drobno pa čisto popolnoma nago; z eno ročico se je držalo matere za krilo, v drugi peščici pa je stiskalo svoj vinar, in vsak hip je odprlo peščico, pokukalo denar, ki se je zasvetil v svitu ognja, pa zacvililo in zacepetalo od sreče! Gotovo ubogi črviček denarja doslej še nikoli ni imel v roki.

Dečad pa je razpodil poglavar, ki mi je prinesel v čudni posodi čndne hrane... Za ves svet ne bi mogel povedati, kaj je bilo; a bi se je tudi ne bil dotaknil, naj bi bil umiral od glada. A nisem bil nič lačen. Kadeč cigarete sem sedel nemo in negibno pri ognju.

Cigan me ni silil dosti; vzela je zopet posodo in sedši zraven mene, se je spravil nad njeno vsebino; in ko je s slastjo jedel, je izražal njegov obraz globoko obžalovanje, da sem zavrgel tako izborno jed.

Prihajalo je vedno več ciganov k našemu ognju, a samo moški. Ženske in otroci so se večinoma poizgubili po šotorih in vozovih, v noči in temi, in le nekaj redkih gruč je še ždelo okoli ognjev.

Huda ploha se je zdajci vsula in naredila vsemu konec. Kričé so bežali cigani pod streho — nič se ne zgodi pri ciganih brez krika in vika — in tudi jaz sem skočil na noge.

Pa tu je že stopil k meni poglavar:

„Pojdi z menoj, gospodine. Tvoje ležišče je pripravljeno.“

„A moj konj gre z menoj!“

„Le vzemi ga s seboj, gospodine, da boš mogel spati v miru,“ je dejal in sam mi ga je odvezal.

Potem me je peljal na konec tabora — popolna tema je vladala tukaj.

Ustavil se je in prižgal trsko.

„Izvoli, gospodine!“ je dejal zdaj.

„Kaj je to? Koliba!“ sem vzkliknil začuden.

„Koliba,“ je potrdil. „Edina je tukaj in samo za tebe.“

Vstopila sva. Bila je koliba boljše vrste. Res je obsegala en sam prostor, a bila je lesena in po stenah in stropu se je držal še tupatam apneni omet; z eno besedo: bila je koliba, kakor jih imajo revne bolgarske vasi.

Zato pa je bila taka koliba tukaj na samem — „v veliki samoti,“ kakor mi je povedal cigan — gotovo nekaj

zelo čudnega ... A bil sem preutrujen tisto noč, da bi bil razmišljal o čem. Na mar mi je bil samo počitek.

„A kdo je prebival doslej tukaj?“ sem vprašal cigana.

„Jaz pa moja ženka. Najboljši prostor v taboru je, a prepustila sva ga tebi, gospodine ... Saj naju boš gotovo odškodoval za to,“ je menil s pohlevnim smehljanjem.

„Gotovo da vaju odškodujem,“ sem odvrnil, odpenjajoč konju sedlo.

„Pet levov menda ne bo preveč ... ko je tako krasno prenočišče,“ je narahlo potrkal na mojo radodarnost.

„Pet levov, hm, to ni ravno malo! No, dobiš jih, če ne bo mrčesa.“

„Mrčesa! Kakšnega mrčesa, gospodine?“ se je razgrel. „Tukaj, ko je tako snažno! Poglej slamo: čisto sveža! Ne vinarja ti ni treba dati mi, če dobiš tukaj mrčes.“

„Že dobro, no!“ sem ga potolažil. „Hvala ti. A zdaj bi rad počival. Lahko noč!“

Med mnogimi ceremonijami je šel naposled in me pustil samega v temi. Zaslonil sem vrata ... ah, visela so na enem samem revnem kaveljnu kakor zadnje upanje človekovo ... potem sem pripravil konja, da se je vlegel prednje in varoval tako vhod s svojim životom, in potem sem padel tja po slami kakor deska in zaspal pri tej priči.

Ali prebudil sem se sredi noči z občutkom, kot bi ležal v koprivah ... Po vsem životu me je bolelo in skelelo in zdaj tu zdaj tam me je vščipnilo; ob enem mi je udarjal v nos čuden smrad ...

Ves zmešan sem hitro vžgal žveplenko.

Oj, za božjo voljo — stenice! Ves rdeč sem jih bil ...

Pri svitu luči je konj vzdignil glavo, zasopihal in se zopet zleknil mirno ... Kaj so storile njemu stenice!

V grozi sem se oziral okoli: povsod so lazile! In tako razburjeni so bili moji živci, da sem jih slišal, kako so šumele v slami ... Skočil sem k steni in posvetil preko nje z vžigalico: cele armade teh strašnih živali so vrele iz vseh lukenj in špranj in kar deževalo jih je name ... Kakor od furij bičan sem skakal po kolibi.

Prvi hip me je prevladovala misel, da bi zažgal ta razbojniški brlog in zdrvil na konju ven v slepo noč! Stopil sem tudi v resnici iz kolibe. A zunaj je lilo in mrzel veter je pihal zavito v črno temo, neviden in brez glasu je ležal ciganski tabor — bilo je, ko da sem popolnoma sam sredi neskončne noči ...

Prezebujoč sem se vrnil v kolibo in stojé slonel ob konju dolgo, zatopljen v obupne misli . . . in le zdaj pa zdaj sem se potresel od nog do glave, kadar me je ugriznila stenica.

Slednjič sem napravil sledeče: Vzel sem konjsko odejo, s katero sem bil prej pokrit, in jo trepal, kolikor časa le sem bil v stanu s svojimi oslabelimi, zateklimi rokami. Imel sem v resnici vse otekle roke od pikov stenic! Nato sem prenesel sedlo v kot, kjer ni bilo slame, sedel nanj, vrgel odejo črez glavo — in potem sem pričel kaditi cigarete, drugo za drugo, hlastno, brez prenehanja . . . Ah, ti ljuba avstrijska pipa, s tvojim smradom in tvojim strašnim dimom, kako sem te pogrešal tisto noč!

No, tudi cigarete so storile svoje; vsa moja obleka, da, celo moja koža je bila prekajena in gost tobakov dim me je zavijal od nog do glave, se valil neprestano pod odejo, da sem se skoro zadušil . . . Tako sem menil, da se ubranim napadov krvoločne druhali, ki me je oblegala, in tako sem prečepel tam v kotu kolibe vso strašno, večnodolgo noč!

Morda sem proti jutru tudi zadremal za kak trenotek, premagan od prevelike utrujenosti in slabosti, ne spominjam se več, saj glava mi je bila vsa neumna že . . . Vem samo, da ko je pogledal dan skozi špranje kolibe in sem se vzdignil, da sem se dva-, trikrat zopet prevrnil po tleh. Toda grozoviti strah pred stenicami me je spravil na noge.

Odprl sem kolibo in izvlekel konja ven. Počasi sem ga osedlal.

Med tem se je bolj in bolj svetlilo. Deževalo ni več, a debela, mrzla megla je ležala na zemlji, da se ni moglo videti nikamor. V taboru je še vse spalo.

A glej, tu je prihajal izza šotorov poglavar. V roki je držal vrč, najbrž je hotel iti po vode. Pa je zagledal mene in vzkliknil:

„Ohó — že vstal, gospodine? Dobro jutro! Gotovo si spal izborno v topli, suhi kolibi, da si že tako zgodaj na nogah!“

Nisem mu dal odgovora.

„A kaj vidim! Ti hočeš že iti?“ je vzkliknil začuden.

„Da,“ sem zamrmral v brado.

„Ne, ne!“ pa se je užaljen uprl temu. „Brez zajtrka te ne pustim iti! Kakšna gostoljubnost bi bila to, da te pustim iti kar tako . . . Samo hipček blagovoli potrpeti, gospodine; takoj naredim ogenj in skuham kavo, izborno

kavo! In potem pa lahko pojdeš, če se ti tako mudi. A želel bi, da ostaneš še dolgo moj dragi gost.“

„Naredi torej,“ sem rekel in se usedel na prag kolibe. Urno je zajel vode iz studenca, ki je blizu kolibe kipel iz zemlje, in potem je tekkel za šotore, odkoder se je kmalu začel kaditi črn dim.

Zeblo me je in šel sem k ognju.

Cigan je porinil panj predme.

„Sedi, gospodine, in pogrej se. Takoj bo kava gotova.“

Molče sem ga gledal, kako je kuhal kavo. Korček iz kositra, kjer je vrel vodo, je bil čeden in tudi lončeno skledico, iz katere naj bi pil njegov dragi gost, je dobro pomil in jo dvakrat poplahnil.

Jutranji veter je zapihal in kakor bi bil dahnil čarovnik, se je naenkrat vzdignila megla in pokrajina se je razgrnila pred mojimi očmi...

Gledam, se oziram — ah, kaj je to? Kraj se mi dozdeva tako znan! Ta dolina, cesta tam zgoraj...

Kakor bi me prešinila električna iskra, sem skočil na noge.

„Ne maram za kavo! Grem takoj!“ sem zaklical ciganu in stekel h kolibi, kjer se je pasel moj konj.

Cigan je tekkel za menoj.

„Ali smetka — račun, gospodine!“ je klical. „Pet frankov za prenočišče, dva franka za konja za krmo, en frank za...“

Obrnil sem se in ga pogledal, da se je stresel.

„Kaj hočeš?“ sem zarežal. „Čuj: ti sam si dejal sinoči, da ne maraš niti vinarja, če je kak mrčes v kolibi. A tu notri je stenic, razumeš, stenic ko listja in travel! Tu poglej moje roke: vse otekle so od njih pikov; in tu vrat... Vso noč nisem zatisnil očesa!“

„Gospodine, ah!“ je stokal. „Kaj govoriš! Bodi pravičen! Stenice! Kako je to mogoče? Ne ene stenice —“

„No, čakaj!“ sem ga prekinil jezno, stopivši v koč. „Da ti zamašim usta... Pojdi sem! Kaj je to tukaj? pa to tukaj? pa to tukaj, ha?“

In praskal sem s trsko po trohljivi steni. Kjerkoli je odletel omet, povsod so se razkrila rodovitna gnezda stenic, in krvave proge je risala moja trska...

„He, zdaj jih imaš zadosti? Le naglej in nađuhaj se jih!“ sem se rogal ciganu, ki si je vse pridno ogledaval.

„Res... res... Steni-čice...“ je mrmral polglasno in majal glavo.

A nato se je obrnil — jaz sem bil že v sedlu! — in še nikdar v življenju nisem videl tako nedolžnega obraza kot je bil njegov, ko je z neomajljivim mirom v duši rekel:

„Dà, to so stenice. A potem si ti, gospodine, živalce sam prinesel s seboj! Kajti sinoči . . .“

Zakrohotal sem se na vse grlo in zasukal konja, da je cigana blato vsega oškropilo.

„Podarim ti živalce!“ sem mu zaklical. „Plačam ti ž njimi prenočišče — namestu z denarjem! Preštej jih, za pet frankov jih bo menda . . . Za drugo — ker si bil drugače pošten — ná, tukaj en frank!“

„Gospodine,“ je zajavkal in hitro pobral denar, „ti si me prevaral!“

„Ti si mene prevaral!“ sem ga zavrnil. „Kakšen kraj je tukaj, réci! Kam pelje ta cesta? Kaj leži tam za hribom?“

„Ne vem, gospodine!“ je stokal in položil roki na prsi. „Mi cigani . . .“

„Hvala. Zadosti je. Z Bogom!“ In izpodbodel sem šarca.

„Gospodine, stoj!“ se je zagnal za menoj — njegovo vpitje je že vzbudilo tabor in cigani so kričé leteli vkup . . .

„Gospodine! . . . Uh, jaz sem prevaran, oropan! Pet frankov . . .“

A jaz sem že dirjal po dolini.

Cigan je tulil v daljavi kakor bolan pes in njegova ščeneta so lajaje tekla za menoj.

Kot bi mignil, sem bil zgoraj na cesti. Zdaj sem švignil okoli hriba — in pred menoj je ležalo mesto Gabrovo.

Tako so me nalagali cigani! Tako sem — tik pred mestnimi zidovi, v bližini prijateljev, takorekoč pred pragom svojega prijaznega in udobnega doma — ves zbit in onemogel, brez spanja in počitka, v strahu in nevarnosti, med divjo, gnusno druhaljo ciganov in stenic, prebil vso dolgo in mrzlo jesensko noč!

Zdaj mi je bilo skoro žal tistega franka, ki sem ga dal ciganu! A zopet sem bil vesel, da sem odnesel tako zdrav svojo kožo, da mi cigani niso storili nič hudega . . .

In dobre volje sva prišla s konjičem zopet domov.

* * *

Po kosilu — spal sem vse dopoldne — sva sedela z učiteljem v naši sobi (Ciril Vladimirovič je bil zopet Bog ve kje), ko se je zdolaj na ulici oglasil peket mnogoštevilnih konjskih kopit.

Pogledala sva skozi okno.

Četa kakih dvajset mož je jahala mimo, orožnikov in meščanov, — vsi s puškami na hrbtu.

„Kam pa, poročnik Ivanov?“ je zaklical učitelj.

Poveljnik mestne žandarmerijske posadke, mlad, visok častnik, je pobrzdal vranca in prijazno salutiral gor v okno.

„Nad cigane!“ je rekel smeje.

„Ali smemo z vami?“

„Pridite. Ali požurite se!“

„Takoj smo za vami. Počakajte nas pri hanu Hrista Kovačeva.“

„Počakamo.“

Četa je jezdila naprej, midva pa sva stekla v hlev in velela hlapcu osedlati konje.

„Kje je Ciril Vladimirovič, Rajko?“ je vprašal učitelj svojega brata, fantiča 14 let, ki se je igral na dvorišču z mladim oslom.

„Ga nisem nič videl,“ je odvrnil Rajko.

„Skoči na vrt. Morda je tam kje. Povej, da gremo nekam, kjer bo harašó, prekrasno.“

Rajko je stekel na vrt in jaz sem vprašal učitelja:

„Kaj pa se ima pravzaprav zgoditi s cigani?“

„To boš vse še videl, ljubi moj, le ne vprašuj!“ me je odpravil po svoji navadi. „Zanimivo bo, zato te peljem tja.“

Zdaj je pritekel Rajko nazaj in sporočil:

„Cirila Vladimiroviča ni prav nikjer.“

„Potem naj bo, kjer hoče. Idiva!“ je rekel učitelj in skočil na konja.

Pred hanom Hrista Kovačeva — prvo hišo na vzhodnem koncu mesta — je čakal na naju poročnik Ivanov s svojo četo. Jezdili smo nemudoma naprej.

Vprašal sem enega možakov:

„To ima pač biti lov na cigane?“

„Ne ravno,“ je odgovoril. „Hočemo jih samo pregnati odtod. Mesece že nadleguje sodrga naše mesto in čedalje je bolj nesramna. Kdo ve, kolikokrat jim je že bilo zapovedano, da se imajo izgubiti odtod, a pri tej sodrgi se izlepa nič ne opravi. . . . Zato pa jim hočemo zdaj-le malo podkuriti pete!“ Tako mi je povedal mož.

Dospeli smo vrh klanca, za katerim je ležal ciganski tabor, v okrogli dolinici pod cesto.

Moj prvi pogled je zadel kolibo, v kateri sem prenočil, in takoj me je izpreleto po kosteh. . . .

Poročnik Ivanov se je obrnil k nama:

„Ostanita vidva tukaj,“ je dejal. „Utegne biti nevarno; pomagati nam itak ne moreta, ker nista vzela orožja s seboj.“

„Dà, dà, midva ostaneva tukaj,“ je pritrdil učitelj. „Hočeva si ogledati stvar lepo v miru . . .“

Četa se je skokoma približala taboru. Cigani so jo že zapazili in tudi takoj uganili, za kaj se gre . . . kajti zagnali so silen krik in vse je vrelo vkup.

Bilo je v popoldanski vročini in vsa druhal lepo doma v senci. Moški, ženske, otroci in psi — v hipu se je zbrala vsa črna vojska pred taborom in se postavila sovražniku v bran. Zdaj šele se je videlo, koliko jih je!

In glej, zdaj so se razmaknile tam na sredi bojne trume, in dolgi poglavar, moj prijatelj dragega spomin, bos in z zavihanimi hlačami in rokavi, s krokarjevim peresom za klobukom in dolgim nožem za pasom, je stopil na plan in se postavil kakor kakšen general pred svojo vojsko.

Poročnik Ivanov je pojezdil predenj in v njegovi desnici se je lesketala gola sablja.

Cigan se je odkril, se priklonil globoko . . . in se začel pogajati z nasprotnikom.

Z Mihajlom sicer nisva slišala, kaj so govorili v dolini, a uganila sva lahko vse iz kretanja ljudi tam spodaj.

Častnik je pokazal parkrat s sabljo ven na cesto in na svojo četo, ki je držala puško v roki. To je povedalo: Glejte, da poberete takoj šila in kopita, sicer vas vse pobijemo in postrelimo!

Cigan pa je silno mahal z rokami in se bil na prsi, kakor človek, ki brani svoje pravice in svojo in svojih ljudi nedolžnost . . .

In vmes je kričala vsa ciganska druhal in vihtela gorjače, sekire ter razna druga nerazločljiva orožja, češ: Mi ne gremo! Mi se vam ne vdamo! Temu so pritrjevali tudi psi z neprestanim hudim lajanjem . . .

Naenkrat — poglavar je ravno najbolj razbijal po svojih prsih — je iz srede ciganov počil strel.

Sedaj je bilo našim ljudem zadosti.

Častnik je zasukal sabljo in četa je ustrelila.

Dva . . . trije cigani so se valjali po tleh — težko je bilo razločiti vse, kajti nepopisna zmešnjava in razburjenje je nastalo med cigani in dolina je odmevala od strahovitega tuljenja. A tolpa se ni upala naskočiti četnikov, katerih puške so merile že vdrugič . . .

Videl sem, kako je planil orožnik s konjem sredi v gnečo in ko se je vrnil, je držal v roki še eno puško — vzel jo je ciganu, ki je bil oddal oni usodni strel. Bilo je to menda edino strelno orožje, ki so ga premogli cigani.

Poglavar je, ko so zagrmel puške in je videl padati svoje ljudi, od groze prevzet omahnil na kolena in v divji bolesti butal s čelom ob zemljo. Potem je šinil pokoncu, zavihtel pesti proti nebu in vnovič telebnil na tla. Naenkrat pa je planil zopet kvišku, pobral enega padlih ciganov in rjoveč kakor bivol, stekel ž njim k vozovom . . .

Vse je sledilo njegovemu zgledu, vse je planilo sedaj k vozovom in šotorom . . .

In po bliskovo je bil tabor podrt in ves dolgi vlak vozov, ljudi, konj, oslov in psov se je pričel pomikati po dolini navzgor.

Sedaj so dospeli onkraj na cesto. Še je zvenel sem njih krik in tuintam je iz oblakov prahu še zažugala nazaj kaka pest, potem so izginili za hribom . . .

Poročnik Ivanov se je vrnil s svojo četo.

„To je bila bitka, kaj?“ se je smejal. „Eden je menda mrtev, dva sta bila videti samo ranjena . . .“

„A cigan s puško je streljal nate, Ivane Ivanov!“ mu je rekel učitelj.

„Ah, Mihajle Popov, ta je streljal na vse hkratu!“ je vzkliknil veseli častnik. „Prosim, poglejta si samo njegov peklenški stroj!“

Orožnik je pokazal ciganovo puško. Bila je stara turška musketa na kamen in njena dolga cev je imela razen širokega žrela še na strani veliko luknjo. V resnici nevarno orožje!

Vprašal sem častnika, ko smo jahali počasi nazaj v mesto:

„In kam gredo sedaj cigani?“ †

„Do prvega kraja, dokler jih zopet tam ne preženó. A jutri bomo imeli zopet drugo tako tolpo na vratu . . . Se ne da ugnati ta mrčes,“ je dostavil in ubil s palčico brenclja, ki se je zapičil njegovemu vrancu v svetli vrat, „in tako se ga pač moramo braniti, kakor najbolje znamo in moremo. Mislim, da ima s ciganom ves svet svoj križ!“

